ISBN 973 - 95102 - 0 - 2

ȘTEFAN MOLDOVAN

PATIMILE DUPĂ SIBERIA

Editura PHOENIX
București, 1991

Fotografia de pe copertă Aurel Gârbovu

NĂSCUT PE CRUCE

Naşul de botez al celui mai devastator război a fost „Pactul Ribbentrop-Molotov". Germania poloneză n-ar fi fost decimată de tancurile germane şi de tunurile sovietice, dacă forţele oarbe a două sisteme totalitare — fascismul şi comunismul — nu şi-ar fi dat mîna. România n-ar fi fost ruptă în bucăţi dacă Stalin şi Hitler nu şi-ar fi reglat, de comun acord, tirul împotriva democraţiei, împotriva spiritului şi literei Tratatului de la Trianon. Pacea wilsoniană s-a pulverizat în momentul în care marile sisteme teroriste de stat şi-au dat mîna. Pînă la vîrtejul sîngeros, România era deja o victimă. Fusese deposedată de Basarabia, Bucovina de nord, Transilvania de nord-vest. În această situaţie, semnalul „Vă ordon treceţi Prutul!" era încercarea disperată de reparaţie a unei mari nedreptăţi, România n-a atacat Rusia sovietică. România a fost atacată

de Rusia sovietică, la 26 iunie 1940. Dictatul de la Viena a fost şi el o declaraţie de război sui-generis, elaborată de Hitler şi Mussolini, cu acceptul binevoitor al „părintelui popoarelor".

Astfel s-a născut generaţia războiului, generaţie criminal rarefiată. Despre eroii care au murit cu faţa spre vest avem la dispoziţie o impresionată literatură. Despre cei ce s-au sfîrşit cu faţa spre răsărit, mult mai numeroşi, s-a vorbit cînd şi cînd şi nu în cuvinte tocmai măgulitoare. Aceştia din urmă, aproape opt sute de mii la număr, n-au murit numai în tranşee, ci şi în sinistrele lagăre sovietice, sau pe nesfîrşitele drumuri spre Gulag. Dar, ca tragedia generaţiei combatante de atunci să capete proporţii hiperbolice (nu ca figură de stil derivată, ci expresie matematică a catastrofei), a mai fost nevoie de o mîrşăvie. Între 24 august 1944 (ziua cînd România a întors armele împotriva Germaniei) şi 12 septembrie (semnarea Armistiţiului de la Moscova), numărul românilor căzuţi în Gulag este mai mare decît numărul fraţilor căzuţi prizonieri în perioada 22 iulie 1941—23 august 1944. O asemenea experienţă n-a cunoscut nici un popor european. Antonescu păstra în ţară trupe proaspete şi armament modern pentru apărarea hotarelor existente şi pentru un eventual conflict ungaro-

român, Regele Mihai miza pe aceste forțe în vederea unei revanșe antihitleriste, dar au venit sovieticii și au luat cu japca și au aruncat în lagăre o bună parte din floarea armatei române. Ar fi putut-o folosi împotriva naziștilor, scurtînd în felul acesta durata luptelor, dar sovieticii aveau nevoie de popoare înrobite, aveau nevoie de milioane de robi. În această capcană au căzut mii și mii de tineri români, unii băietandri de 18—20 de ani, alții, bărbați cu familii întemeiate.

Din această mulțime trimisă brutal la galerele economiei bolșevice a făcut parte și Ștefan Moldovan, martor la „pătimirile siberiene" și victimă a fiorosului Gulag. Memoria sa e supraplinul suferinței. Dar și șansa unor restituiri sub microscop, lamelă cu lamelă, a fiorosului regim sovietic de internare. Bogat populată cu detalii revelatoare, memoria sa revarsă peste pagini apa de botez pentru miile de ființe îngenunchiate în gheturile Siberiei, în catacombele ei. Acolo suferința n-a mai avut margini, iar dacă cineva încerca să le bănuie, să le pipăie, era aruncat între alte nemargini. Murea un anonim, și atîta tot. Stepa îl înghițea, iar foștii convivi erau datori să-l uite.

Însemnările lui Ştefan Moldovan, om născut pe crucea neterminatei mîntuiri, dincolo de cazuistica bogată, uneori clinică (personaje, întîmplări, situaţii, stări sufleteşti), sînt un act de acuzare, întocmit manu propria, *în numele unei colectivităţi şi a unui timp, tragic deopotrivă. Ele devin, astfel, o filă pentru uriaşul dosar-rechizitoriu împotriva Gulagului comunist.*

Septuagenar acum, marcat fizic de nefericita tinereţe siberiană, Ştefan Moldovan are, în sfîrşit, posibilitatea să se destăinuie. Să ne spună cum a fost.

P. P.

MIRACOLUL NEGRU

— Prefața autorului —

Am auzit despre oameni care au murit a doua oară. Și la mine în sat a fost unul. Căzuse în Crimeea. Femeia ostașului a primit o carte poștală: „Mort pentru neam și Țară" — atît! Un preot ieșit demult la pensie i-a făcut toate cele rînduite. La pomana de patruzeci de zile a venit și un fîrtat din plutonul mortului. A plîns ca pentru un frate. La plecare i s-a dat o bocceluță cu trei sticle de Jidvei și cîteva duzini de nuci, mari cît gutuia. „Bogdaproste. Să fie primit", a zis oșteanul. La urcarea în tren a scăpat bocceaua în pietriș. Două sticle s-au spart. Vinul s-a prelins în calcar. Femeia eroului nu credea în semne, dar o împunsătură de gînd i-a luminat fața. O încerca acel „dacă, dacă dacă ...", dacă Grigorie al ei nu s-a sfîrșit și îndură cine știe ce chinuri prin pustietățile rusești. Înainte de pomenirea de un an, a primit carte tocmai din Karaganda. Bărbatul îi era teafăr, flămînd, îmbrăcat în zdrențe și lucra într-o mină de cărbuni. S-a dus re-

pede la preotul cel bătrîn şi a plîns ca după o nouă moarte. Iar această moarte a venit, parcă prorocită. Grigorie al ei a fost sfîrtecat de un vagonet în Vinerea mare a anului 1944. Eu i-am scris toate cum s-au întîmplat şi am semnat lîngă ştabul nostru politic, tovarăşul Munteanu, prizonier mai vechi decît noi şi vîndut de prima dată ruşilor.

În sat se spunea că dacă soldatul acela n-ar fi scăpat sticlele cu vin în pietre, Grigorie ar mai fi avut zile. Cine ştie, războiul e plin de atîtea drumuri întortocheate, încît nimeni nu poate spune cînd ajunge omul în rai sau pe pămînt. Spun acum ceea ce credeam şi atunci. Atunci cînd eram la un pas de viaţă, la un pas de moarte. Ne strecuram printre cele două taine, mîncînd orbeşte caii nefericirii noastre. Tot mai jos, şi mai jos, pînă în străfundul sclaviei ruseşti. Cei tineri au dreptul să nu mai creadă în aşa ceva, dar eu îi îndemn să facă cel puţin încercarea de a pătrunde în istoria unor ani de chin. Se vor bucura altfel de viaţa zilei repede trecătoare. Ne vor primi şi pe noi, cei urgisiţi, cei care am trecut prin viforniţa Siberiei şi ne-am odihnit oasele pe aceleaşi priciuri unde au zăcut bărbaţi în floarea vîrstei, morţi o dată, de două ori şi chiar de trei ori într-o singură viaţă.

Şansa unei morţi repetate am avut-o fiecare dintre noi, în acei ani de groază. Primejdiile pîndeau la fiecare colţ, viaţa avea un preţ derizoriu. Uneori nu valora nici cît o para chioară. O vorbă aruncată în vînt, şi era destul. Astfel a fost Siberia mea, Siberia miilor de fraţi

români, care au scotocit, ani în șir, pădurile și stîncile nesfîrșite, cu speranța întoarcerii. Mulți dintre noi n-au mai apucat așa ceva și au umplut țara de îndoliați. I-am plîns o vreme, apoi ne-am regăsit, din nou, bruma de speranță. Ușoară, pufoasă și oricînd repede topită.

Șansa-neșansa unei morți repetate. Din ea s-a născut și căderea mea în prizonierat. Miracolul negru atunci s-a întîmplat, între un pas spre viață și unul spre moarte. Nimic mai simplu! De fapt, totul a fost atît de simplu, atît de simplu ...

Dar, ascultați-mă, ascultați-mă și spargeți două sticle cu Jidvei, pentru încă o naștere.

AUTORUL

Cap. I

Inamic, sau prieten cu sila?

E o zi de neuitat. Miroase a început de pace.
Debarcăm întîi caii, apoi tunurile, chesoanele, muniția și o mulțime de materiale, mai mult sau mai puțin folositoare artileristului. Muncim, uzi leoarcă. Se dă alarmă aeriană. Sună toate locomotivele din gară, apoi se îndepărtează în mare viteză, vagoanele rămîn locului ; multe din ele sînt încă nedescărcate. Infanteriștii au timp să se ascundă. Cu trei, patru lucrușoare pe tine, ai tot timpul să te pierzi pe sub copaci. Dar ce ne facem noi, artileriștii ? Zeci de tone de materiale zac peste păienjenișul de linii de fier.
Apare un avion sovietic de recunoaștere. Se învîrte de cîteva ori deasupra noastră, la mare înălțime. Artileria noastră antiaeriană tace. Un noian de bănuieli ne încearcă pe fiecare. La un moment dat avionul coboară, iar de sub trenul său se împrăștie în aer o mulțime de hîrtii. Manifeste, în limba română. Avionul coboară

spre noi. Deslușesc bine chipul aviatorului. Aș tept să tragă o rafală de mitralieră, dar nu se întîmplă nimic. După cîteva minute avionul dispare. Se dă încetarea alarmei. Ies de sub dudul bătrîn și culeg cîteva hîrtii. Una o păstrez, răutăcioasă amintire din război. Pe ea scria : „Avem musafiri pentru front, vechi cunoștiințe încă de la Stalingrad din anii 1942—1943. Ați face mai bine să vă întoarceți acasă, pentru a nu pății ca frații voștri de la Stalingrad, din care nu mulți s-au întors acasă".

Am continuat debarcarea materialelor din vagoane, apoi ne-am aliniat într-o uriașă coloană, pe direcția frontului. În fața divizionului nostru apare un general de brigadă, însoțit de colonelul Burghardt și de maiorul Preda. Generalul vorbea foarte prost românește și am aflat mai tîrziu că ar fi polonez de origine. Sergentul Sărac, băiat din Bihor, a găsit atunci momentul să-și descarce oful :

— Noi nu mai avem ofițeri capabili, că ne comandă străinii ?

Stau cocoțat într-o căruță, plină cu materiale de transmisiuni. Spate în spate cu sergentul Blaj Grațian, bihorean și el, din comuna Sudrigiu. E 15 aprilie, sîmbăta Paștelor, zi tristă, cu presimțiri negre. Foamea ne dă tîrcoale. Spre lăsarea serii ni se spune că vom face o haltă de ajustare în comuna Războieni. Acolo vom cina, apoi : mai departe ! Peste noapte trebuie să ajungem cît mai aproape de linia frontului. Pînă acolo n-aveam mai mult de 20 de kilometri. Auzeam clar și bubuitul tunurilor. Dis de dimineață eram în satul Ure-

cheni, la 5 kilometri de apa Moldovei. Telefoniştii întindeau firele spre observator şi spre bateriile de tragere. Noi eram cei care luam locul Diviziei 17, care se retrăgea, pentru refacere. Divizia noastră, 20, era formată din regimentele 39 şi 40 artilerie, regimentele 82, 90 şi 91 infanterie, la care au fost ataşate o baterie anticar, tunuri antiaeriene, formaţii de transmisiuni, precum şi un divizion de artilerie grea din regimentul 7 greu Sibiu.

În ziua de Paşte am lucrat la instalarea tunurilor, a materialelor de transmisiuni şi a observatorului. Sătenii au dat fiecărui ostaş cîte două ouă roşii şi bucăţi de cozonac. De la baterie am primit cîte un pahar de vin, palidă amintire a sărbătorilor de altădată. Apoi, din nou, la treabă. Am dus caii în grajdurile sătenilor, evacuaţi în bună parte. Am primit sarcini pe om şi post. Locul meu a fost stabilit la comanda divizionului, într-o casă din Timişeşti, ai cărei gospodari au fost cu cîteva zile în urmă evacuaţi. Eram la 5 kilometri de linia frontului, nu departe de cazematele construite în anii 1939—1940. Erau, de fapt, două rînduri de cazemate, cu cîte trei şi patru camere, amplasate la 200—300 metri una de alta, cu şanţuri de comunicaţie. Orientate spre inamic şi cu pereţi din beton armat, groşi de peste un metru, cu tunuri antitanc, mitraliere grele şi alte arme automate, cazematele formau un sistem de apărare bine fortificat. Fiecare cazemată dispunea şi de magazii spaţioase de alimente, muniţii şi apă potabilă.

În cadrul divizionului eu răspundeam de arhiva secretă (hărţi, planuri directoare, cărţi de cifru pentru artilerie, tabele de lucru) şi aveam datoria să întocmesc în cel mai scurt timp hărţi după planul director cu amplasarea bateriilor, a divizionului şi a observatoarelor noastre. Din păcate, tunurile noastre, de fabricaţie franceză, făcuseră şi războiul din 1916—1918, erau de calibru mic şi cu redusă eficacitate. De altfel, nu odată l-am auzit pe căpitanul Camban Hanibal, comandantul bateriei 1, exprimîndu-şi îngrijorarea. Adeseori bruftuluia şi maiorul Preda, comandantul divizionului nostru. Ruşii erau înarmaţi mult mai bine şi aveau o uriaşă experienţă în susţinerea ofensivelor.

În clădirea unde lucram era şi corpul de gardă, format din transmisionişti şi cercetaşi şi tot aici îşi avea sediul divizionul înaintat, divizionul de sacrificiu, cu alte cuvinte. Acest divizion era format din două baterii, care intrau primele în acţiune, în caz de atac general.

Biroul unde lucram era într-o casă ţărănească sărăcăcioasă, cu două camere şi o bucătărie. Aici îl găseam zilnic pe căpitanul Camban, al cărui furier am fost, după ce am întocmit hărţile divizionului. Căpitanul era un bărbat repede îmbătrînit, deşi nu avea atunci mai mult de patruzeci şi cinci de ani. Bea foarte mult şi fuma ţigară de la ţigară. Era celibatar convins şi nu vorbea drăgăstos despre femei. Avea mîini mici, care îi tremurau tot timpul. Din cauza beţiei, fără doar şi poate. Nu era în stare să tragă o linie dreaptă pe hîrtie. Cînd

te așteptai și cînd nu te așteptai, căpitanul Camban chinuia un acordeon, cu singura melodie pe care o știa mai de doamne ajută, Katiușa. Asta îl enerva adeseori pe maiorul Preda, care îi spunea căpitanului că or să-l împuște nemții dacă-l aud cîntînd Katiușa. Camban dădea a lehamite din mîini și abia aștepta plecarea din cameră a maiorului. După aceea trăgea un somn pe cinste. De fapt, o bună parte din programul căpitanului se compunea din trei etape aproape egale : beție, somn, Katiușa.

Căpitanul Camban era o excepție. Toți ceilalți munceau cu sîrg. După instalare, am trecut la amenajarea camuflării, iar la o distanță de circa 400 de metri am amplasat o baterie falsă de artilerie. Au fost săpate buncăre pentru adăpostul servanților și depozitarea muniției. S-au distribuit aparate de emisie-recepție tip „G", pentru legături între comandament, baterii și observator ; echipament modern, de fabricație germană.

Divizia noastră ocupa un front de 15 kilometri. Ne hrăneam dintr-o liniște aparentă. În stînga noastră, pe aliniamentul unei divizii de vînători de munte, se dădeau mereu lupte pentru ocuparea unor cote. Cu timpul, rușii au renunțat la atacuri. Înțelegeau că e aproape imposibil să înfrîngi o unitate românească de vînători de munte. Și, bănuiau, poate, că acele cote vor fi cedate în cele din urmă, fără lupte. Ceea ce se va și întîmpla, cîteva luni mai tîrziu. Deocamdată trăiam, febril, o așteptare ne-

lămurită. Nu ştiam ce ne va oferi săptămîna viitoare, ziua ce va veni, ora următoare.

Şi a venit. Au venit toate relele de pe pămînt.

Era în dimineaţa zilei de 2 mai, în jurul orei 5. Ne-am trezit cu un foc de artilerie de toate calibrele, prăbuşit peste poziţiile noastre. Un proiectil a căzut peste cumpăna fîntînii din faţa casei în care lucram. A tăiat-o, ca o uriaşă foarfecă. Un alt proiectil a lovit în plin casa noastră, lăsînd o gaură uriaşă într-un perete. Norocul ne îmbrăţişase şi de data asta. Eram în şanţul de comunicaţie din faţa casei. Somnoroşi, buimăciţi, dar teferi. Scurt timp după aceea, artileria inamică şi-a prelungit focul şi asupra bateriilor de tragere, care erau cu circa 10 kilometri în spatele nostru. Credeam cu toţii că ruşii încep atacul general. Ofiţerii alergau prin şanţurile de comunicaţie. La postul de comandă eram doar eu, împreună cu trei soldaţi de pază. Aveam alături toate documentele comandamentului. Am încercat cîteva legături telefonice cu observatorul şi bateria de tragere. Inutil. Firele erau rupte de focul de artilerie. Pun în funcţiune aparatul de radio, iau legătura cu bateria de tragere şi-i dau obiectivele de unde se trage. Comand foc „de vijelie", cînd se trage deodată cu toate tunurile bateriei. Peste cîteva minute auzim proiectilele aruncate spre inamic.

N-a fost nici un început de atac general. Eram în ziua de 2 mai, ziua Comsomolului, iar sovieticii aveau un fel ciudat de a-şi serba anumite zile, fie şi în condiţii de război. Peste o

oră s-au întors şi ofiţerii ascunşi în cazemate. N-am avut decît cîţiva răniţi uşor. Mult în spate, la bateria de artilerie grea s-au înregistrat doi morţi şi trei grav răniţi.

Timpul era frumos, cîmpul, verde, acolo unde s-au făcut însămînţări de toamnă. Primăvara nu s-a mai semănat nimic. Ţăranii fuseseră evacuaţi din zonă. Au mai rămas ceva gospodari în zonă, dar numai de muncă nu le ardea lor. Erau şi dincolo ţărani români, în zona ocupată de sovietici. În Timişeni, Moţca, Cristesti. Acestea erau comunele aflate şi în obiectivul nostru. Ne rugam Celui de sus ca proiectilele noastre să nu-i lovească pe bieţii ţărani români. Din păcate, legea războiului depăşeşte orice închipuire şi nu ascultă de vrerea unor amărîţi. Ca noi, ca ţăranii moldoveni căzuţi la inamic.

După atacul din ziua Comsomolului, am avut de lucru pînă peste cap. Am început construcţia unor buncăre, acoperite cu grinzi de lemn şi un strat gros de pămînt. Se lucra la consolidarea adăposturilor pentru servanţi şi cai, la depozitele pentru muniţii şi armament. În scurt timp viaţa noastră a revenit la un aşa-zis „normal". Dar cînd să spunem şi noi hop !, că am sărit şanţul, prin telefoane şi radio sîntem anunţaţi că e alarmă aeriană. La puţin timp după aceea sîntem survolaţi de douăsprezece avioane de bombardament şi de vînătoare. Zburau la circa 1 500 metri înălţime. A fost bombardat Regimentul 7 greu Sibiu. Atacul s-a făcut în picaj, cu bombe şi mitraliere grele. A fost atins şi divizionul nostru, la

cîteva minute după ce au fost atacate bazele de aprovizionare ale regimentelor 39 și 40 artilerie. După cele 40 de minute de bombardament, Regimentul Sibiu a pierdut două tunuri și mai mulți servanți. În sectorul nostru am înregistrat cîțiva morți și un tun avariat. Pierderile nu erau grele, dar trăgeau un semnal de alarmă, pe care nu-l puteau ignora nici comandanții, nici trupa.

Eram din ce în ce mai neliniștiți. Se vorbea tot mai des de marea ofensivă de vară sovietică. Timpul era ploios, arareori se arăta soarele de mai. Toate astea, adunate, săpau în noi o stare sufletească dintre cele mai păcătoase. Pe un asemenea fond, două plutoane de infanterie rusă atacă în sectorul Timișești. S-a întîmplat în noaptea de 2 spre 3 iunie. Începutul a fost făcut cu un puternic foc de branduri. Ploua mărunt, sîcîitor, iar pămîntul era o clisă împuțită. Infanteria română a reacționat repede și i-a oprit pe sovietici dincolo de apa Moldovei. După un moment de respiro, bolșevicii atacă din nou, sprijiniți de data aceasta și de două tancuri ușoare. În această situație, maiorul Musceleanu, comandantul batalionului de infanterie, cere sprijinul nostru, al artileriei. A sunat telefonul și am răspuns eu. Maiorul Musceleanu avea nevoie de căpitanul Camban, dar capitanul nostru dormea tun și sforăia de se cutremurau pereții. După mai multe zgîlțîieli, l-am trezit. Mi-a zis : „Spune-le că nu-s aici. Ordonă, din partea mea, sublocotenentului Fleșeriu să tragă trei salve cu toate tunurile, să-i sperie pe ruși". Sînt

trase cele trei salve, dar la cîteva sute de metri în spatele rușilor. Din nou, maiorul Musceleanu la telefon. Îl strig iar pe căpitanul Camban. În capul oaselor, îmi spune : „Fleșeriu să facă reglarea tirului cu tunul 1". Transmit decizia „mahmură" a căpitanului Camban și aflu, peste cîteva minute, că al patrulea proiectil a căzut bine. Drept care maiorul Musceleanu a rugat artileria să tragă cel puțin zece salve, cu toate tunurile. Un scurt foc „de vijelie". Ajung din nou la capitan, să-i spun ce și cum. După ce-l trezesc, aud o mulțime de înjurături, una mai groasă decît alta. Predomina „Crucioiu mătii !" Mă strecor ca racul afară și ordon „foc de vijelie", zece salve. Era noapte și ploua, exploziile proiectilelor noastre se auzeau foarte bine. Scurt timp după aceea am auzit mulțumirile zgomotoase ale maiorului Musceleanu. Pe acest fond se trezește maiorul Camban. Se apropie de mine și începe să mă ia la palme, la pumni și la șuturi. Eram cu receptorul în mînă. L-am aruncat cît colo și am fugit afară. Atît am mai auzit : „Aruncați proiectilele pe apa sîmbetei, ai ? Crucioiu mamii voastre !". Eram plin de sînge și aveam capul crăpat în cîteva locuri.

Rușii s-au retras pe vechile poziții. După ce m-am șters de sînge am intrat în casă, să-mi fac bagajele. Între timp mi se strigase că voi fi trimis la Curtea marțială. Dar, pînă atunci, să plec imediat la observator. Ceea ce am și făcut. Am luat în primire bordeiul, luneta Bosh și două binocluri militare. Despre întîmplările de la comandament aflam printr-un

moț din Abrud, vechi prieten cu mine. Într-un tîrziu maiorul Preda a întrebat de mine, apoi l-a căutat pe căpitanul Camban. „De ce l-ai trimis pe Moldovan la observator ?“, i-a zis. „L-am trimis acolo pentru că s-a făcut la un moment dat comandantul bateriei", a răspuns Camban. Maiorul, cu tact, a spus atunci : „Eram în cazemată cît au ținut luptele și am ascultat toate convorbirile între comandament, baterie și observatorul din Timișești. Moldovan a lucrat corect, așa că retrage-ți acuzele, domnule căpitan Camban".

După un nou șir de dialoguri de data aceasta mai dure, a rămas ca eu să stau la observator încă trei zile (pentru a nu știrbi prestigiul căpitanului), apoi să revin la comandament. Mica mea pedeapsă, în afară de bătaie și sîngerări, a durat cinci zile. În ultima seară am auzit în receptor vocea maiorului Preda : „Vii imediat la comandament. E mult de lucru. Te va înlocui vechiul observator". După această secvență, am rămas cu un gust amar și cu credința că nu toți militarii români au luptat cu inima deschisă pentru țară. De altfel, peste cîteva luni, voi avea prilejul să strîng, numeroase probe în slujba acestui trist adevăr.

După luptele din 2—3 iunie, rușii s-au mai „cumințit". Mai săpau niște tranșee, pe care eu le treceam în hărțile operative, mai aruncau cîteva proiectile spre liniile noastre, dar, în general păreau că așteaptă o capitulare, un armistițiu, sau ceva de genul ăsta. În această atmosferă, plină de nervozități, aflau că aliații

occidentali au debarcat pe coasta Normandiei. Eram în comandament, cu urechea lîngă un aparat „sigilat". Am ascultat și radio Moscova, care saluta marea victorie anglo-americană. Mai aflasem că se dau lupte grele în Polonia Toate acestea se întîmplau departe de noi, dar mă gîndeam cu groază la ceea ce se va întîmpla cînd tăvălugul va trece și peste liniile noastre. Cu toții simțeam că, odată și odată, acest tăvălug va trece și peste noi.

O rază de speranță ne-a mîngîiat în ziua în care am aflat că tunurile noastre vechi vor fi înlocuite cu obuziere de 105 mm. Bucuria a fost scurtă. Obuzierele erau mult prea voluminoase și greoaie, aveau țevile prea lungi, erau greu manevrabile în condițiile în care calul era singurul mijloc de tracțiune, iar șoselele moderne erau ca și inexistente. A mai apărut o piedică : schimbarea de cifruri după noi tabele, de origine germană, lucru care ne-a furat zece zile din program. Apoi : ajustarea capetelor de țeavă pentru camuflajul de noapte și alte cîteva.

Eram deja în iulie, lună de cuptor, cu ogoare neîngrijite. Cei cîțiva țărani veneau nopțile și secerau grîul semănat din toamnă. Grîul era plin de ierburi, de soldați și de pîlnii de obuze. Și în zona ocupată de ruși cîmpiile arătau la fel. Între noi, militarii, am înțeles că va veni un an sărac în pîine.

Într-o dimineață am dat de o „limbă". O patrulă sovietică a trecut apa Moldovei. S-a întîmplat în dreptul satului Timișești, unde apa era mică și mai erau cîțiva oameni strînși de

gîlcį de bolşevici. După un schimb de focuri, ruşii s-au retras. Au lăsat însă în urma lor un mort. Care nu era mort, ci un rănit grav, un băieţandru care a fost obligat să se „scape". N-avea mai mult de 18 ani. Avea un plămîn perforat, dar scîncea : „Gde moi pistol ? Ia haciu strileat Antonescu !" (Unde-i pistolul meu ? Vreau să-l împuşc pe Antonescu!). Medicul nostru a spus că rusul va spune mai mult după spitalizare. Cîţiva dintre noi ne-am oferit să donăm sînge pentru transfuzii. El trebuia scos din rîndul morţilor. El trebuia să vorbească.

In aceiaşi zi cu prinderea „limbii", am primit mari cantităţi de muniţii pentru obuziere. Muniţia pentru tunurile vechi a fost îngropată în pămînt, iar armele au fost unse cu vaselină şi depozitate în nişte magazii din tablă zincată. Ne gîndeam că ruşii le vor găsi în cele din urmă. Dar ce să facă cu ele ? Doar să le arunce în topitoriile de oţel.

Schimbarea armamentului a obligat comandamentul diviziei la un şir de şedinţe cu noaptea-n cap. Într-una din ele s-a hotărît cosirea ierbii din faţa cazematelor, adîncirea şanţurilor de comunicaţie, săparea unui nou şanţ anticar şi aprovizionarea cazematelor cu alimente, apă şi muniţii pentru cel puţin zece zile.

Dar, de ce se tem oamenii, se va întîmpla cu siguranţă. După ultima şedinţă a comandamentului pe divizia 20, comandantul s-a împuşcat. În schimb, ofiţerii noştri băteau cărţile cu înfocare şi se ospătau la mese bogate, cu băuturi fine şi caviar. În pragul prăbuşirii, exista şi

un curent de antipatie la adresa ofițerimii. Lucrul era lesne de înțeles: eram țărani, în mare majoritate, iar tot ceea ce se întîmpla pe front avea o mare doză de neprevăzut. Din gura ofițerilor auzeam că sîntem mocofani, corobeți, vite încălțate. Ordonanța lui Camban îi spăla adeseori picioarele. N-avea mînă fină, ci una de muncitor, cu bătături și așchii. Asta îl supăra grozav pe căpitan și îi mai dădea cîte un picior ud peste față. Atunci ploua cu epitete de „bou" și „vită încălțată".

La începutul lui iulie am primit căști de oțel germane și un nou lot de obuziere Krupp. Nemții ne-ar fi dat și mai mult, numai să luptăm pentru ei. Tot atunci s-au acordat și o mulțime de concedii de cîte zece zile. Urma un al doilea eșalon de ostași trimiși la odihnă, cînd a venit un ordin strict de sistare. Multă teamă și nemulțumire s-au rostit atunci între soldați. Se zvonea că va trebui să facem față, cît de curînd, unei mari ofensive sovietice.

Și, iată că ziua neagră a sosit...

A început în 19 august, în jurul orei 14. Abia terminaserăm de golit gamelele, cînd în porțiunea de front din dreapta noastră s-a pornit o intensă canonadă de artilerie. Am urcat pe un grajd cu luneta Bosh. În linie dreaptă, de la mine și pînă la liniile rusești nu era o distanță mai mare de 7 kilometri. Vedeam clar șirurile de atacatori infanteriști și tancurile. Artileria inamică bătea în șirul de cazemate. Și în stînga noastră se ataca. Bănuiam atunci că pe întregul front, din Bucovina și pînă la Marea Neagră, sovieticii declanșau o-

fensiva generală. În dreapta noastră, apărarea a rezistat bine, iar în fața cazematelor fumegau o mulțime de tancuri și erau mulți morți. Fără să mai aștepte căderea întunericului, ca să-și ridice măcar morții, rușii au atacat din nou, cu forțe sporite. După două ore de lupte crîncene, cazematele noastre rezistau. Pe la ora 18, sovieticii s-au retras, dar nimeni nu-și făcea iluzia că vom avea o seară și o noapte liniștite. Pînă la sfîrșitul soarelui au început să bombardeze cazematele cu tunuri foarte grele. Aveau un sunet asurzitor, iar atunci cînd țintеau o cazemată, aceasta era scoasă din funcțiune. Rînd pe rînd au fost distruse multe cazemate din sistemul nostru de apărare. Scurt timp după aceea infanteria inamică a intrat pe aliniamentul cazematelor. Atunci a început să tragă și artileria noastră, chiar asupra cazematelor, unde se fortificau soldații sovietici. Spre dimineață, după un foc concentric de artilerie, infanteria noastră a atacat, dar nu a mai reușit să ocupe vechile poziții. Aceleași tunuri grele băteau în cazematele distruse cu o zi înainte. De data aceasta, rușii au folosit și katiușele, astfel încît, spre amiaza zilei de 20 august, în dreapta și în stînga noastră armata a început retragerea spre sud. Noi am rămas un timp pe loc, nutrind speranța într-o stabilizare a frontului. Dar n-a fost să fie așa. În seara de 20 august, în jurul orei 22, am prins Radio Moscova, în limba română. Se transmitea un important comunicat militar, din care am aflat că trupele sovietice au trecut la ofensiva generală pe

tot frontul românesc. Se spunea că mareșalul Antonescu se găsește pe front, dar nu mai e în stare să oprească înaintarea rușilor, care se apropie de orașele Iași și Roman. În toată noaptea de 20 spre 21 august tunurile noastre au tras. Țevile se înroșeau și trebuia să facem pauze de cîte două ore, pentru ajustare. Între timp, alte tunuri lansau ciocane de foc. Nu mai eram siguri unde cad proiectilele noastre. În 21 august, pe la prînz, am aflat că rușii au ocupat Iașul, Romanul, Hîrlăul și Podul Iloaiei.

Canonada frontului se deplasa tot mai spre sud, tot mai spre sud. Noi rămîneam ca un pinten, ca un spin în coasta atacatorilor. Ne pîndea pericolul încercuirii. În dimineața de 23 august, am ascultat un scurt comunicat al armatei noastre. Se afirma că se dau lupte grele cu rușii, care au reușit să creeze cîteva breșe în apărarea română, dar se îndreaptă spre front unități germane proaspete, care ne vor ajuta. Maiorul Preda, comandantul divizionului, era negru de supărare. Nu-i înghițea pe nemți, căci la un minut de la terminarea comunicatului, l-am auzit :

— Ce să ne mai ajute, domnule ? Cu ce să ne mai ajute ? Să-și păzească dracului pielea, că-i pîrlesc rusnacii.

Eram o unitate izolată de acum. Așteptam ordin de luptă, sau ordin de retragere. Dar unde și cum să ne retragem ? Mai marii noștri ne uitaseră pur și simplu. În seara lui 23 august eram o mulțime de soldați și ofițeri în jurul aparatului de radio. Se transmitea comu-

nicatul prin care România declara ieşirea din Axă şi din alianţa cu Germania nazistă şi se alătura Puterilor Aliate. Un timp am trăit o bucurie fără margini. Credeam cu toţii că războiul, pentru noi cel puţin, s-a terminat. Apoi ne-a încercat o nelinişte cu o pricină clară. Aşteptam un ordin de retragere care să vină din partea unei personalităţi militare, dar acest ordin întîrzia să apară. Mai mult, cîţiva din comandanţii noştri au fugit spre sud şi vest. Pînă la urmă cel mai înalt în grad peste întregul divizion a rămas sublocotenentul Fleşeriu. În aceste condiţii, noaptea de 23 spre 24 august n-a fost deloc liniştită.

Dimineaţa nu se mai auzeau nici bubuituri, nici împuşcături. Părea că ne aflăm în ţara nimănui. Tînărul sublocotenent a ordonat să adunăm toate materialele, caii, armamentul şi să ne pregătim de plecare. Adică să dispărem din calea ruşilor şi să ne ataşăm armatei române. La ora 10 s-a dat ordinul de plecare, spre şoseaua naţională Piatra Neamţ-Buhuşi. Mergeam pe toată lăţimea drumului, pe 3 şi 4 coloane, fără o ordine anume. Pe drum ni s-au ataşat formaţii răzleţe de infanterişti, vînători de munte şi transmisionişti. Cu toţii căutam să dispărem cît mai repede. În acea dimineaţă ne temeam mai mult de ruşi decît de nemţi. Se transmitea din om în om că grosul trupelor noastre e în zona Bacău — Focşani. Luminaţi de această speranţă, ne continuam drumul.

Ne aflam deja în marginea comunei Roznov, la 10—11 kilometri de Piatra. Era o bifurcaţie importantă de drumuri. La un moment dat,

apar în fața coloanei noastre patru militari sovietici : un maior, un sergent și doi soldați. Părea că ne așteptau mai demult în acel loc, un taluz de șanț, cu mai puțin de un metru peste platforma drumului. Maiorul vorbea bine românește, căci l-am auzit :

— Nu vă mai puteți retrage, ostași. Piatra Neamț e ocupată de trupe germane, iar ei vor să vă încadreze, ca să luptați mai departe împreună.

Capul coloanei s-a oprit, iar după aceea toți cei cîțiva mii de ostași, combatanți din toate armele, în afară de tanchiști și aviație.

— Comandanții voștri sînt cu toții la Pașcani, a mai strigat maiorul. Acolo se vor reface armatele, apoi veți primi armament nou, după care veți lupta, împreună cu noi, împotriva nemților. Așa nu puteți merge mai departe, aveți căști germane și sînteți foarte amestecați.

Eram derutați, dar nu foarte bănuitori. Ce mult ne lipsea nouă atunci un comandant adevărat ! Maiorul era un copoi bine dresat, iar noi nu-l aveam decît pe Fleșeriu, bărbat tînăr și abia rupt din viața civilă.

Ne-am făcut socoteala că pînă la Pașcani erau în jur de cincizeci de kilometri. Aveam cu noi armament greu și o mare cantitate de materiale. Era limpede că pînă seara n-am fi putut ajunge la destinație. Maiorul ne-a spus atunci că nu trebuie să transportăm la Petroșani nici un fel de armament, căci acolo vom primi echipament nou. Ne-a zis că trebuie să ne debarasăm pe loc de armele noastre. Un

subofiţer de infanterie a îndrăznit să întrebe:
— Dar ce se va întîmpla cu acest armament, domnule maior? N-avem dreptul să-l lăsăm aici. Riscăm să fim luaţi imediat prizonieri.
— Sînteţi deja aliaţii noştri. Cît despre armament, el va fi ridicat de ostaşii sovietici, care vor sosi dintr-o clipă în alta aici.
Ne-am descotorosit prosteşte de arme, cai, muniţii, efecte. Înainte de a porni spre Paşcani, ofiţerul sovietic ne-a spus, pe un ton care suna a ordin, să lăsăm şi centurile în acel loc. Unul din spatele meu a exclamat:
— Dar asta înseamnă prizonierat, domnule maior!
Puţini l-am auzit. Eram o turmă fără păstor, o adunătură dezolată, neînstare să-şi croiască viitorul imediat; în ore, în zile.

Cap. II

Pornim pe drumul iadului

Doi din divizionul nostru — sublocotenentul Fleşeriu şi plutonierul Badea — şi-au dat seama că urmează dezastrul. În marginea drumului, de o parte şi de alta, erau cîmpuri cu porumb înalt. În minutele cînd ne lăsam centurile jos, cei doi au ţişnit în porumbişte şi duşi au fost. După ei au mai scăpat cîţiva soldaţi, de la infanterişti şi transmisionişti.

Toate acestea se întîmplau în jurul orelor 15. Lăsam de izbelişte obuziere noi, echipament de bună calitate, cai şi atelaje şi plecam spre zări nebănuite. Îmi venea să plîng. Să plîng şi de milă pentru toţi ceilalţi. La început n-am fost păziţi, apoi, pe măsură ce ne îndepărtam, apăreau, ca din senin, soldaţi sovietici cu „balalaicele" la piept. Eram cîteva mii de ostaşi români, care au întors armele împotriva Germaniei naziste. Atunci de ce aveam parte de un tratament atît de umili-

tor ? Începeam să înțelegem — unii, doar să bănuim — că am căzut în prizonierat.

Pe la orele 18—19 am străbătut o zonă în care s-au dat lupte grele de foarte curînd. Se lucra de zor la adunatul morților, pe care niște amăriți de soldați îi aruncau în niște gropi comune. Una pentru morții sovietici, alta pentru ai noștri. Soldații din pază ne înjurau într-o limbă necunoscută. Tot apropiindu-ne de Pașcani am trecut pe lîngă terenuri în paragină. Am înțeles și de ce : aici linia frontului fusese fixată încă din aprilie.

Spre miezul nopții am ajuns în Pașcani. Am fost trimiși spre triajul CFR. Am dormit printre liniile de cale ferată. A fost prima noapte în captivitate, în care am simțit cu toată fibra frigul, foamea și setea. Eram păziți cu strășnicie de oamenii care înjurau din te miri ce și se purtau dur cu noi. Cîțiva din preajmă au fost înghiontiți cu paturile armelor. Intram în legea junglei.

Dimineața a venit un colonel, însoțit de un traslator. Au urcat împreună pe un vagon distrus. Eram la cîțiva pași de ei și auzeam bine ce ne spuneau. Numai minciuni sfruntate.

— Veți merge cu toții la Botoșani, căci acolo s-au mutat comandanții voștri. Acolo vă veți întîlni și cu regele vostru. Acolo vă veți reface armata și vă veți instrui.

Se simțea de la o poștă că minte. Dar nu mai aveam ce face. Eram în mîinile lor. Cîțiva au încercat să fugă, dar au fost împușcați în văzul tuturor. În aceeași dimineață, fără hrană, fără apă, ne-am urnit din loc. La cîțiva

kilometri de Paşcani, ne-am întîlnit pe drum cu o coloană de ostaşi sovietici. Ei au rupt rîndurile şi au intrat printre ai noştri. Mulţi aveau bice, cu care ne loveau, alţii ne loveau cu paturile armelor, cu picioarele, cu pumnii. Au început să ne dezbrace de tot ce aveam mai bun. Eu aveam cizme Dermata, cu tălpi duble, nou-nouţe, veston şi pantaloni din stofă bună. Un atacator mi-a dat cîteva picioare în spate, apoi, m-a întrebat : „Tî artilerist ?" (Eşti artilerist ?). „Davai sapaghi !" (Dă-mi cizmele !). În acel moment n-am înţeles ce-mi cere. M-a lovit cu patul puştii în spinare, m-am dezechilibrat şi am căzut grămadă în marginea drumului. Mi-a tras cizmele din picioare, iar cînd m-am ridicat mi-a cerut ameninţător şi vestonul. Am rămas în cămaşă şi desculţ. După ce furia a trecut, prietenul meu Blaj, fost sergent la bateria 1, mi-a spus :

— De ce nu ţi-ai tăiat mai devreme carîmbii la cizme ? Uite, eu mi-am tăiat şi mantaua, de pare o zdreanţă acum, dar la nevoie scot din ea o haină călduroasă.

Sfaturile lui erau tardive, dar văzîndu-mă într-o situaţie atît de jalnică, a încercat să mă ajute. Mi-a dat mantaua, zdreanţă aşa cum era, iar din carîmbii tăiaţi am meşterit un fel de opincuţe. Cît să nu-mi sîngereze picioarele. Păream un cerşetor, de la care nu se mai poate fura nimic.

Pe drum ne-am mai întîlnit cu cîteva grupuri de soldaţi sovietici. Pe mine m-au ignorat. Alţii au fost jefuiţi de data aceasta. Pînă nu se mai putea fura nimic. În timpul aces-

tor raiduri, de tip Pazvanoglu, pe lîngă coloana noastră au început să apară și soldați cu cîini de pază. Eram prizonieri în toată legea ... sovietică. Eu și cu Blaj ne plîngeam ofurile unul altuia.

— Proști am fost că am ascultat de minciunile maiorului, a zis.

— Și am lăsat armamentul din mînă, deși noi eram hotărîți să pornim împotriva nemților, am spus. Ai văzut cu cîtă scîrbă vorbea de regele nostru colonelul din Pașcani ?

— Ștefane, nu ne mai așteaptă nimic bun de aici înainte. Să știi asta !

Eram în amiaza zilei de 25 august. Soarele ardea și ne încerca o sete cumplită. Eram și flămînzi, căci nu mai mîncaserăm de aproape două zile. Am întîlnit cîteva fîntîni în drum și au fost cîțiva care s-au repezit la ghizduri, dar erau loviți cu cruzime. Unui prizonier i-au rupt mîna cu un pat de armă. Prin sate mai ieșeau gospodari cu găleți, dar rușii le vărsau apa în margine de drum.

Spre seară am ajuns în satul Lespezi. În margine era o băltoacă murdară. Mirosea urît și m-am gîndit că, dacă aș bea de acolo, prind repede o diaree, sau chiar dizenterie. Mai mulți băieți de-ai noștri sau repezit, totuși, în băltoacă. Au băut ca vitele, după care coloana s-a pus în mișcare spre Botoșani. Pe drum am apucat să „fur" o jumătate de cană cu apă din mîna unui țăran. După asta a început să mă macine mai rău foamea. Într-o stare disperată intrau cei care au băut ca vitele apă din băltoace. Ieșeau din rînd cu zecile, cu

pantalonii în vine. Mulţi se ţineau de burtă şi icneau, oftau, scînceau. Pîntecăraia nu lăsa totuşi urme, căci erau cu toţii flămînzi.

În sfîrşit, am ajuns la locul de popas. Era un teren viran, în mijlocul unei comune întinse. Trecea şi un pîrîu pe acolo, peste care era aruncată o punte din lemn, lată de un metru şi lungă de zece. Pe la orele 20 (era încă lumină), sînt aduşi în faţa podeţului ca la 200 de prizonieri germani, toţi numai în cămăşi subţiri. Rînd pe rînd sînt obligaţi să treacă puntea. Dar pe punte, cam pe la mijlocul ei, sînt postaţi ostaşi sovietici, care aşteaptă să vină nemţii, unul cîte unul. Au văzut scene înfiorătoare. Unul dădea cu picioarele, altul cu pumnii, altul cu tocul pistolului. În cele din urmă prizonierul cădea de pe punte în băltoacă, apoi se tîra prin mocirlă spre malul celălalt. Aşa au trecut pîrîul toţi nemţii. Mă gîndeam atunci că noi am avut, totuşi, un dram de noroc. Aveam izmene pe noi, spre deosebire de nemţi, şi vestoane, în marea noastră majoritate. Şi, mai mult, n-am fost obligaţi să trecem puntea. Eram şi mai mulţi, de altfel ; cîteva mii.

În cele din urmă am adormit, pe pămîntul gol, şi am dîrdîit toată noaptea. Auzeam plînsetele celor cu diaree. Dimineaţa coloana înainta greoi, din cauza celor bolnavi. În drum am întîlnit o nouă baltă, dar nimeni n-a mai băut apă din ea. Ni s-a spus să ne îmbăiem şi să lăsăm hainele pe mal. Soldaţii din pază le-au scotocit şi pe la cusături. Au adunat tot ce se putea aduna : ceasuri, bricege, cuţite,

ace, șireturi. Odată îmbăiați, am pornit-o spre Botoșani. Mai aveam pînă acolo 10—12 kilometri de drum. Eram flămînzi de aproape trei zile, aveam buzele crăpate de sete și eram mereu zoriți spre destinație. „Davai, davai! Bîstree!" (Haideți, haideți! Mai repede!) — auzeam din spate. Eram și plini de păduchi, care ne sugeau și puținul sînge ce-l mai aveam în noi. Din această cauză, mai tîrziu, mulți se vor curăța de tifos.

Spre seară am ajuns în Botoșani și am străbătut orașul ca o coloană de robi. Rarii trecători priveau la noi cu milă. În marginea orașului era un lagăr bine organizat, întins pe cîteva hectare, împrejmuit cu trei rînduri de gard din sîrmă ghimpată. Orice speranță de salvare era exclusă. Nici o urmă de ofițer român. Nici urmă de rege. Românești erau doar etuvele, în care am fost obligați să ne băgăm hainele, pentru dezinfectare. Ghetele au rămas în picioare. N-am scăpat de toți păduchii tîrîți pe drumurile prizonieratului.

În lagăr erau și cîteva sute de germani. Tuturor ni s-a promis ciorbă și pîine pentru dimineață. Ni s-a și dat. Eu am primit o zeamă chioară, ușor tulbure, cu cîteva boabe de mazăre în ea și 200 grame de pîine. A fost primul ospăț sovietic. În aceeași dimineață am văzut și primii morți de dizenterie. După ce băuseră apă împuțită, mîncaseră și iarbă pe drum, de foame, fără doar și poate. Spre seară alți morți s-au adunat lîngă poartă. Au venit două camioane și i-au ridicat. Au fost aruncați într-o groapă comună. Există o duzină

de prizonieri mai vechi care se ocupau cu această muncă „administrativă".

In toată ziua aceea n-am mai primit de mîncare. Și nici a doua zi. Abia a treia zi, dimineața, ne-am „ospătat" cu aceeași supă și cu 200 grame de pîine. Din loc în loc își făceau de treabă cîțiva sanitari, care ne întrebau dacă avem temperatură, sau dacă ne dor capul și stomacul. Această grijă față de noi, transmisă prin cîțiva translatori, se explica prin aceea că apăreau tot mai multe cazuri de tifos exantematic. Bolnavii erau încărcați în camioane și dușii nu se știe unde. Se zvonea că erau împușcați și îngropați claie peste grămadă.

Așadar, după trei zile petrecute în primul lagăr sovietic, am fost încolonați cîte o sută, cîte o sută și mînați spre Bălți. Nebărbieriți, flămînzi și însetați, în zdrențe, porneam pe drumul iadului. Ne aflam încă în România Mare. Într-o comună, un grup de femei priveau cu jale la nenorociții de români mînați spre soare-răsare. Între ele era și un preot basarabean. Un soldat sovietic îl prinde de umăr și îl împinge în coloana noastră. Preotul încercă să iasă și îi explică, în rusește, soldatului că el nu e preot militar și n-a fost niciodată pe front.

— Nicevo, nicevo, i tam nada papa. (Nu-i nimic, nu-i nimic, și acolo e nevoie de popă).

La prima haltă de ajustare, preotul a fost bărbierit cu forța și înregistrat ca prizonier de război.

Am trecut și prin comune unde nu ne aștepta nimeni pe la porți. Multe sate erau pustii,

măturate de urgia Armatei Roșii. Aveam tot mai mulți bolnavi în coloană. Veneau camioanele din urmă, îi ridicau și îi duceau mai repede în Bălți. Cînd am trecut Prutul, pe la Ștefănești, am observat o inscripție proaspătă, așternută pe o tablă uriașă : CCCP (U.R.S.S.). Nu se încheiase nici armistițiul, dar Basarabia nu mai era ținut românesc. Pe mulți ne-a podidit plînsul. Pentru ce-am luptat noi oare? Și de ce eram considerați prizonieri, dacă tot am întors armele împotriva lui Hitler? Plîngeam, iar cuvintele ni se destrămau în gîtlej.

Am trecut prin satele Basarabiei. Sate pustii, sărăcăcioase, cu cîțiva copii, speriați, flămînzi, îmbrăcați în zdrențe. În Bălți am ajuns seara tîrziu. Niște tineri aruncau cu pietre în noi. Erau și ei prost îmbrăcați, dar ne priveau cu dușmănie, asmuțiți parcă de cineva. Cînd am ajuns în gară, ne așteptau cîteva zeci de „sicrie", vagoane de mărfar, fiecare cu cîte o deschizătură, din care ieșea o tablă groasă îndoită, WC-ul comun, pentru viitorii călători. Eram numărați cîte 90 pentru vagonul mare și cîte 45 pentru vagonul mic. Nu se mai ținea cont dacă unul e român sau neamț. M-am ținut mereu aproape de Grațian Blaj, văzînd în el un frate mai mare și cu mai multă experiență. Fiecare vagon avea în acoperiș o deschizătură, cu sîrmă ghimpată legată cruciș. Nu se putea fugi pe acolo, dar se putea scoate o mînă, pentru a face semn cuiva. În vagon era o înghesuială de nedescris. Cu greu îți puteai găsi un loc pe șezut și cu picioarele întinse.

Spre miezul nopții am ieșit din Bălți. Scurt timp după aceea am auzit uruitul podului de peste Nistru. Dimineața eram departe de vechile hotare ale țării. Prin crăpăturile vagonului priveam locurile necunoscute pînă atunci, triste, cu multe ruine de pe urma războiului. In cîteva rînduri au șuierat pe lîngă noi trenuri pline cu tancuri, tunuri și soldați. Alți morți, alți răniți, alți prizonieri aveau să se adauge la socoteala finală a măcelului.

Pe fondul zgomotelor de tot felul, îl aud pe Costin, un băiat din Tazlău, vorbind :

— Mulți oameni s-au pierdut pe frontul din Moldova. Vreo două sute de mii au căzut prizonieri după întoarcerea armelor. Plus morții din 19—22 august, cînd a început ofensiva sovietică. De, dacă ne retrăgeam la timp nu mai ajungeam robi.

Blaj spune și el ceva, dar nu-l aud bine. Înțeleg doar că adevărul îl vom afla după ce ne vom întoarce acasă. Dacă ne vom întoarce... Nu-și terminase Blaj vorbele, cînd Costin mă trage zdravăn de mînă. Îmi arată ceva. Da, un soldat murea în fața noastră. Alături de noi. Nu era primul pe care îl vedeam murind în ultimul an. Fără să ne dăm seama, începeam să ne abrutizăm. Dar o lumînare tot i-aș fi pus la căpătîi. Eram flămînzi, însetați și cu o durere apăsătoare pe suflet.

În sfîrșit, trenul oprește într-o gară prăpădită. Din vagon în vagon trece un soldat și anunță să iasă doi prizonieri afară. Unul va duce cîte două găleți cu supă, celălalt pîinea. Supa a fost caldă, cu o bucată mare de sfeclă

furajeră in ea. Pîinea ne-a mai întremat. Gordiciuc, un bucovinean spătos, urla totuşi în vagon :

— De ce n-oi fi plecat eu spre vest, cînd aveam arma-n mînă ?! Acum eram liber. Nu stăteam aici, să mor cu zile.

Ca vitele eram mînaţi spre răsărit. Zilele treceau cu greu şi începeam să le pierd şirul. Opream din cînd în cînd, în gări scăpate în stepă. Erau nişte halte, cu barăci din scînduri, în jurul cărora roiau mulţimi de prizonieri, muncitori la repararea liniilor. În vagon, din cînd în cînd se mai stingea cîte un flăcău român. În gările mai importante, morţii erau scoşi din vagoane, adunaţi la un loc, încărcaţi în camion şi duşi cine ştie unde. În cîteva zile şi din vagonul nostru au fost scoşi cinci morţi. Într-o gară ceva mai mare, tocmai priveam încărcarea lor în camioane, cînd m-am trezit în braţe cu o pîine, aruncată de jos de cineva. Era neagră, dar mi se părea uriaşă, faţă de raţiile noastre. Avea în jur de 700 de grame. Am împărţit-o cu Blaj şi am mîncat-o repede, să nu fim văzuţi de careva. Întîmplarea aducea cumva a pomană pentru morţii abia scoşi din vagon.

Am mai mers trei sau patru zile după aceea. Nu se mai vedeau urme proaspete de război. Casele erau întregi, iar gările nu mai erau din scînduri încropite la repezeală. Într-o zi, uşile vagoanelor au fost larg deschise şi ni s-a ordonat să coborîm. Chirciţi, cum am stat tot drumul, abia ne ţineam pe picioare. Era şi foamea de vină, căci pînă pe 5 sau 6

septembrie, cînd am coborît din tren, deci în două săptămîni de prizonierat, n-am primit mai mult de 1 200 grame de pîine şi 6—7 gamele cu zeamă tulbure. Aşa am ajuns în primul mare lagăr din ţinutul sovietelor. Era în marginea orăşelului Marşanski, la 300 kilometri sud-este de Moscova.

De la gară pînă la lagărul de triere nu era o distanţă mai mare de 2 kilometri. Noi i-am făcut într-o oră şi ceva, atît eram de slăbiţi. Soldaţii din pază ne tot îndemnau: „Davai, davai! Bîstree !". Se auzeau şi ordine în germană : „Schnel ! Schnel !". Chiar de ne-ar fi ameninţat cu moartea, noi n-am fi putut merge mai repede. Şi cum să mergem, cînd de două zile n-am primit nici cele 200 grame de pîine, „raţie regulamentară"?

Am ajuns seara tîrziu în lagăr şi am fost trimişi imediat la dezinfectare şi la baie. La ieşire am fost bărbieriţi, de prizonieri cu vechime. Apoi am intrat rînd pe rînd într-o cameră mare unde ni s-au dat haine, care mai de care mai fistichii. Eu am primit un veston german vechi şi pantaloni ruseşti noi, dar foarte subţiri, un fel de izmene cu nojiţe. Ce mai conta ? Mă simţeam uşurat de păduchi, simţeam că plutesc deşi băusem apă pe săturate. Mai lipsea însă ceva : pîinea cea de toate zilele. Nu am primit-o nici atunci. O sută şi ceva de inşi am fost băgaţi într-o baracă rece şi ni s-au arătat cele trei rînduri de paturi suprapuse. Şeful barăcii era un neamţ, slab ca o sfoară de rufe, dar care ştia ceva ruseşte.

Lagărul de la Marşanski avea o capacitate de cel puţin 10.000 de locuri şi era populat cu oameni din toată Europa: germani, români, unguri, polonezi, italieni, francezi, spanioli, finlandezi, evrei... Singura limbă de legătură era rusa. De la bun început ni s-a sugerat s-o învăţăm cît de cît. Şi cît mai repede.

Dimineaţa la 7 ni s-a arătat Mîntuitorul: sosea butoiul cu ciorbă şi căruciorul cu pîine, tăiată în bucăţi de cîte 200 grame. Ne-am încolonat cu o grabă nemaivăzută. Împărţirea hranei mergea repede. Gamela şi polonicul. Cam 750 de grame intrau în polonicul prizonierului ceva mai bine hrănit decît noi. Am zărit pe fundul gamelei două bucăţele de sfeclă furajeră şi cîţiva fluturaşi de varză. Oricum, era mai bine decît în gările din Ucraina. După masă ni s-a dat voie să mai tragem un pui de somn. Probabil că specialiştii în pshihologia prizonierilor înfometaţi ştiau bine că, după o masă cît mai acătării, omul cade ca un boboc înecat de dude.

Dormeam deasupra lui Blaj şi, la un moment dat, el a dat cu piciorul în scîndura mea. Apoi l-am auzit: „Hai să ieşim şi să vedem cum arată lagărul". A zis-o, de parcă ar fi zis: „Hai să ne vedem viitorul". În octombrie, aici e iarnă, ca în ianuarie la noi. Ninsese şi era un ger de —10—15 grade. Eram îmbrăcaţi subţire, dar eram şi tineri pe vremea aceea. Rezistam mai bine. Pe maidanele dintre barăci erau oameni de toate naţiile. Îşi ghiceau şi ei viitorul. Nu ştia nimeni ce se va întîmpla mîine, sau peste o oră. Barăcile erau făcute din cărămizi din

lemn, nu mai lungi de 40 de centimetri, acoperite apoi cu un fel de tencuială, aşa cum s-au priceput prizonierii, acoperite cu stuf, prin care treceau lesne ploaia sau zăpada topită.

Lagărul era împrejmuit cu cinci rînduri de garduri din sîrmă ghimpată, iar din 50 în 50 de metri era cîte o gheretă închisă pentru soldaţii de pază. În drum ne-am întîlnit cu un grup de prizonieri germani, din care unul ne-a strigat: 400 grame pîine pentru un pachet de mahorcă! Mai mult prin semne, le-am spus că noi sîntem încă „ucenici" în lagăr. La întoarcere am rămas de-a dreptul surprinşi: se mai împărţea un rînd de ciorbă şi bucăţi de pîine de cîte 200 de grame.

În dimineaţa următoare, şeful de baracă a împărţit fiecăruia cîte un pachet de mahorcă şi cîte 50 de grame de săpun. Era raţia noastră lunară. După „dejun" ni s-a dat din nou voie să ne întindem în paturi. Am adormit. Era cald, deşi nu se făcea focul. Fiind trei sute de inşi pe trei etaje, ne încălzeam din respiraţii. Ni s-a spus că aşa trebuie să stăm timp de douăzeci şi una de zile, că asta e o „carantină". Între timp, din veniţii înaintea noastră se formau eşaloane, care plecau nu se ştie unde. Apăreau alţii în locul lor, flăcăi şi bărbaţi din toate colţurile Europei. Noi eram în aşteptare. „Numai în Siberia să nu ne trimită", mă gîndeam, iar acest gînd cobora ca un ţurţure de gheaţă pe şira spinării. Între timp îmi „îmbrăcam" pantalonii ruseşti cu tot felul de cîrpe pe care le găseam la îndemînă. Coseam pe pînza subţire orice bucăţică de stofă

găsită. Venea frigul și trebuia să am pantaloni cît mai groși. Adăugam cîrpe în dreptul rinichilor și pe burtă și pe genunchi, acolo unde frigul taie cel mai rău. După două săptămîni aveam un pantalon de nădejde. Arăta el ca un sac cu scame scos de la dărac, dar ținea de cald. În înțelegere cu cîțiva prieteni, ne spălam cu apă rece în fiecare dimineață. Și ne frecăm cu săpunul ăla negru și zgrunțuros, ca un rașpel. Ne pregăteam oare pentru Siberia? Dar, cum spuneam, eram tineri de 21—27 de ani și aveam dreptul la speranță.

Într-o dimineață, șeful de baracă ne spune că e nevoie de douăzeci de inși să descarce niște bușteni în gară. Ne adunam noi zece români și mai vin și zece nemți și plecăm cu un Ford spre gară. Șef peste toți era un civil, îmbrăcat sărăcăcios, dar avea pe cap o bonetă germană pe care aplicase o stea roșie în cinci colțuri. Pe drum am văzut și cîțiva localnici. Numai înainte se uitau, de parcă aveau cozi de mătură în fund, speriați și ei, poate, de lagărul băgat în coasta orășelului lor, fără ca ei s-o dorească. Nouă românilor, ni s-au dat să descărcăm două vagoane cu bușteni. Erau vagoane mari, de cîte 60 de tone. Lemnele erau verzi, pline de zăpadă și atît de grele, încît patru oameni la un buștean se opinteau degeaba. Oricum, nemții erau mai neîndemînatici. Să fi fost mecanizarea lor, de care știm cu toții ? Să tot fie, dar noi am terminat cele două vagoane, cînd nemții se apucau de cel de-al doilea. I-am mai și ajutat, deși ei făceau semne că să-i lăsăm în pace. Neamțu-i neamț.

În sfîrşit, civilul a spus : „Molodeţi rumînî !" (Bravo români !), dar asta nu ne-a încălzit prea mult, căci ştiam că, pînă şi în lagărele ruseşti, nemţii conduc. Oricum, civilul a dat cîte o ţigară românaşilor noştri, iar eu mă gîndeam că trebuie repede să o „valorific".

Ne-am întors în lagăr pe la ora prînzului. Tocmai se distribuia ciorba. N-am primit mai mult decît ceilalţi. Era aceeaşi masă pentru toţi : dimineaţa, prînz şi seara. Nu mai mult de 1 500 calorii pe cap de locuitor. Cu o asemenea raţie nu poţi descărca buşteni verzi. Şi măcar de ne-ar fi dat şi arpacaş, fasole, cartofi ; pe lîngă pîine. Dar, pesemne, erau şi ruşii într-o foamete fără seamăn. Auzisem că în Basarabia noastră şi în Bielorusia oamenii păşteau iarbă şi mîncau şobolani. La început n-am crezut, dar mai tîrziu aveam să pricep.

La sfîrşitul lui octombrie, am aflat că România e complet eliberată. Mi-am amintit de Regimentul „40 Arpacaş", regimentul nostru, şi tare aş fi vrut să fiu cu ei la trecerea Ardealului, să mai simt mirosul de arpacaş, prins pe fundul ceaunului de campanie. Dar eram cu toţii departe, tineri fără vină, obligaţi să sîngerăm împotriva unui imperiu pe care nu îl ştiam atît de întins.

Ne apropiam de terminarea celor trei săptămîni de stat în lagărul din Marşanski. Fulguia geros. Începea iarna rusească. Tot adăugam la veştminte băcăţi de cîrpe, să ne mai încălzească. Dar într-o zi, într-o zi... vine un slăbănog şi ne anunţă că cei ce au depăşit „trei săptămîni de lene" vor pleca „undeva, departe".

Am fost aliniați, cîteva sute, fiecare cu cîte un „catiloc" (o cutie de conserve goală) și cu cîte o „loșcă" (lingură) și, firește, cu haine pe noi. Care ce avea. Dintr-o cîrpă mi-am încropit un soi de traistă, pentru tot felul de lucruri adunate de pe drum. Nu se știe cînd va fi nevoie de ele. Niciodată nu se știe.

Primul drum l-am făcut la cabinetul medical. Am trecut goi prin fața unei comisii. Comisia era formată din doi ofițeri și un medic (femeie). Tot auzeam „Harașo, harașo", dar noi eram atît de slabi încît abia ne țineam pe picioare. Nimeni n-avea mai mult de 50 de kilograme. Cu toate acestea auzeam mereu „Harașo, harașo." Bun pentru muncă, bun pentru moarte.

„PAHOD NA SIBIR"

Într-un vagon mic am urcat 27 de români și 18 nemți. Era în ziua de 11 noiembrie și, firește, nu primisem nimic de mîncare. Eram scoși din „porție" și din partea lagărului și din partea serviciilor de transporturi. Abia a doua zi am primit obișnuita ciorbă și rația de pîine. După deliberări prelungi, cînd în germană, cînd în română, cînd în rusă, ne-am ales un șef de vagon, în persoana lui Gordiciuc, un bucovinean care știa binișor rusește și ne putea ajuta în micile necazuri. Tot lui îi revenea și sarcina de a coborî în gările mari, să ridice cîte două găleți cu ciorbă și cinci pîini. Pîinea o împărțeam, după „cîntarul"

prizonierului, în bucăți de cîte 600 grame. Vagonul nostru nu era departe de locomotivă, căci îi auzeam pufăitul. În total erau 50 de vagoane cu 3 600 de prizonieri. Eram prost îmbrăcați și era un frig care anunța, zi de zi, noapte de noapte, Siberia. În ceea ce mă privește, eram îmbrăcat ca o sorcovă : pantaloni rusești, veston german, o cămașă subțire și un sfeter, o capelă italiană.

După două zile de mers am trecut Volga. Asta am aflat-o de la un cetățean, care i-a răspuns lui Gordiciuc. La întrebarea „Încotro ne vor duce ?", el a răspuns : „Poate în Urali, la uzinele de armament, sau la carierele de piatră și cărbuni".

După alte trei zile de mers am trecut pe lîngă o mare uzină metalurgică. Știam puțin nemțește și le-am spus celor de lîngă mine :

— Am trecut și de Urali, fraților. Ce n-a reușit armata germană, am reușit noi.

Plîngeau nemții ca după mama pierdută. Plîngeau și ai noștri, căci nimeni nu știa ce va fi „dincolo". În rest, nemții erau tăcuți, legați la gură parcă, și se tot legănau din șezuturi, ca după un vals de Strauss. Noi eram mai vorbăreți, treceam parcă mai ușor peste necazuri. Și ne descurcam ceva mai repede în anumite privințe. Cum a fost și cea cu procurarea lemnelor. Într-o gară ne-au oprit chiar în fața unor vagoane cu bușteni, bile lungi de 4 metri și groase de 25—40 centimetri în diametru. Cîțiva de-ai noștri am sărit repede pe pietriș și am tîrît șapte bușteni în vagon. După micul jaf găsesc lîngă șină o bucată lată de

fier, de forma unui raf de roată, și lung de un metru. Mai găsesc și o bucată de lemn, de un metru și jumătate. Le arunc în vagonul nostru. Nemții stăteau deoparte și priveau la noi ca la niște borfași, ca la niște eroi fără cauză.

Lemnele erau groase, verzi și înghețate tun. Le spun că fierul pe care l-am găsit ține loc de topor. Un ardelean de-al meu întreabă de un briceag. Costin, flăcăul din Tazlău are așa ceva. Îl întinde lui Hondu, ardeleanul, Blaj Grațian, care fusese sergent, dirija corhănirea și crăpatul lemnelor. Intră și Costin la muncă. Se pricepea de minune, căci lucrase la pădure. Crapă bușteanul în așchii atît de mici, încît ziceai că e talaș.

Așa am muncit oameni, timp de trei ore și ceva. Între timp din tabla îndoită, pe care o foloseam drept scaun de WC, alți doi fîrtați au încropit un fel de sobă. Am încărcat-o cu surcele și talaș, peste care am pus o piramidă de lemne mai groase. Acum ne lipsea doar focul. Așteptam o gară, unde trenul să oprească ceva mai mult. Asta s-a întîmplat la scurt timp după munca noastră. Trenul a oprit, să ne luăm gălețile cu ciorbă și rația de pîine. Lîngă noi era un soldat care pufăia mahorcă. Gordiciuc, care știa rusește, îi cere cîteva fumuri. Soldatul înfige țigara în vîrful baionetei și i-o întinde. Gordiciuc trage cîteva fumuri zdravăne din mahorcă și o trimite, peste umăr, spre Ienășel. Îi mulțumește rusului, apoi rupe umărul pufoaicei și scoate de acolo un smoc de ață. Ienășel trăgea prea cu foc din mahorcă, drept

pentru care cineva îi dă peste mînă și îi spune: „N-o fuma toată, că rămînem fără foc". Trenul se pune în mișcare și începem să descoperim... focul. Gordiciuc împunge mucul de țigară în smocul de vată. Vata ia foc și o împinge în sobă, sub surcelele verzi. Suflăm cu gîndul că ori intrăm în viață, ori coborîm în moarte. Focul joacă sub lemnele verzi, care încep, în sfîrșit, să trozenească. Focul nostru dătător de viață începe să se înalțe. Îi auzim și pe nemți strigînd „Evrika!". Ei, oameni detașați și resemnați, s-au prins în focul nostru. Fumul ne îneacă, dar sîntem tot mai bucuroși. Am scăpat — pentru cît timp oare? — de gerurile Siberiei.

Am tras la sorți grupele de oameni care vor veni la încălzit. Și români și nemți. Fără discriminări. Așa eram noi atunci, poate dintotdeauna. Eram de zece zile în același vagon. Eram al doilea vagon unde s-a reușit descoperirea focului. Cu aceasta am scăpat și de pîinea înghețată tun. O țineam puțin deasupra flăcării și înghițeam pîine pufoasă, ca la mama acasă.

Eram deja în a zecea zi de drum și am aflat că încep să moară oameni în vagoanele fără foc. Erau cei care adormeau cu spinările lipite de dușumea. Sufla un vînt pe acolo, de te tăia ca briciul. Toți morții erau stivuiți în ultimul vagon al trenului, iar cei vii erau distribuiți în celelalte vagoane. Unul a picat și la noi. A zis că l-a prins pe Dumnezeu de picior.

Căldură aveam, cît de cît, dar ne era mereu sete, iar foamea rodea din noi. Pentru apă am

găsit o soluție. Din cauza frigului de afară și a căldurii din vagon, buloanele prindeau condens, care îngheța repede, după gerul de —35 —40 de grade. În stații nu ne era permis să luăm zăpadă și s-o topim. Peste toate acestea, eram în Siberia, iar stațiile erau atît de rare, încît treceau o zi și o noapte și nu vedeam un semn de gară. Așadar, am împărțit buloanele vagonului pe grupe de oameni. Puțină gheață care se aduna acolo era smulsă și suptă ca înghețata la cornet.

Au murit oameni și din cauza foametei. În ziua a 13-a a călătoriei noastre s-au sfîrșit doi oameni. Asta s-a întîmplat după ce, în loc de ciorbă, am primit pește sărat. Sugeam oase cu sare și sugeam gheața de pe buloanele vagonului. Doi prieteni n-au rezistat. Erau nemți și s-au sfîrșit în aceeași tăcere din timpul vieții.

Au murit și dintr-ai noștri. Dormeau pe jos, cu spinarea lipită de dușumea. Asta i-a distrus. De la Grațian știam că e bine să dormi în picioare, cum dorm caii. Da, așa dormeam. De frica morții. De frica vieții.

Gerul siberian ne rărea. În ziua a 14-a au murit doi ; un român și un german. Ni se terminau lemnele, iar asta mirosea a moarte pentru toți. Norocul nostru a fost că au început să apară vagoane cu cărbuni. Furam cu mîna, cu gamela, cu găleata pentru ciorbă. Nemții ne persiflau, dar le plăcea la căldurică. Ca să întreținem focul, cu timpul am rupt și din scîndurile vagonului, astfel încît gerul Siberiei era din ce

în ce mai amenințător. Într-o gară mai mare, un soldat rus ne-a dat voie să mîncăm zăpadă. „Haroșiia ?" (E bună ?), ne-a întrebat. I-am răspuns că ar fi bună dacă ne-ar da și o căldare cu cărbuni. Ne-a dat, fără ifose.

În ziua a 16-a, în ciuda cărbunilor primiți, ne-au mai murit cinci oșteni, trei nemți și doi români. Au fost duși în vagonul morților, ultimul din garnitură. Acolo unde morții ajungeau un fel de bușteni, mai înghețați decît lemnele de le puneam pe foc, din cînd în cînd, din furtișaguri. Despre cei vii, ce să mai spun? Nebărbieriți, flămînzi și setoși, semănam cu schimnicii lui Hristos, Blaj Grațian mă mai lua peste picior : „Arăți ca sfîntu' Sisoe din icoană". Îi răspundeam : „De, așa ne-a fost dat nouă, să arătăm de șaizeci de ani la douăzeci și cinci".

Vagonul cu morți a devenit neîncăpător. S-a umplut cu morți și penultimul vagon. Apoi a început și umplerea celui de-al treilea, dinspre coadă. Între 11 noiembrie, cînd am părăsit lagărul de triere, și pînă în ziua de 3 decembrie, în vagonul nostru au murit cincisprezece prizonieri. Adică o treime. În vagoanele fără foc s-au stins și mai mulți.

Vagonul nostru avea multe crăpături, pentru că am tot rupt din scînduri, pentru foc. La un moment dat, spre sfîrșit, arăta ca o cușcă și cu o sobă într-un colț. Un fel de locomotivă fără roate, care mai mult pufăia decît încălzea.

Spre sfîrșitul călătoriei noastre gările s-au mai îndesit. Dar erau la fel de neîngrijite. Mizerie pe jos, fațade scorojite, oameni speriați,

alergînd aiurea. Şi o lume tristă, tristă, tristă. Zgomotoasă, dar tristă. Sau, poate, tocmai de aceea.

ÎN CASA DURERILOR

Mulţi dintre noi nu se puteau da jos din vagoane. Îi trăgeau prietenii, ca pe nişte vite căzute în genunchi. Unde nu erau prieteni, îi trăgeau soldaţii. Cădeau în zăpadă, apoi înfulecau din ea cu poftă. Eram cu toţii slăbiţi, zdrenţăroşi şi temători de necunoscutul ce ne aştepta. Soldaţii urlau : „Po cetîri ! po cetîri ! (Cîte patru ! cîte patru !). Tăcuţi şi cu încetineală, formam coloana. O coloană de vreo 2 500 de bărbaţi, căci restul de pînă la 3 600 s-au topit pe drum. Români, nemţi şi alte naţii. „Davai, davai !", strigau soldaţii, fericiţi că au scăpat de front. Ne mai loveau cu picioarele, cîte un netrebnic ne mai înghiontea cu cîte un pat de puşcă, dar noi înaintam greu, foarte greu. În spate, alţi soldaţi şi prizonieri goleau cele trei vagoane cu morţi. Nefericiţi cei ce i-au cunoscut vreodată ! Căci la căpătîiul lor nu se va mai înălţa nici o cruce ; nici un nume nu se va mai lăfăi pe pămîntul gol, îngheţat şi atît de îndepărtat al Siberiei.

Eram deja în Siberia. Eram la capătul lumii. Eram în mijlocul suferinţei. „Davai ! davai ! davai !", strigau soldaţii, fericiţi că se războiesc cu prizonierii şi nu cu soldaţii adevăraţi. În acele clipe mă gîndeam : dacă le-aş trimite

un proiectil de 75 ? Să-i văd rupîndu-se în bucăți. Dar, nu ! eram prea necăjit ca să mai doresc necaz altuia.

Eram în ziua de 4 decembrie 1944. În preajma coloanei noastre au sosit și niște camioane care pescuiau pe cei neputincioși. Și erau mulți, mulți de tot. Aproape jumătate din cîți eram acolo.

Drumul de la gară pînă în lagăr a durat cam o oră. De la sosire aflaserăm că ne aflăm în Karaganda, zonă cu mine și cariere de cărbuni. Aici aveau să-și sfîrșească mulți tinerețea și chiar viața Eu, Blaj și alți cîțiva ardeleni am avut ceva mai mult noroc. „Bîstreee ! bîstree !", ne îndemnau soldații, dar noi tot așa mergeam, îmbrăcați ca niște sorcove și flămînzi. În sfîrșit, am primit comanda să ne încolonăm cîte doi. Asta însemna că se apropie poarta lagărului. Asta însemna că se apropie bucătăriile, fîntînile, magaziile cu haine. Multe mai visam atunci. Îi și vedeam pe mai vechii prizonieri spunîndu-ne că totul va fi bine. Și bine a fost. Bine a mai fost...

Cap. III

Dreptul la o moarte ușoară

— Raz, dva, tri, cetîri...

Eram numărați rusește, în stil perechi.

Pe margini nu mai erau soldați scăpați de front, ci prizonieri cu vechime respectabilă. Ei ne-au păzit pînă-n lagăr, cu niște bețe de cătină sau de scoruș, dar n-au dat în noi, nici nu ne-au amenințat. Eram de-ai lor, încă „ucenici".

Goi-goluți am intrat în baie de parcă cineva ar fi dorit să scăpăm de păduchii siberieni, cei care rezistă și la —30 grade Celsius. Acolo am băut apă pe săturate. Atît de multă apă am băut încît Blaj mi-a zis : "Ștefane, or să ne crape burțile de atîta apă, că n-am mîncat nimica, iar cînd nu mănînci nimica, burta sună ca un cimpoi".

L-am ascultat și după un sfert de oră am ieșit din hala plină de aburi. Am primit alte

haine, nişte vechituri din toate naţiile Europei, mai fistichii decît cele pe care le purtasem pînă atunci. Am fost apoi îndreptaţi spre o baracă, unde era cald, şi ni s-au repartizat priciurile din lemn suprapuse. Nu ni s-a dat de mîncare, iar dimineaţa am constatat că au mai plecat trei băieţi pe lumea cealaltă. De foame, de inimă neagră. Dimineaţa am fost cinstiţi cu liniştitoarea ciorbă din sfeclă furajeră şi clasica raţie de pîine. Apoi ni s-a spus să stăm liniştiţi trei săptămîni de zile, cît durează „carantina".

Ca şi în lagărul de tranzit de lîngă Moscova, şi aici era un adevărat Babilon. Am întîlnit spanioli, bulgari, şi sîrbi, unguri, francezi şi italieni şi, fireşte germani şi români. Karaganda e în mijlocul Republicii Sovietice Cazahe, la 8 000 de kilometri de Ardealul nostru. Karaganda e unul dintre cele mai mari bazine carbonifere din Uniune. De aceea, Karaganda are şi o imensă colecţie de prizonieri de război. Sînt 12 lagăre în această zonă, lagărele 7 099/1 ... 7 099/12. Noi eram oaspeţii lagărului 7 099 5.

Toate acestea le-am aflat de la un prizonier mai vechi, căzut în Crimeea. Mi-a spus că e de fel din Ploieşti, iar aici în lagăr e de meserie ... activist. Ori n-am înţeles eu bine, ori îşi bătea el joc de mine. L-am rugat să repete numele profesiei.

— Da, sînt de meserie activist. Adică mă ocup de problemele oamenilor de aici. Încerc să le rezolv necazurile. Necazurile mai mici, că pe celelalte le rezolvă comenduirea. Eu voi avea grijă să vă informez cu ce se mai întîmplă

în ţară şi pe fronturi. Deocamdată, armata română se apropie de Budapesta, iar trupele anglo-americane au atins deja teritoriul Germaniei.

Mi-am făcut socoteala că nu vom sta mult în Karaganda, din moment ce sfîrşitul războiului e atît de aproape. Şi mă gîndesc că voi suporta mult mai uşor „ridicarea nivelului cultural, politic şi ideologic", de care răspundea „tovarăşul" Munteanu. De fapt, eu pricepeam atît de puţin din toate bazaconiile alea pe care mi le îndruga. Era ca şi cum eu aş fi plutit în propriul meu vis. Sau ca şi cum m-aş fi privit într-o oglindă deformată şi eram obligat să cred că cel din oglindă sînt eu cel adevărat. Din toate bazaconiile tovarăşului Munteanu am înţeles, totuşi, că ne va ajuta. Chiar dacă ne bombarda cu tot soiul de cuvinte necunoscute sau greoaie, era totuşi român. Şi asta nu se putea uita atît de uşor.

In dezacord cu Munteanu era un prizonier din 1942, de la cotul Donului, unul Ungureanu :

— Aici minciuna e la ea acasă, măi băiete.

Era cu doi, trei ani mai în vîrstă decît mine, dar părea mult mai bătrîn.

— Dacă tot au avut nevoie de forţă de muncă, de ce v-au înfomentat în halul ăsta ? Nu vă mai refaceţi voi nici în două luni. Asta e „selecţia bolşevică", măi băiete. Rostul ei e să prăpădească cît mai mulţi oameni şi în primul rînd pe ăia care nu-i înghit pe bolşevici.

Mi-am adus atunci aminte cum am fost minţiţi de maiorul sovietic de lîngă Piatra, cum am fost bătuţi şi dezbrăcaţi de oastea victo-

rioasă ; vedem şi acum cum pasc iarba de pe marginea drumului colegii mei de divizion. Asta s-a întîmplat în apropiere de Bălţi, unde se murea pe capete de foame şi de sete.

Cele spuse de Ungureanu l-au întărîtat pe Blaj. Care a zis la un moment dat :

— Eu cred că mai bine de jumătate din prizonierii luaţi cu minciuna din Moldova s-au sfîrşit înainte de a ajunge în Siberia sau în Nordul Îngheţat. Pe ăştia cum îi socoteşti : eroi căzuţi în război, sau trădători de neam ?

— Las' că ruşii nici cu ai lor nu se poartă ca lumea, a zis un altul, Apetrei, fost plutonier de jandarmi în armată. O să vedeţi voi, măi băieţi, că pe lîngă prizonierii de război lucrează şi o mulţime de civili, care au călcat în străchini şi au bîrfit legea bolşevică.

Munteanu nu mai era demult lîngă noi. O tulise în momentul în care Ungureanu şi ceilalţi începuseră să bîrfească puterea sovietelor.

Dar se va vedea mai tîrziu că nici Munteanu nu era băiat rău. Ne-a scos de cîteva ori din încurcătură, fără vreun interes anume. Chestia cu sovietele nu cred că îl pasiona atît de mult, dar lucra bine în el instinctul de conservare.

Lagărul nostru 7099/5 (codul Cutiei poştale — „Pocitovio iaşcik") avea cam 2 800—3 000 de prizonieri. Fiind lagăr central, aici era şi spitalul, de fapt două barăci mari, cu 200 de paturi, deservit de 4 medici prizonieri şi 3 doctori sovietici, pedepsiţi pentru cine ştie ce pricină. Fiind spitalul cel mai important, aici e-

rau aduşi cei foarte grav bolnavi, cei cu operaţii chirurgicale grele, accidentaţii în minele de cărbuni. În decursul anilor, sute de mîini şi picioare au fost amputate aici. Pentru mulţi, acel spital a fost un simplu punct de tranzit pe drumul spre mormînt.

Barăcile lagărului erau făcute din cărămizi de lemn, tencuite pe dinafară şi pe dinăuntru. Acoperişurile erau aproape plate, cu o foarte mică pantă de scurgere. Sobele din cărămidă, alimentate de pe culoar cu cărbuni de bună calitate, dădeau o căldură dogoritoare. În privinţa asta n-am dus-o chiar rău. Fiecare baracă avea o capacitate de 180—200 locuri, în paturi de lemn, suprapuse. Dormeam pe scîndură şi ne înveleam cu pături cazone, una mai veche decît alta. Prizonierii cu vechime reuşiseră să-şi încropească un fel de saltele umplute cu rumeguş.

În lagărul nostru erau 1 500 germani, 450 români, 30 maghiari şi un număr mai mic de italieni. Cu cele cîteva duzini de „civili" pedepsiţi, lagărul nu avea întreaga capacitate acoperită. El deservea două mine de cărbuni aflate în apropiere : mina 31, unde lucrau majoritatea prizonierilor, şi mina 26, aflată la 2 kilometri de prima mină.

Fiind din lemn de brad, pereţii barăcilor adăposteau cohorte de ploşniţe. Iarna hibernau gîngăniile, dar vara deveneau un calvar. Nu se putea nici mînca, nici dormi din cauza asta. Eram cu toţi plini de pişcături şi bube.

În materie de lagăre, ruşii erau specialişti de clasă. Noua noastră gazdă arăta astfel : 20

de barăci mari înconjurate cu cinci rînduri de sîrmă ghimpată ; urma apoi o fîșie de arătură, lată de cinci metri ; după care urmau alte cinci garduri din sîrmă ghimpată. Din 50 în 50 de metri existau gherete de pază, înălțate la 4 metri deasupra solului. Dintr-un asemenea lagăr era, practic imposibil de evadat. Și chiar de ai fi evadat n-aveai unde să te refugiezi. Rusia e imensă, iar ohrana ei era bine instruită.

Fiecare baracă avea cîte un șef, supranumit și „Starșe", sau „Starșîna", care avea grijă de curățenie, de încolonarea oamenilor pentru muncă. Pentru curățenie și diverse alte corvezi erau folosiți cei foarte slabi, cei din categoria a III-a și OK, cum îi numeam noi. La mătură lucrau și bolnavii TBC, obligați astfel să înghită nori de praf. Un astfel de bolnav era înalt de 1,80 metri, dar în greutate nu depășea 40—45 de kilograme. Am cunoscut un asemenea om, candidat sigur pentru cimitirul din apropiere.

Șeful nostru de baracă era un oltean, fost bolnav TBC. Îl chema Velicu, și nu mai știu cum. Ne-am înțeles bine cu el, căci nu inventa draci pe nimeni. Era și el slab, ațos și scuturat adeseori de accese de tuse.

Ieșirea și intrarea, din și în lagăr, se făceau sub escortă. Soldatul însoțitor semna de fiecare dată de primire, sau predare. Eram un fel de marfă, un soi de materie primă, din care industria sovietică extrăgea cărbunele, atît de necesar în vreme de război. Și mulți ani după aceea.

Comandantul lagărului era un maior sovietic. Adjunctul lui era prizonier german, unul Tiegler, un munte de om, cu voce tunătoare, care răspundea de fapt de tot ce se întîmpla în viaţa noastră : hrană, cazare, disciplină, corespondenţă, plecare la muncă, venirea de la muncă şi toate celelalte. Tiegler nu ştia ruseşte, drept pentru care avea mereu pe lîngă el un neamţ bondoc, pe nume Geides. Era ca un căţel. Aşa i-a şi rămas porecla, „Căţelul lui Tiegler".

Pentru tot lagărul exista un WC uriaş, un fel de şopron, lung de 40 de metri, cu nenumărate găuri tăiate în dulapii de brad. Dimineţele, în mod deosebit, era o îmbulzeală fără seamăn. Priviţi de departe, prizonierii cu fundurile în găuri păreau ciori înşiraţi pe un gard din uluci. Care croncăneau în rusă, cînd în germană, cînd în română, sau maghiară. Babilonul din Karaganda se muta în fiecare dimineaţă în latrine. Acolo se despleteau tristeţile cele mai recente şi ne perfecţionam cunoştinţele în limba vecinului de pat.

O baracă servea drept bucătărie şi sală de mese pentru toţi cei din lagăr. Lucrau zece bucătari acolo, prizonieri foarte bolnavi sau foarte slăbiţi. Aceşti bucătari se tot roteau de la o lună la alta, în funcţie de starea sănătăţii lor. Singurul bucătar permanent era Iakob, specialist în zeamă tulbure, arpacaş şi varză călită. Era singurul om în halat alb şi era de departe persoana cea mai importantă din rîndul prizonierilor.

În timpul carantinei am fost chemați rînd pe rînd la poartă, pentru completarea unor acte de dosar. Trebuiau rezolvate următoarele rubrici : numele și prenumele, numele tatălui, data nașterii, locul nașterii (comuna, orașul, județul, țara), ocupația de bază, școala absolvită, arma din care ai făcut parte, gradul, ultima unitate militară în care ai slujit, numele comandanților din sectorul de front unde ai luptat, unde ai căzut prizonier, în ce baracă ești cazat, date și semne particulare.

Toate aceste informații erau traduse de translatori specializați în limba rusă. După care auzeai un „Harașo, harașo" și erai invitat să părăsești cît mai repede camera.

A urmat și examenul medical. Comisia de expertiză era formată din : un medic sovietic, un ofițer al NKVD-ului (securistul lagărului) și un secretar. Secretarul era un neamț care știa bine rusește. Complet goi, am trecut prin fața onoratei comisii. Plictisit, NKVD-istul rostea : „Harașo, harașo". Bun de muncă a fost declarat și Spînu Nicolae, un vasluian lung de un metru și nouăzeci și nu mai greu de 45 de kilograme. Doar doi au fost respinși, adică amînați pentru munca în subteran, amînați pînă se vor „îngrășa" puțin. În optica onoratei comisii nu era nevoie să ai mușchi ; erau suficiente și ligamentele. După „expertiză" am fost împărțiți pe brigăzi și pe sectoare, fără să ni se spună însă ce și cum vom munci. Bănuiam doar că vom fi puși la munci grele și periculoase. Nu ni s-a făcut nici un fel de instructaj

de protecție a muncii. Eram tratați ca o turmă de vite, trimise la abator.

In dimineața zilei de 24 decembrie, ajun de Crăciun pentru toți creștinii, am primit salopete de muncă și niște galoși din cauciuc. Mulți dintre ai noștri n-aveau ciorapi, își trăgeau galoșii pe picioarele goale. Cît de puțin ne trebuia ca să devenim reumatici incurabili.

Mina e aproape, dar afară e un ger de —35 de grade. Sîntem încolonați la poartă și numărați : raz, dva, tri,... Pe drum, Dincă, un moldovean negricios, îmi spune :

— Tristă coincidență, Ștefane. În ajunul Paștelor am ocupat poziție de front lîngă apa Moldovei. În ajun de Crăciun ne așează ăștia pe frontul muncii. Halal de așa noroc. La mine în sat or umbla copii cu colindu', iar eu înfund minele din Karaganda.

La gura puțului, soldatul de pază ne-a părăsit. În colivia liftului intram cîte zece, cîte zece oameni. Cei 400 de metri îi coboram cu o viteză infernală. Nu eram obișnuiți cu asemenea căderi, încît simțeam că stomacul o ia spre gură. Jos ne așteptau niște bărbați scunzi, cu fețe mongoloide. Cîțiva aveau bărbi de țap. am înțeles că trebuie să ne grăbim spre „sectorul șapte". Erau cazahi. Opt cazahi pentru „român". Cazahul din față avea o lanternă electrică. De la bun început ne-a făcut semn să ducem lopețile în mînă, în cumpănă, căci, altfel, putem atinge troliul „paravozului" (locomotiva electrică). Ne-am conformat și am luat-o spre sectorul 7. La început era lumină, iar pereții aveau cămăși din beton. După cî-

teva sute de metri am fost nevoiți să aprindem lanternele, iar pereții erau susținuți cu armături din lemn de brad. Pe jos, apa era adîncă de 10—15 centimetri, ne intra în galoși și în obielele încropite din cîrpe. Așa am mers preț de aproape o oră. A urmat apoi împărțirea pe locuri de muncă : opt inși vor merge la încărcatul cărbunelui, iar doi băieți vor lucra la curățitul și întreținerea răștacelor. Răștacele erau un fel de transportoare metalice, acționate de motoare electrice de 40 kw. Sectorul avea o inclinare de 10 la sută spre linia vagoneților. Rotația motorului electric se transforma, cu ajutorul unei ștăngi solide din metal, în mișcare lineară, care antrena cărbunii pînă la vagoneți.

Șeful cazahilor m-a postat lîngă răștac și, prin semne și din cîteva cuvinte, rostite într-o rusă stîlcită, am înțeles că trebuie să am grijă ca linia să nu se înfunde. A venit apoi o femeie, o rusoaică, adusă aici pentru cine știe care vină, și a pornit motorul. Răștacul funcționa bine, după cîte îmi dădeam seama. După o sumară punere în „temă", am fost lăsat singur. Munceam din greu, căci eram foarte slăbit. După cîteva lopeți, eram ud leoarcă. Dacă mă opream din lucru, mă prindea repede frigul. Peste toate acestea, în galerie erau curenți puternici de aer. Oricum aș întoarce-o, tot greu îmi era. Mai rău ca în „Statu Palmă Barbă Cot" a lui Ispirescu. Bine a mai zis-o Blaj Grațian, în noaptea de anul nou : „Aici nu se mai respectă nici o lege pentru oameni. Am căzut în legea junglei, fraților". Am dat din cap

că așa este și intram resemnați într-un nou an de sclavie.

Chiar din prima zi, am avut necazuri cu răștacele. Observ la un moment dat că banda merge în gol și pornesc în sus, să văd ce se întîmplă. Merg tîrîș prin lavă, căci stratul de cărbune nu era mai gros de 60—70 centimetri. Așa mă tîrîi vreo zece metri, ca să descopăr că linia e înfundată de prea mult cărbune. Fac semn cu lampa și vine motorista. Apare fulgerător și un cazah. Stafia „sabotajului" îngrozea pe toți cei de acolo. Cazahul urlă la mine și mă înjură în limba lui. E roșu de furie. Nu-l pot înțelege, nu mă înțelege. Încerc să mă retrag, cînd tîrîș, cînd gheboșat. Obișnuit cu subteranele, cazahul mă ajunge din urmă și mă prinde de pulpana hainei. Mă scutură zdravăn. Sînt obligat să-l urmez pînă la locul unde s-a blocat cărbunele. Îmi ia lopata din mînă și lucrează cu o repeziciune de invidiat. În cîteva minute curăță linia de cărbunele adunat pînă-n tavan. Împreună aranjăm „catocii" pușii sub răștace. Catocii erau bile lungi de un metru și groase de 15—20 centimetri și aveau menirea să ușureze mișcarea răștacelor.

După cîteva schimburi de replici și înjurături și după un șir de cuvinte, cît de cît rusești, înțeleg că trebuie să pornesc imediat motorul și să fiu mai spornic la încărcarea cărbunelui în răștace. Dacă se vor mai opri transportoarele, nu-mi va fi bine deloc. Cu această amenințare m-am pus pe treabă. Dar treaba n-a durat mult, căci după nici jumătate de oră

mi s-a făcut semn cu lampa să opresc curgerea „lavei". Am transmis semnul mai departe. Scurt timp după aceea am auzit un strigăt amenințător : „Pacemu astanavil ?" (De ce au oprit ?). Era același cazah, supărat foc. De data asta, nu pe mine. Se tîrîie ca un șobolan prin galerie, ca să descopere că nu mai sînt vagoneți pe linie. Conștiincios, încep să curăț linia, să aranjez catoacele și aștept semnalul de pornire. Vin cazahii cu bărbi de țap, urîți ca dracii, și-i pun pe prizonieri să care lemne în sus, pentru armurarea lavei. Sleserul (mecanicul) strînge buloanele, mătură cu ochi expert instalația. Armarea lavei se făcea cu bușteni de rășinoase, înalți de 2 metri, care se sprijineau sus în dulapi groși. Buștenii verticali erau așezați din metru în metru.

Mecanizarea exploatării era, totuși, destul de avansată. În acele prime zile pe „frontul muncii", am văzut haneze, transportoare electrice, locomotive noi. Pușcarea se făcea cu astralită, introdusă la adîncimi de pînă la doi metri în stratul de cărbune. Cărbunele era de bună calitate, huilă cocsificabilă. Se sfărîma și se dezlipea ușor de lavă, astfel încît ne foloseam arareori de tîrnăcoape.

A treia oprire a transportoarelor s-a făcut din cauza unei defecțiuni la răștac. Am făcut semn cu lampa pentru oprirea liniei de cărbune și imediat a apărut cazahul. Mă și gîndeam că îmi dă vreo două, trei lopeți pe spinare, țapul dracului. Dar o scap mai ieftin. Strigă ca un apucat : „Pacemu astanavil ?". Îi „Kaput răștac". Se uită tîmp la mașină și se

pune pe înjurături. Rețin din limba lui doar această sudalmă : „Cinangus-ki !". Ce-o fi însemnînd, nu-mi dau seama, dar presupun că trebuie să fie ceva cumplit. În timp ce țapul urlă, cărbunele e pînă-n tavan. „Sleserrrr, idi suda !" (Mecanic, vino încoace !), răsună în galerie. Eu curăț de zor în jurul răștacului și blestem clipa în care n-am fost în stare să-l urmez pe sublocotenentul Fleșeriu. Tot săpînd descopăr bolovani mari de piatră lingă răștac. După un șir de cuvinte grele e chemat unul de-ai noștri, Hondu, cunoscut de-al meu încă de pe vremea divizionului. Mai sînt chemați încă trei oameni. În sfîrșit, apare și mecanicul. Se răstește la cei patru, că de ce au trimis spre răștac bucăți atît de mari de cărbune. Înjură și el, ceva de genul „Crista-mati !". Drept pedeapsă, cei patru sînt trimiși după un nou răștac. Îl aduc tîrîș de la o distanță de șaizeci de metri. Un adevărat chin. Am ajutat și eu la scoaterea răștacului vechi și la fixarea în buloane a celui nou. La un moment dat rămîn doar cu mecanicul, un tînăr de 18—19 ani, rusnac pur, după toate aparențele. Mă trimite să pornesc motorul. Răștacele torc normal. Mă întreabă apoi : „Tî rumîn ?". Îi fac semn că sînt român. Mă mai întreabă : „Scolko let ?" În cele din urmă înțeleg întrebarea. Număr pe degete pînă la 26. El numără pînă la 20, apoi îmi spune ceva, din care înțeleg : „Mama și tata kaput în război. Sînt aici, în șaht (mină), de trei ani (trei degete desfăcute). Am făcut școală de mecanici de întreținere în mină, ca deportat".

M-am descurcat bine, cu ruseasca mea plină de imaginație.

A patra oprire a transportoarelor s-a întîmplat, din nou, fără voia mea. S-a auzit un fluier al celor care pușcau în cărbune. În limbajul celor de acolo, pușcarii (în fond pușcăriașii) se numeau „Burki". Abia astăzi îmi dau seama de unde vine vorba asta. Vine de la „Burke", firmă americană de utilaj minier, producătoare de scuturi de înaintare și de explozibil pentru mine.

Așadar, cazahii strigau acum să opresc transportoarele. „Uhadii! Bum, bum!", urlau ei din toți rărunchii. M-am luat și eu după cazahi și ne-am retras la 40—50 metri de locul exploziei. După cîteva minute au început bubuiturile. Douăzeci și patru de explozii au cutremurat galeria și au născut în mine dureroasa întrebare: oare nu se va prăbuși cărbunele pe noi? Nu, eram teferi și obligați să trecem imediat la treabă, căci urma să vină în inspecție un personaj important. Am zărit la un moment dat o lumină puternică în capătul galeriei. Era o lampă specială, pentru ștabi de vază. În cîteva minute, barosanul era lîngă mine. Privea cu atenție la ceea ce fac, apoi îmi pune cîteva întrebări, pe care nu le înțeleg, dar le bănui: cine sînt și ce fac acolo? Schițez cîteva gesturi, înfricoșat. După un răstimp, care mi s-a părut foarte lung, am auzit mîngîietorul „Harașo!". Ștabul și suita s-au îndepărtat apoi repede, spre linia vagoneților. De acolo am primit semn să opresc transportoarele. Nu mai erau vagoane goale. Profit de această pau-

ză lungă şi merg la încărcători. Acolo lucra şi Dincă, un flăcău din Rădeşti, de lîngă Aiud, prieten de-al meu încă înainte de căderea frontului din Moldova. Dincă îmi spune :

— Ştii cine a fost ăla de a trecut pe aici ?

Am făcut semn că habar n-am.

— Îl cheamă Şerbino şi e şef de sector. Om cîinos şi bătăuş de prima clasă. Nu e bine să ai de-a face cu el. Dacă îl vezi prin preajmă, e bine să-ţi cauţi alt drum.

Nu trece mult şi vedem o altă lumină apropiindu-se de noi. Ne facem de lucru în mare grabă. Străinul se arată însă prietenos cu noi. Ne întreabă doar atît : „Kak dela ?" (Ce faceţi ?). Ridicăm din umeri, căci din toată ruseasca ştim doar cîteva cuvinte. Omul pleacă mai departe, inspectînd atent locurile de muncă. Mai tîrziu aveam să aflu că străinul e „diseatnicul" schimbul următor. Cu o oră înainte de începerea schimbului el are datoria să inspecteze locurile de muncă, să vadă dacă haveza a tăiat suficient cărbune, dacă s-a puşcat unde trebuie, dacă funcţionează toate utilajele. În funcţie de acestea, diseatnicul îşi asumă nişte angajamente în numele schimbului său. La întoarcere trece din nou pe lîngă noi şi îi spune ceva mustrător „ţapului" nostru, cazahul cel urît. Cazahul e supărat foc şi se agită furios. Din gesturile lui şi din cîteva vorbe guturale înţelegem că trebuie să cărăm lemne de armătură pentru sectorul de jos, de la vagoneţi. Pînă acolo era o distanţă de 150 de metri, dacă nu chiar mai mult. Buştenii erau verzi şi foarte greu de urcat prin lavă. O jumătate de oră

am muncit ca niște sclavi la galere. Era infernal. Flămînzi, obosiți și uzi leoarcă tîram brazii grei, iar după fiecare pas făcut mă gîndeam că următorul va fi o cădere. După acea jumătate de oră, de-a dreptul infernală, am fost anunțați că a sosit „paravozul", cu optsprezece vagoneți. Am reușit să încărcăm doar cîțiva, căci sosea schimbul înlocuitor. Dar, după o noapte atît de grea, nu ne mai putea bucura nimic. Visam la o zeamă caldă, cu doi, trei tăiței din sfeclă, și la un pat uscat, fie el și o scîndură de molid, plină cu ploșnițe.

Intr-un minut, liftul ne-a scuipat afară. Era dimineața lui Crăciun, ziua nașterii Domnului. Dar cine mai avea puterea să se gîndească la așa ceva ? Eram lihniți de foame și extenuați fizic. De la poarta lagărului am fost trimiși la baie. Eram patru sute de jegoși care așteptam la rînd. Dar în toată baia nu erau decît zece chiuvete și cîteva dușuri. În aceste condiții, puțini reușeau să se spele cît de cît. Tot așteptînd am încropit cîteva dialoguri, mai ales cu cei din brigăzile care au lucrat la mina 26. Acolo nu se intra cu liftul în capul galeriilor, ci pe o pantă destul de abruptă, dar spațioasă, căci stratul de cărbune era gros de doi metri și ceva. În sfîrșit, ne-am spălat cît de cît. Ne-am îmbrăcat în aceleași haine, ude și murdare. La un moment dat, auzim un strigăt în germană. Izbucnise ca un tunet peste mulțimea robilor : „Schimbul 1, pregătirea pentru masă!". Drept răspuns, unul de lîngă mine, Romoșan din Petroșani, înjura de mama focului. Și pe Hitler și pe Stalin și pe Antonescu al nostru.

Apoi s-a oprit brusc. Urma un nou tunet nemțesc: „Schimbul 1, pregătirea pentru masă!". Toți aveam linguri la noi. Gamelele erau în bucătărie. Ne-am încolonat și am intrat în sala de mese. Mulți dintre noi șchiopătau și mergeau cocîrjați. În sală ne aștepta Iakob. Întreba din ce sector și din ce brigadă facem parte, apoi manevra niște cuișoare de lemn pe o tablă găurită. În fața acestui „calculator" aveam să mă ploconesc mulți ani de zile.

În brigada noastră eram 22 de inși. Eu am fost delegat să merg la ghișeu să ridic coșul cu cele 22 rații de pîine, a 300 grame fiecare. Ciorba era obișnuita zeamă chioară, așa că de la masă ne-am ridicat tot flămînzi. Obosiți, ne-am întins pe scîndurile călduroase. Dincă n-avea somn. I-a tras și pe ceilalți din paturi și au început să cînte un colind de Crăciun. Nu suna el chiar atît de cristalin, ca acela de acasă, dar ne-a tăiat somnul la toți. Hondu începe „O, ce veste minunată!". Cîntam și plîngeam. Ne plîngeam viața de cîine, la care am fost sortiți aici, în Siberia. În sfîrșit, rupți de oboseală, am adormit unul cîte unul. Mulți dintre noi au visat, poate, sarmalele de acasă, toba și caltaboșii, vinul și colacii, vocile cristaline ale copiilor colindători. Am fost treziți repede de niște urlete venite dinspre ușă. Era gura lui Velicu, mai marele peste baracă. Striga la cei care s-au culcat în salopete. Pe la ora opt seara sîntem din nou treziți. Trebuie să mergem la masă. După visul cu sarmale, vin

şi colaci, raţia de pîine şi zeamă tulbure din lagăr cad ca un bolovan în cap. Abia ne putem mişca. După primul schimb de muncă în subterană ne dureau toate oasele, aveam febră musculară. Era un chin să faci doi, trei paşi printre paturi. Şi totuşi am mers, să-l mai vedem pe escrocul de Iakob, un maghiar rotofei, cu ochi şireţi. Mestecam în silă pîinea cazonă şi mă gîndeam la încă un colind, pe care aş vrea să-l cînt întins în pat.

Aşa am şi făcut. Apoi am adormit cu toţii, frînţi de oboseală şi bolnavi. Dimineaţa la 5 ne-a trezit strigătul neamţului de serviciu, un lungan de 40 de kilograme doar, bolnav din categoria OK. Părea Lungilă din povestea lui Harap Alb, dar scorţos şi nesuferit.

— Schimbul 1, pregătirea pentru masă !, strigă din răsputeri bolnavul OK, iar eu mă întreb de unde găseşte el atîta viaţă pentru un asemenea strigăt.

În douăzeci de minute terminăm raţia sovietică şi ne înapoiem în dormitor.

— Schimbul 1, afară pentru lucru !, strigă Lungilă.

La ora 6 eram la poartă, încolonaţi. Nemţii tac posomorîţi, ai noştri încearcă să lege cîteva dialoguri. Hondu plînge amarul ghinion care ne-a lovit pe frontul din Moldova.

— Ah, proşti am mai fost, Ştefane. De ce am lăsat noi armamentul şi am trecut la ruşi? Mai bine mort în tranşee, decît sclav pentru Stalin. Doamne, Doamne, păcatele cui trebuie să le spălăm noi acuma?

— Ssst, taci Hondule! Poate n-or să ne ţină mult aici. S-o termina războiul şi ne întoarcem acasă.

Mă înşelam amarnic.

Cap. IV
Sclavii lui Stalin

Afară era un ger de crăpau pietrele. În mină, temperatura nu cobora sub 8—9 grade Celsius. Dar pînă la lift înghețam tun. La poartă așteptam cel mai mult : numărătoarea, semnarea actelor de predare-primire, micile șicane pentru te miri ce, invitația de a munci mai cu spor, strigată în gura mare. Nouă ne clănțăneau dinții și tremuram ca vergile, iar ei ne aminteau mereu de virtuțiile sclaviei sovietice.

La gura minei ni s-a spus în rusește : „Vam nada adin brigadier". În cele din urmă am înțeles că aveam nevoie de un brigadier, căci brigadierul cazah s-a îmbolnăvit. Eram invitați să alegem pe unul dintr-ai noștri. Răspunderea a căzut pe un flăcău solid din Teiuș, unul Marcu, băiat harnic, care a sărit adeseori în ajutorul celorlați prizonieri, în săptămînile negre, cît am călătorit spre Siberia. El învățase

și ceva rusește, așa că aveam o „curea de transmisie" între masa de sclavi și puterea sovietică. Lui îi cădea în sarcină organizarea muncii la transportoare și la încărcarea vagoneților cu cărbune. Armarea lavei, perforarea cărbunelui, minatul cu astralită și dinamită (munca celor de la buciki), mutatul liniei transportoare (perinoska) cădeau în sarcina cazahilor civili, oameni ai subteranelor. În felul acesta am muncit mult mai bine decît în prima zi. Am avut sarcina să încărcăm 80 de vagoneți cu cărbune. Am făcut ceva mai mult, dar nu chiar cît ar fi putut face un Stahanov, un fel de erou sovietic pe „frontul muncii". De fapt, toată vorbăria în jurul lui Stahanov e o gogoriță bolșevică. Asta o simțeam și o știam încă din primele zile de lagăr. Cînd totul merge prost se inventează un erou, un salvator și un îndemn ; o gogoașă, în stare să-i pună la treabă pe ceilalți. Fiind sclavi, nu credeam în bețivanul Stahanov. Încercam să supraviețuim. Încercam cu disperare.

Față de cazahi, mai vechi colocatari în casa sovietică, învățam mai repede rusește. Cazahii erau de o ignoranță fără margini. Nu erau oameni răi, dar nu puteai să-i scoți din condiția lor de oameni ai cavernei. Marcu al nostru a învățat, în cîteva zile mai multe lucruri decît ar fi putut învăța un cazah într-un an întreg. Poate e doar o impresie, poate că „ignoranța" cazahă era o formă de protest împotriva legilor sovietice, dar această impresie am avut-o în toată perioada siberiană.

Incepuseram sa ne obişnuim cu programul din lagăr. Era abrutizant. Programatic trebuia să ajungem un soi de vite, bune doar pentru cărat poveri. Să nu vorbim, să nu gîndim, să nu comentăm. Sclavi la galere, care ascultă de o singură comandă şi n-au dreptul să o răstălmăcească.

După prînzul din a doua zi de muncă, apare in cantină mai marele nostru, „starşii" Velicu. Ne anunţă că vom avea în dormitor o întîlnire cu „tovarăşul" Munteanu. Într-adevăr, apare Munteanu, cel cunoscut deja de noi, se aşează cu fundul pe un prichici neocupat şi zice :

— Fraţilor, trupele române, trupele noastre, au ajuns la Budapesta.

Pe mine mă muşca un gînd : „Dar noi de ce nu sîntem acolo şi muncim pentru bolşevici ?". N-aveam timp să-mi caut răspunsuri căci Munteanu a continuat :

— Fraţilor, trupele sovietice victorioase ne-au făcut cinstea de a lupta alături de ele. Noi, românii, care l-am urît dintotdeauna pe Hitler, sîntem acum la Budapesta ...

Eu eram, fără voia mea, în Karaganda. La fel şi Marcu, Velicu, Aldea din Obreja, de lîngă Balş ; dar şi nemţii Tiegler, bolnavul nostru OK, cazahii din marele bazin carbonifer ...

— Fraţilor, începe iar Munteanu, se dau lupte grele pentru Budapesta, iar o parte din trupele române au intrat şi în Cehoslovacia. Polonia a fost complet eliberată de brava oştire sovietică.

— Pe de altă parte, zice în continuare Munteanu, armatele aliate au intrat pe teritoriul

Germaniei. Au eliberat deja Belgia, Olanda și Danemarca. Ziua victoriei se apropie. Germania e strînsă din toate părțile, ca într-un clește.

Cineva, de pe un prichici îndepărtat a întrebat :

— Dar în țară ce se întîmplă, to-va-ră-șe Munteanu ?

— Țara e condusă acum de un guvern reacționar, fraților. Generalul Sănătescu e în fruntea lui. În felul acesta, burghezia română sabotează efortul de război al țării și boicotează aspirațiile clasei muncitoare. Se simte nevoia unui guvern democratic, iar toate forțele progresiste din țară luptă pentru așa ceva.

Munteanu vorbea, dar noi eram atît de obosiți încît ne lua somnul în brațe și ne ducea într-o țară mai frumoasă. Unii chiar sforăiau. Cu toate acestea, Munteanu nu se sinchisea. Vorbea mai departe. Știa să învîrtă cuvintele. Sau a avut dresori foarte buni la Moscova. Aldea din Obreja, omul care trăia cu „ce-i în gușă e și în căpușă", îl întrebă la un moment dat :

— Domnule Munteanu, noi stăm în soviete de cîteva luni bune. Și cunoaștem, de acum, cam ce înseamnă sovietele. Ei, tocmai de aia vreau să vă întreb : nu s-or lua americanii cu rușii la păruială, cînd s-or întîlni ?

Cîteva clipe, Munteanu părea descumpănit. Nu foarte-foarte, dar se vedea că un răspuns pentru Aldea trebuia bine pregătit.

— Fraților, a zis el în cele din urmă, există o înțelegere clară între sovietici și americani. Ei vor să pună bazele unei lumi noi, fără răz-

boaie, fără ură de rasă. Deocamdată, luptă împotriva fascismului german, dar mîine vor milita, tot împreună, pentru pace în lume.

Aldea, afurisitul, nu se lăsa :

— To-va-ră-șe Munteanu, dar ce facem cu deosebirea cea mare ? Rușii sînt comuniști, iar americanii, capitaliști. După ce se va termina cu dușmanul comun, nu va începe lupta între bolșevici și capitaliști ?

Greu de răspuns la sucelile lui Aldea, iar Munteanu nu părea să fie chiar atît de bine dresat de mai marii de la Moscova. Lovit cu întrebări delicate, a încercat să schimbe subiectul. Dar tot pe turta lui a mers.

— Frați români, ați auzit, cred, de divizia „Tudor Vladimirescu", ce s-a format în Uniune, din prizonieri români. Băieți ca voi, dar hotărîți să lupte pînă la victoria finală. Nu demult, divizia de care vă spun acum s-a acoperit de glorie în orașul unguresc Debrețin. Pentru asta a primit și numele orașului. Așa că, pe viitor, românii noștri vor fi considerați eliberatori ai Ungariei. Alături de glorioasele trupe sovietice.

Tot ascultîndu-l, ni se încețoșa creierul cu alte întrebări. Dacă tot am ajuns aliații rușilor, de ce mai e nevoie de prizonieri români în Karaganda ? Sau, mai în amănunt, iată întrebările colegului Podaru, aruncate lui Munteanu :

— Dacă tot sîntem eliberatorii Ungariei și luptăm contra nemților, de ce nemții și ungurii țin în mînă posturile cheie în lagăr ? Bucătăria, baia, locurile de muncă ceva mai călduțe, ca să zic așa. De ce, domnule Munteanu ?

Care va să zică, dușmanii de acum tot stăpîni vor fi ?

Întrebarea îi frămînta pe toți, iar Podaru pusese degetul pe rană. Munteanu, cît o fi fost el de îndoctrinat, nu putea să ocolească faptul că era, totuși, român. A învins însă acel fel de conciliere, specific omului politic :

— Eu nu țin parte nemților, sau ungurilor, dar voi nu trebuie să uitați că ei sînt mai vechi aici. Mai ales nemții. Unii au căzut în prizonierat încă din vara lui '41. Au, care va să zică, mai multă experiență și știu bine rusește. Comunică mai lesne cu oficialitățile.

Mă gîndeam atunci de ce nu l-ar fi pus pe Marcu al nostru comandant de lagăr, căci avea puterea asta, să învețe într-o lună o limbă străină. Dar, se pare că era ceva necurat la mijloc. Românii trebuiau umiliți, dacă nu chiar exmatriculați din istoria lumii. Ce mai conta efortul de război al țării. Și, pe urmă, toți au socotit ce a dat țara în războiul contra nemților. Dar nimeni nu a calculat cît au produs înfometații prizonieri români pentru sovietc. Ar fi vorba de miliarde și miliarde de lei. Nimeni nu s-a gîndit la cît s-a ridicat sclavia noastră, contribuția noastră din spatele frontului antihitlerist, din Siberia, din Vorkuta, din Urali.

Tovarășul Munteanu se ferea de asemenea întrebări. Între domnia sa și asemenea întrebări era o placă groasă de plumb. Sau un obraz mai gros decît al porcului. Podaru nu înceta să-l bombardeze cu întrebările. Alt afuri-

sit, Podaru ăsta. Ardelean mocofan, dar înțepător ca un ghimpe.

— Dacă tot e să vorbim de românașii noștri, care luptă în Budapesta și în Slovacia, sper că prizonierii români, căzuți pomană la ruși, să fie repatriați cît mai repede. Cel puțin înaintea maghiarilor și a nemților. Mai mult decît atît, domnule Munteanu, noi am căzut la ruși după ce țara a întors armele împotriva Germaniei. Iar ăsta e lucrul cel mai urît : să iei prizonieri din rîndul propriilor aliați. Numai bolșevicii pot face una ca asta.

Munteanu era leoarcă de sudoare. Un smoc de păr i se lipise în mijlocul frunții, ca o rîmă întinsă la umbră. După atîtea întrebări, o scălda politicește :

— De unde să știe rușii de aici care din voi ați căzut înainte sau după 23 august ? Uite, îl aveți aici pe Marian, căzut la Dalnic, lîngă Odesa, în '41. Dacă vă eliberează pe voi, trebuie să-i dea și lui drumul acasă ? El a luptat cu Antonescu și a făcut țara de rîs.

Bietul Marian, în trei ani și ceva de prizonierat ajunsese aproape un moșneag. Avea o frunte goală și boltită, patinoar pentru muște, sau pentru ploșnițe, sătul de pușcăriile sovietice. Bietul Marian, lucrase pentru sovietici în valoare de zeci de mii de ruble. Și cu ce se alesese ? Cu gingii sîngerînde, cu viață de cîine, cu smocuri de păr, smulse de vînturile Siberiei. Bietul Marian ! Tocmai pe el a dat buzna activistul Munteanu, viitorul „om de omenie" în România de după război.

Întrebările curgeau în „ciocane de foc". Adormiții s-au ridicat în capul oaselor și ascultau buimăciți. Se discutau lucruri care ne rodeau de luni de zile. Costin, moldovean, l-a întrebat pe Munteanu de ce rușii n-au avut grijă ca prizonierii români să aibă o viață cît de cît omenească.

— Dom' Munteanu, mata știi că jumătate din prizonierii luați în Moldova, după căderea lui Antonescu, s-au sfîrșit în chinuri ? De foame, de sete, în bătăi cumplite. Toate astea le mai repară cineva ? Fiți sigur, toate se vor corcoli.

Despre prizonierii de după căderea lui Antonescu, Munteanu avea o idee orginală :

— Guvernul lui Sănătescu, format din militari, deși antigerman, nu era stăpîn pe situație. Cel puțin la început. În acele momente, partida lui Antonescu a încercat o contralovitură. De aceea, voi ați căzut prizonieri la sovietici. Ca să nu cădeți prizonieri la nemți, sau în gruparea antonesciană. În cele din urmă, poporul muncitor a obligat armata să lupte de partea aliaților. Pînă la 25 octombrie țara noastră a fost curățată de forțele fasciste. Acum sîntem o țară liberă și numai un guvern democratic ne mai lipsește. Fără burghezi și moșieri, căci ei au făcut jocul fasciștilor de pretutindeni.

Costin are mîncărime pe limbă și zice :

— Păi, atunci să ne trimită în țară și să ajutăm noi la urcarea guvernului democratic. Pe Marcu îl pun ministru la Economie.

Băieții au rîs. Au rîs știrb, chiar cu scîrbă. Munteanu n-a mai rezistat. Ne-a spus un „La

revedere !" între dodii, și-a ridicat curul de pe scîndura de molid și dus a fost. Nu era băiat rău Munteanu. Îl și compătimeam uneori. Dar, vorba aceea : cazi în troacă, te mănîncă porcii.

După plecarea lui, am mai stat mult de vorbă. Hondu m-a întrebat dacă am bănuit că blocarea răștacului, din prima noastră zi de muncă, s-ar putea numi sabotaj.

— Tu habar n-aveai, dar noi am pus bolovanii cei mai mari pe linie, care au înfundat banda. N-am făcut-o cu suflet negru, dar prea simțeam nevoia să ne mai odihnim un pic. Prea ne urneau cazahii ăia cu „davai, davai, davai..." Am zis că trei bolnavi ca lumea reduc la tăcere țapii cazahi. Așa ne-am odihnit și noi, o jumătate de oră.

Cu indignare prefăcută îi iau la înjurături :

— Bine mă, voi vă odihneați, iar eu dădeam la lopată, pînă să cad cu gura în cărbuni, și nu alta. Dacă bănuiau ăia că sabotați puterea sovietică, vă puneau la zid.

Aldea, mai aţos :

— Fac ceva pe puterea sovietică. Ea ne-a adus aici ! Nu s-au înțeles rușii cu nemții ca să despoaie România ? Pormă s-au luat la harță că nu s-au înțeles la împărțitul prăzii. Tot noi am fost de vină și aici ? Că, uitați-vă, am ajuns în Karaganda !

Un băiat din Buzău, Gătej parcă, se întoarce cu zîmbet strîmb spre Aldea :

— Bine că nu-i Munteanu aici, că nu știu ce ne-ar fi făcut. Ne mai turna la mai marii lui de la Moscova și nu mai săpam în cărbune ; ajungeam cărbuni.

Incheie Dincă :

— Hai să ne mai culcăm, fraților! Acuși vine dimineața și iar o să mă gîndesc că e mai bine să mergi de zece ori pe front, decît odată în mină la Karaganda. Și, pormă, cînd îi văd pe rușii ăia, cu pușcoacele ale mari, de pe vremea țarului, îmi vine să turb.

Cu vorba asta am adormit: „îmi vine să turb". Să turb, să turb, să turb.

MOȘ GERILĂ A FOST MINER ÎN SIBERIA

În 31 decembrie, dimineața, la 5, aceleași strigăte. Tot în nemțește, bineînțeles. Coborîm de pe scînduri, cu oasele frînte și somnoroși. Vorba lui Dincă, de mai zilele trecute: mai bine de zece ori pe front decît o dată în Karaganda. La poartă e și Tiegler, „coadă de topor", cum îi spuneam noi. Era acolo și „cățelul" lui, scundul cu figură de buldog. Ni se spune că trebuie să muncim mai bine decît în alte zile, căci 31 decembrie e zi de bilanț și cine cîștigă întrecerea va avea niscaiva avantaje. „De pildă?", întrebă și se întrebă Dincă. „Or să ne scoată oxiurii din cur cu scobitoarea și or să-l împăieze pe Tiegler, să-l avem mascotă în sectorul 7". Gură spurcată, Dincă ăla. Dar, în fond, zicea ce gîndeam cu toții. Gîndeam că mai rău decît atît n-are cum să fie.

Am muncit cu spor în ziua aia. Poate și din cauză că nu mai aveam tot felul de șefi pe cap: țapi cazahi, ruși în civil, sau alde Șerbino. Era

doar Marcu peste toți ai noștri. Iar Marcu n-avea nimic cu alde Munteanu activistul.

La trei și ceva după-masă eram în sala de mese. Iakob ne anunță că, cine dorește, poate să vadă programul de revelion, pregătit de „tovarășii germani". Eram loviți cu leuca în cap, de atîta muncă. Dacă n-am făcut noi Crăciunul pe legea noastră, de ce să facem „revelionul" pe legea sovietică ? Și încă în condiții de prizonierat ! Dar, cîțiva ne-am dus. Nu din mare dragoste, ci din curiozitate. Să vedem ce și cum arată un revelion la Karaganda, cînd românii antihitleriști sapă la cărbune, iar rușii încep să nu se mai înțeleagă cu americanii.

Schimbul 3 a terminat masa de seară pe la nouă fără ceva. Noi am înghițit mai devreme. După ce schimbul 3 s-a îndreptat spre mină, s-a dat cu apă peste dușumele. Ortaci de-ai noștri, din cei bolnavi OK, au șters cu cîrpa, iar sala de mese aducea a cușcă de cîini pentru oameni bogați. Nemții erau, ca întotdeauna, la înălțime. In ciuda faptului că rușii sînt nația învingătoare în război, observăm întotdeauna o considerație deosebită pentru rasa germană. „Neamțu-i neamț și-n pielea goală", se spunea pe atunci. Și așa, cred, și acum. Ei au organizat „revelionul". Ca să nu-i irite pe bolșevici că vor să serbeze Crăciunul, zi creștină, au mutat Crăciunul la „revelion". Tactică bine gîndită. Nici un neamț de acolo nu visa să deschidă sărbătoarea cu crap în aspic, așa cum se obișnuiește de Crăciun, dar ceva din spiritul german tot s-a văzut acolo. A fost, dacă nu mă înșel, ca o demonstrație, că nem-

ţii vor rămîne şefi peste Europa. Ruşii vor avea mereu nevoie de banii şi tehnica germană. Cît or lua în braţe bolşevismul, altă scăpare n-au.

Cu o diplomaţie de invidiat, nemţii au invitat la sărbătoare şi pe şeful NKVD-ului pe lagăr, pe maiorul Efimov, pe locotenentul major cu aprovizionarea şi pe cîţiva soldaţi sovietici, îmbrăcaţi frumos şi fără puşcoace. Seara a început, bineînţeles, cu „Tanennbaum", ca să ştie toţi că Germania există şi e peste tot în lume. După aceasta a vorbit maiorul Efimov, scorţos ca un semn al Puterii. Nimeni nu l-a întrerupt, nimeni nu l-a aplaudat; toţi stăteam cu capetele plecate, gîndind la cine ştie ce fronturi între ruşi şi anglo-americani. În mare, reţin şi acum cuvintele maiorului Efimov:

— Cetăţeni, trupele noastre se află deja pe teritoriul Germaniei lui Hitler. Clipa victoriei se apropie, căci Uniunea Sovietică duce greul luptelor şi nu are de gînd să trădeze în nici un chip cauza Aliaţilor. În curînd vom fi la Berlin, dar de cărbune tot va fi nevoie. Pînă ne punem noi la punct industria extractivă, după acest măcel declanşat de Hitler, şi de acoliţii săi, între care să nu-l uităm şi pe Antonescu (se simţea că maiorul ne dă şi nouă palme.); pînă atunci, deci, dumneavoastră veţi ajuta economia sovietică să devină mai puternică.

Nu spunea că sclavii nemţi, români sau maghiari ajută la scoaterea economiei sovietice din impas, ci că o fac să devină „mai puternică". De fapt, maiorul Efimov avea dreptate.

El era omul nației învingătoare, iar învingătorul — știți bine, nu-i așa ? — are întotdeauna dreptate. Mai departe, omul NKVD-ului ne-a spus :

— Noua armată română (mă simțeam din vechea armată română, iar asta mă jignea cu adevărat) e dispusă pe un front ofensiv în Ungaria, Austria și Cehoslovacia. Fiii României își dau viața pentru cauza păcii mondiale. Bravo lor ! De aceea, tovarăși români, dumneavoastră trebuie să faceți totul pentru a-i ajuta pe luptătorii voștri. Să nu vă gîndiți că ați făcut prea mult. Puteți face și mai mult, dragii mei tovarăși din România.

După toată vorbăraia maiorului Efimov am dedus ceva interesant. Geides, „cățelul lui Tiegler", traducea în germană tot ce spunea NKVD-istul. Noi n-aveam nici un translator Bănuiam doar ce ne spune maiorul. Mai tîrziu avea să ne relateze Marcu tot ce s-a vorbit acolo. Tactica germană a lucrat bine și atunci. Mulți dintre cei așezați pe scaunele din sala de mese au înțeles că românii au o vină cel puțin egală în declanșarea războiului antisovietic. Pînă la urmă, s-ar fi putut deduce că nu nemții i-au atacat pe ruși, ci pîrliții de români. Așa e în istoriile în care victorios iese cel ce a atacat primul.

Oricum, maiorul Efimov ne-a spulberat toate iluziile și ne-a dat de înțeles că mai avem de stat mult în Karaganda. Eram sortiți să ajutăm economia sovietică pentru trecerea ei la condiții de pace.

Seara tîrziu am bîrfit pe marginea „revelionului aranjat de nemți. Vorbeam de obiceiurile de acasă. Podaru din Teiuș zice că de Anul Nou trebuie să mănînci numai carne de porc, căci porcul rîmă numai înainte, deci împinge timpul mai departe. Apoi s-a pus să înșire ce-ar fi mîncat el, dacă ar fi fost acasă : sarmale cu șuncă fiartă, între foi de varză, cîrnați umpluți cu carne tocată cu satîrul, țuică și castraveciori murați, vin de Jidvei sau de Cimbrud, gros ca uleiul, chec pufos, de ți se topește în gură pe dată.

Podaru era un sadic, avea limba despicată. Aldea era și mai și, dar o cotea pe politică :

— Măi băieți, am făcut și revelionul, dar ce-am înțeles din toată aschimodia asta ? Că trupele noastre se luptă cu înverșunare cu dușmanul hitlerist, iar noi trebuie să rămînem aicea și să muncim cîțiva ani buni, pentru creșterea puterii sovietice. Păi, la noi acasă n-o fi nevoie de treabă ? Pentru că tot sîntem acum prieteni cu armata sovietică, hai să-i cerem să ne ducă acasă.

Din nou mă gîndeam la maiorul Efimov, la Munteanu al nostru și mi se zbîrlea pielea. Dacă au fost ei, bolșevicii, în stare să omoare jumătate din prizonierii căzuți în Moldova, la ce te mai puteai aștepta de aici înainte ? Orice margine a milei creștine a fost depășită. Și orice limită a înțelegerii omenești.

Cei care au apucat să doarmă erau odihniți ; noi, cei care am fost la „sărbătoarea revelionului" aveam multe să ne spunem. Așa că două,

trei ore după aceea nimeni n-avea chef de somn.

La un moment dat am încercat să numărăm sclavii din Karaganda. Pe lîngă cei 250 000—300 000 prizonieri de război, în minele de cărbuni mai lucrau în jur de o jumătate de milion de deportați sovietici : baltici, evrei, moldoveni, ucrainieni, belicoruși, caucazieni. Cu timpul, am avut ocazia să discut cu cîțiva deportați. Unii erau chiar mai amărîți decît noi : case distruse, vieți părăsite, stigmatizați de puterea comunistă. Noi mai nutream speranța că vom ajunge, odată și odată, într-o Românie bogată și democratică. Pentru ei așa ceva nu exista. În minele din Karaganda lucrau și mulți cazahi. Despre aceștia din urmă Marian avea o vorbă, că sînt încă pe treapta de jos a feudalismului, oameni seminomazi.

Toată noaptea aceea am trăit-o între somn și trezie. Adormeam un pic, apoi iar ne sculam. Puneam țara și lumea la cale. Spre dimineață, ne chinuia rău foamea. Îl aveam lîngă mine pe Rula, un zdrahon de un metru și nouăzeci și greu de aproape optzeci de kilograme. Scîncea cu adîncă tristețe. „Aș mînca acum o pîine de două kile. Într-un minut aș termina-o", zicea Rula.

— Da' niște cîrnați cu piparcă n-ar mergea la pîinea asta a ta ? a turnat gaz peste foc unul Secaș.

Rula a holbat niște ochi, ca în icoanele cu Maica Precista, apoi a gemut sfîșietor. Secaș nu l-a lăsat :

— Azi e prima zi din an și cred că or să ne dea o masă pe cinste. Om fi noi prizonieri, dar prima zi din an trebuie serbată frumos. Ia fiți voi mai atenți, nu vă miroase a sarmale și a cîrnați prăjiți ?

Rula n-a mai rezistat. S-a prăvălit peste salteaua cu rumeguș și a început să scîncească, să dea din picioare și să scuipe. Dacă Secaș ar fi stat mai aproape, ar fi primit o palmă zdravănă. Masa a fost aceeași, pîine și zeamă. Ca la porci. De 1 ianuarie, pînă și în închisori se dă hrană mai bună. În Karaganda toate legile erau schimbate. Mai mult, cînd să ne ridicăm de la mese, apare Munteanu. Zice că ar vrea să asculte niște colinde din țară. Dar înainte de asta a spus că a obținut pentru noi zi liberă. Program de voie. Tot s-a făcut ceva și pentru noi. Eram deșelați de atîta muncă și ne-a prins bine ziua aia liberă.

În dormitor, Marcu a început cu „O, ce veste minunată !". Cunoșteam cu toții colindul. Îl îngînam cu glas tremurat. La urmă, Iancu, moț din Abrud, a zis :

— Să fii gazdă sănătoasă, să plătești colinda noastră, cu-n colac de grîu curat... De-ar fi și cu tărîțe amestecat...

Morăreanu, de prin părțile Vasluiului, începe „Trei crai de la răsărit", iar Hondu continuă cu un Plugușor, cunoscut de toți. Ionescu, vîl-

ceanul, vine cu o cană cu apă şi zice că e vin de Drăgăşani ; după care închină cu zgomot :

— Multă sănătate la toţi de faţă şi la cei de-acasă !

— Dă Doamne ca anul ce vine să ne găsească acasă, zice Iancu din Abrud.

Mulţi aveam lacrimi în ochi. Numai români eram acolo. Soseau români şi din alte barăci. Dormitorul devenea neîncăpător. Velicu îi tot trăgea pe băieţi de mînecă, să nu urce încălţaţi pe priciuri. Aveam printre noi şi prizonieri cu 3—4 ani vechime, căzuţi între Prut şi Nistru, în Crimeea, la cotul Donului. Baraca era ca un stup zumzăitor. A fost un spectacol care a stors multe lacrimi.

La un moment dat, au intrat în dormitor un căpitan sovietic şi un prizonier român, venit tocmai de la Moscova. S-a improvizat repede o masă în mijlocul barăcii, la care au luat loc cei doi şi Munteanu al nostru. Munteanu a făcut prezentările :

— Dînsul este „gospodin capitan" Veselovski ofiţerul politic al lagărului nostru. Iar dumnealui este camaradul Ungureanu Vasile, activist, venit nu demult de la Moscova.

Ia cuvîntul căpitanul politruc. Puţine ştiam noi atunci despre ce înseamnă un ofiţer politic, un activist, sau un C.I.-st pe unitate. Era un talmeş-balmeş în capetele noastre de oameni amărîţi. Veselovski ne-a vorbit despre mersul războiului şi despre situaţia din U.R.S.S. Vorbea foarte repede căpitanul, pătimaş şi cu multe gesturi, încît translatorul nostru, un camarad din Rîmnicu Vîlcea, făcea eforturi disperate

să țină pasul cu tornada politrucului. Rețin aceste cuvinte :

— Cu toate pierderile suferite, Uniunea-Sovietică este astăzi cea mai mare putere militară din lume. Iar peste puțin timp va fi și cea mai mare putere economică de pe glob. Pentru aceasta, și voi, prizonierii, trebuie să munciți cît mai bine. În curînd, economia de război va deveni economie de pace. Vom face din săbii pluguri, iar pentru aceasta e nevoie și de dumneavoastră.

Ne-am dezumflat. Ne gîndeam că Veselovski ne va spune cînd vom fi trimiși acasă, iar el ne vorbea de robia viitoare, pe frontul muncii. Nimeni nu s-a încumetat totuși să-i pună întrebări. De altfel, căpitanul ne-a și părăsit repede. A zis că trebuie să le vorbească și nemților. Și a lăsat în urmă o tăcere glacială.

A spart-o Ungureanu, proaspătul sosit de la Moscova. Mai întîi s-a prezentat :

— Am căzut prizonier în iarna lui '43, la cotul Donului. Am fost ofițer activ, comandant de companie, la infanterie. Anul trecut am absolvit școala politică de un an de la Moscova, pentru muncă politică în rîndul prizonierilor români.

N-avea mai mult de 28—29 de ani fostul căpitan de infanterie. Bine clădit, înalt, cu alură sportivă. Ni s-a părut băiat simpatic și l-am ascultat un timp cu atenție. Numai că prea des folosea cuvinte dintr-un limbaj politic necunoscut nouă. Munteanu vorbea mai pe înțelesul nostru. Holba ochii, încrunta sprîncenele, strîngea pumnii, lovea din cînd în cînd, cu pu-

tere, în masă. Făcea chiar spume la gură. Bondoc și grăsuț cum era, și cu spumele alea la gură, ni se părea mai simpatic decît Ungureanu. Ca și un maimuțoi pe sîrmă.

— Să mulțumim poporului sovietic pentru condițiile de trai pe care ni le asigură. Aici nu există lagăre de exterminare, cum sînt cele fasciste, cu crematorii și camere de gazare.

Avea ce avea tovarășul Munteanu și cu „bogătanii" din România :

— Moșierimea a împușcat 11 000 de țărani în 1907, iar în 1923 i-a mințit pe bieții țărani cu o așa-zisă reformă agrară. Nu, fraților, adevărata reformă agrară se va face după încheiera războiului. Pămîntul trebuie să ajungă în mîinile celor ce-l muncesc.

În baracă era cald, dar și mai cald îi era tovarășului Munteanu. După ce a pus la punct moșierimea, a început să înjure burghezia hrăpăreață :

— Ați auzit de grevele din Valea Jiului, din 1929, nu-i așa ? Știți că acolo burghezia a ordonat să se tragă în muncitori ? La fel s-a întîmplat și la uzinele Grivița, în '33. Burghezia română a vîndut țara Germaniei lui Hitler și ne-a trimis pe front împotriva sovietelor. Faptul că sîntem aici, în Karaganda, vina o poartă regimul burghezo-moșieresc de la noi din țară.

„Măi, să fie, măi, să fie ?", ne tot întrebam. Să cădem prizonieri la aliați, căci eram deja aliați, asta n-o puteam înțelege noi. N-o puteam înțelege nicicum. Mie îmi apărea mereu

în fața ochilor maiorul sovietic mincinos. De-aș fi știut unde o să ne ducă, l-aș fi împușcat.

La urmă, Ungureanu s-a ridicat de la masă, a strîns cîteva palme de prizonieri, s-a îmbrățișat cu cîțiva. Careva l-a întrebat :

— Ce facem, dom' căpitan ? Că noi am picat în prizonierat dintr-o greșeală.

— Da, ați picat din vina guvernului provizoriu, care n-a anunțat la timp întoarcerea armelor împotriva nemților.

Simțeam că minte, sau, cel puțin, o scaldă cu răspunsurile. A înțeles și el că noi nu credem în vorbele lui.

— Acum nimic nu mai poate fi reparat. Sîntem prizonieri cu toții. Să muncim cu drag pentru soviete, să așteptăm sfîrșitul războiului și vom ajunge cît de curînd acasă.

„Măi, să fie ? măi, să fie ?", ne întrebam din nou, în gînd, toropiți de căldură și de oboseală. Și amărîți peste poate.

Aldea, care nu se speria cu una, cu două, îl întrebă pe tînărul și frumosul activist, trimis tocmai de la Moscova :

— Dumneavoastră ne cereți să muncim cu drag pentru soviete, dar noi muncim ca niște robi, cu o hrană mizerabilă. Primim 1 500 de calorii, în loc de cel puțin 3 000, cît e nevoie pentru munca în subteran. Cei mai mari dușmani ai sovieticilor, nemții, conduc în lagărele din Karaganda. Mulți nemți vînd pîinea pentru mahorcă, iar pe noi din „țigani" nu ne scot. Românii sînt cel mai prost îmbrăcați, mănîncă numai lături, dar muncesc în sectoarele cele mai grele. De prizonierul Tiegler, comandantul

adjunct al lagărului nostru, ascultă cu smerenie şi ofiţerii sovietici. Păi dreptate e asta ?

Ungureanu rămîne blocat în faţa afurisitului de Aldea. Mai perspicace, rotofeiul Munteanu morfoleşte nişte explicaţii :

— Hrana e slabă, căci războiul a distrus culturi întinse de cereale, iar ţăranii luptă pe front, contra nemţilor. Sînt mulţi invalizi şi prizonieri, care trebuie şi ăştia hrăniţi. De către cine ? că pe cîmpuri vezi numai femei bătrîne şi copii minori.

Aldea nu se lăsă. Îi întărîtă şi pe alţii. Unul prinde ceva mai mult curaj şi întrebă :

— Atunci să ne vină hrană din ţară, că noi avem mai multă. Puteţi rezolva acest lucru, domnule Ungureanu ? Căci am înţeles că noi muncim aici tot în interesul... ţării. Altfel ne-ar lua acasă şi ne-ar trimite pe frontul din Cehoslovacia. Că n-or fi ăia de acolo mai curajoşii decît noi.

Grele întrebări, dar răspunsuri, ioc !

Pe fondul acestor „şarje" de vociferări, revine în baracă „gospodin" Veselovski, politrucul lagărului. În baraca noastră nimeriseră şi cinci evrei, originari din Ardealul ocupat de unguri. Aveau un şef al lor, în persoana lui Raichman, care ştia bine româneşte. Raichman aştepta demult să poarte o discuţie cu Veselovski. Acum avea prilejul cel mai bun. L-a prins chiar lîngă uşă, l-a apucat uşor de braţ şi l-a urmat pînă la masa de prezidiu, improvizată. Căpitanul poza o vizibilă surpriză. A întrebat în ruseşte : „Kto eto ?" (Cine-i ăsta ?).

Ungureanu a început să traducă tot ceea ce spunea Raichman.

— De ce sîntem noi aici, „tavarișci" kapitan ? Am fost ridicați de unguri în toamna ce a trecut și duși la Auschwitz. Părinții și cei patru frați ai mei au fost gazați, au murit în chinuri grele. Eu am fost dus pe front, să sap transee, să fac muncile cele mai grele. Cînd nemții au căzut în încercuire, au încercat să adune toți evreii la un loc și să-i împuște. Noi, cei cinci de aici, am reusit să ne ascundem și am căzut prizonieri la sovietici. Mult ne-am mai bucurat cînd am scăpat de „ordinea germană" și nu mai eram niște „untermenschen"-i. Dar bucuria noastră a fost de scurtă durată. Am ajuns în aceeași oală cu soldații germani și chiar cu luptătorii din SS. Mai mult, aici sîntem în continuare persecutați de foștii combatanți nemți. E drept că nu mai purtăm steaua galbenă, dar persecuțiile nu s-au sfîrșit.

Raichman plîngea. Avea o față ridată, mică, mult îmbătrînită peste vîrsta lui reală. N-avea mai mult de 25 de ani, lucra și el în mină cot la cot cu ceilalți. Se citea bine pe fața lui agonia ultimilor ani. Cu toate acestea mai spera într-o reparație, sau chiar într-o minune. Cu fața plînsă, Raichman își îndreptă din nou privirea spre politrucul lagărului :

— Tavarișci kapitan, noi am fost nația cea mai persecutată din Europa. Știți bine asta. Am sperat că sovietele vor limpezi situația noastră. Ori se vede că această situție se încurcă pe zi ce trece. Eliberați-ne acum din acest lagăr și veți face un act de dreptate.

Veselovski era, se pare, extrem de concentrat, din moment ce fruntea lui de om de cincizeci de ani era numai rînduri. Niciodată nu-l văzusem așa. S-a ridicat în picioare și s-a aplecat peste masă cînd a rostit aceste cuvinte :

— Gospodin Raichman, poate că ai dreptate, dar nu de mine depinde eliberarea dumneavoastră. Știți că există o formulă foarte complicată în ceea ce privește eliberarea internaților ? Vă pot spune doar atît : după terminarea războiului veți fi primii care veți părăsi lagărul.

— Vă mulțumesc pentru asigurarea pe care ne-o dați, dar nu e drept ca oameni absolut nevinovați să rămînă la cheremul arbitrariului.

Căpitanul s-a ridicat din nou în picioare și s-a aplecat mult peste masă. Avea broboane de sudoare și era roșu la față. A rostit apoi, pe un ton pițigăiat :

— De unde să știm noi că în spatele stelei lui David nu se ascundea un combatant SS ? După terminarea războiului vom verifica minuțios fiecare caz în parte, iar cei nevinovați vor fi repuși în toate drepturile. Așa că, gospodin Raichman, nu mai aveți de așteptat prea mult.

Bieții evrei ! După ce i-au jumulit naziștii, îi șicanau și sovieticii, dușmanii naziștilor. Crudă istorie, timpuri încurcate !

GROZA NE ARUNCA UN LASOU

Confuzii dramatice nu s-au întîmplat numai în cazul evreilor. Un moldovean în toată firea privea într-o dimineață o coloană de prizonieri români, care se îndrepta spre est. N-a schițat nici un gest de aprobare, sau de dezaprobare. Pur și simplu privea. Un soldat sovietic a strigat : „Davai ! davai ! davai !". Omul a fost înhățat și băgat în coloană. Așa a ajuns în Karaganda. Îl chema Sorodoc și se descurca foarte greu, căci era neîndemînatic, stîngaci și plin de îndoieli. Încercam să-l mai ajutăm cît de cît, dar cîtă caritate poți dovedi, cînd și tu ești un om aproape sfîrșit ? Într-un timp se tot plîngea lui Raichman, iar Raichman avea uneori porniri mesianice. La un moment dat a anunțat că declară greva foamei, dacă nu se va face dreptate tuturor celor nedreptățiți. Cu o mulțime de insistențe și cu o nesfîrșită grijă cei din jur l-au convins să renunțe. Era atît de slăbit, încît după două zile de grevă ar fi intrat, sigur, în pămînt. Și, pe urmă, nu doream să se afle toate acestea la comenduirea lagărului. Viața noastră s-ar fi complicat și mai mult.

Ușor, ușor ne lăsam duși de valurile sorții. Activiștii de la Moscova ne tot îmbărbătau și ne cereau să avem răbdare. Statul sovietic se ocupă cu grijă de fiecare în parte — ne sugerau ei. Ne dădeau din cînd în cînd și o revistă scrisă în limba română, organ al prizonierilor români din Uniune, pe care o citeam cu nesaț, tocmai pentru că era scrisă în românește. „Gra-

iul liber" se chema și ne familiariza cu ce mai e nou în țară, dar și cu munca „plină de abnegație" a ostașilor români căzuți la sovietici.

În prima decadă a lui martie '45, într-o zi cenușie, tocmai ne întorceam de la mină, cînd se anunță o ședință fulger în sala de mese. Cei din schimbul II de muncă mîncaseră deja. Urmam noi. Era în jurul orei 4, după-amiază. Ne-am adunat ca muștele la miere. Cei mai mulți credeam că vom primi vestea mult așteptată. Liberarea, liberarea, liberarea! Unul Raica, soldat din părțile Blajului, un pipernicit de semăna cu Neață, din gazetele militare pe timp de război, striga în gura mare:

— Plecăm acasă, fraților! Plecăm acasă!

La răscrucea acestor strigăte, intră în cantină Munteanu, căpitanul Veselovski și frumosul căpitan Ungureanu. Imediat apare și o masă „de prezidiu". Aldea, mereu ațos, se repede spre noii veniți, cu întrebarea:

— Ne dau, ori nu ne dau ăștia drumul, domnule Munteanu?

Nu primește nici un răspuns. Munteanu e vădit emoționat. Tot el deschide și ședința:

— Dragi ostași, poporul român a înlăturat guvernul reacționar, în frunte cu generalul Rădescu și a instaurat un guvern democratic, condus de doctorul Petru Groza.

Părea fericit, ochii îi rîdeau, dar cei mai mulți dintre noi nu știam cine a fost Rădescu, cine e „medicul" Groza, ce înseamnă guvern democrat și alte cele. Astfel, fața rotofeie și bucălată a lui Munteanu emana ceva comic. Noi ne așteptam să auzim vestea eliberării,

căci asta ne rodea de luni şi luni de zile, iar Munteanu transpira de fericire că s-a schimbat un guvern în România. Văzînd că atmosfera e destul de înghețată, şi-a mai potolit elanul şi a început să ne explice, oarecum metodic :

— Camarazi, Rădescu ăsta era cu partidele „istorice", cu țărăniştii şi liberalii, nu era cu poporul. Îl tot curta pe rege, ca să se țină de scaun. Oamenii au ieşit în stradă, la Bucureşti, şi au cerut căderea guvernului, vîndut englejilor şi americanilor. Rădescu a dat ordin să se tragă în mulțime. Au murit şi au fost răniți mulți oameni. În cele din urmă, sub presiunea maselor, în ziua de 6 martie s-a format un nou guvern, în frunte cu patriotul Petru Groza. În felul acesta şi Ardealul de nord va fi administrat de guvernul de la Bucureşti. Avem toată garanția sovietelor că aşa se va întîmpla.

Tot ce spunea Munteanu era tradus lui Veselovski de colegul nostru de suferință Apetrei. Aşteptam, totuşi, o vorbă, două despre eliberarea noastră. Munteanu a avut dibăcia să ne mai arunce un cornet cu iluzii :

— Noul guvern este agreat de puterea sovietică. El se va ocupa de încheierea tratatului de prietenie şi asistență mutuală cu marea țară a socialismului. Iar acest tratat va însemna şi libertate pentru toți românii. Vom pleca acasă cu toții şi vom clădi o țară liberă şi bogată.

Eram toropiți de oboseală şi de cuvintele mari, în care nu ştiam dacă e bine să credem sau să nu credem. Căci de prea multe ori am fost mințiți. Munteanu s-a ridicat de la masă,

apoi a urcat cu picioarele pe taburet. Avea mîna ridicată, cu pumnul strîns. Și a început să scandeze :

— Trăiască noul guvern democratic, în frunte cu doctor Petru Groza ! Ura ! ura ! ura !

Cîțiva au strigat și ei, fără să știe pentru cine și de ce strigă. Dar atmosfera era încinsă, speranțele noastre erau atît de mari, încît o lozincă perfora repede masa de oameni necăjiți.

După cuvintele lui Munteanu și după șirul de lozinci, s-a ridicat în picioare căpitanul Veselovski. Ne-am dat seama că pînă la adevărata bucurie mai e vreme lungă. „Gospodin kapitan" ne-a zis :

— Trăiți acum un eveniment mare pentru poporul român, cînd puterea burghezo-moșierească e dărîmată, iar adevărata putere a poporului îi ia locul.

L-o fi înțeles careva dintre noi ? Mira-m-aș. De cînd e lumea și pămîntul, știam că spre putere se înghesuie cei ce fug de muncă. Fie burghezi, fie proletari ; tot oameni de nimic. Avem exemple din viața civilă și din viața din lagăr. Puțin mai tîrziu, căpitanul Veselovski a trecut și la subiectul care ne ținea pe jar. „Puterea poporului" era la mii de kilometri distanță, dar minele din Karaganda erau la doi pași. Asta ne durea pe noi, iar „gospodin kapitan" a pus degetul pe rană :

— Pînă veți pleca acasă, aveți datoria să munciți fără pavăză. Există încă o datorie grea a României față de soviete, campaniile lui Antonescu de dincolo de Prut. Voi ați fost soldații lui, deci trebuie să ștergeți, prin muncă

disciplinată, această pată rușinoasă. Abia după aceea veți fi liberi să plecați.

Așa s-a încheiat „ședința-fulger". Cum să te mai bucuri de venirea guvernului Groza? Aldea, rău de gură, ne-a și zis-o:

— Cum, fraților, vă și vedeați în vagoane, în drum spre Prut? De n-om rămîne noi aici încă cinci-șase ani buni, mira-m-aș. Nu vedeți că și din rîndul nostru au început să facă brigadieri și „diseatnici?" Asta ce credeți că înseamnă? Înseamnă că vor mai veni eșaloane de prizonieri, pe care noi trebuie să-i învățăm și să-i punem la muncă. Ehei, multă apă va mai curge pe Murăș pînă ajungem noi acasă. Dacă nu ne rămîn cumva oasele pe aici...

Tristă adunare a fost în după-amiaza aceea. Cînd am auzit că e „ședință-fulger", așteptam eliberarea, cum aștepți nașterea propriului copil. Și, cînd colo... Minciuni, minciuni, minciuni. Cu ce ne putea ajuta guvernul doctorului Petru Groza? El învăța să joace kazaciokul, iar noi ne sfîrșeam cu zilele, după 300 de grame de pîine. Dar mai speram. Mai speram, încă.

MAI NECĂJIȚI DECÎT FOȘTII COMBATANȚI

O vreme ne-a fost teamă de Serbino, șeful de sector. Se purta distant cu noi, autoritar și ciufut. E drept că, după un timp, am bănuit în el un om care suferă, dar nu ne-am încumetat niciodată să-i punem întrebări, să-i sco-

tocim trecutul. În ochii noştri el era un ştab, iar în prizonierat un ştab are drepturi uriaşe. In anumite condiţii el poate dicta viaţa sau moartea unuia sau altuia. Indeobşte, nu e greu să pretextezi o evadare, sau să pui la cale un accident de muncă. Mai ales într-o mină de cărbuni.

Dar Şerbino nu era omul acela, pe care, din teamă şi ignoranţă, ni-l închipuiam. Era un condamnat ca şi noi. La o pedeapsă, se pare, mai aspră.

Intr-o dimineaţă, cînd am ajuns în frontul de lucru, l-am găsit pe şeful sectorului 7 acolo. Părea că ne aşteaptă pe noi, cei căzuţi pe frontul din Moldova. N-a stat însă mult în preajma noastră. Ne-a spus că vor sosi foarte repede 30 de vagoneţi, pe care trebuia să-i încărcăm imediat. De altfel, răştacele erau deja mutate spre peretele de cărbune, iar motorul 1 se afla lîngă vagoneţi. Mi-am făcut socoteala că în două ore terminăm cu încărcatul. Treaba a mers şi mai repede. În 90 de minute, cele 30 de vagoane au fost expediate. Aşteptăm un nou „paravoz". Cînd s-a întors Şerbino şi a văzut curăţenie fără cusur şi treaba bine făcută, a bătut pe umăr cîţiva din băieţi. A întrebat apoi dacă cineva dintre noi ştie bine ruseşte. Eu l-am arătat cu degetul pe Ungureanu. Un alt Ungureanu, nu activistul trimis de la Moscova.

— Măi băieţi, am nevoie de un „burelcic" (perforator de cărbune), poate chiar de doi. Norma e de patruzeci de găuri, la 2 metri adîncime. Doi băieţi harnici pot face norma

asta in 6 ore, apoi sînt liberi, pot merge în dormitor. Hotărîţi-vă repede, care doriţi ? Căci cei doi ruşi pe care îi aveam s-au îmbolnăvit. Gîndiţi-vă bine ! Un burilcik are dreptul şi la 20 grame de unt zilnic. Are aceeaşi normă de hrană cu lopătarii care reuşesc să încarce într-un schimb 7 tone de cărbune.

După un moment de tăcere ridică mîinile Romoşan, ardelean de-al meu, şi Parasca, băiat din Tîrgu Neamţ. Şerbino îi ia şi pleacă. Vom afla puţin mai tîrziu că s-a luat hotărîrea ca lucrările din mină şi coordonarea lor să fie făcute pe viitor de prizonieri. Asta însemna că întoarcerea noastră în ţară urma să fie amînată.

După o oră, o oră şi ceva au sosit alţi vagoneţi, puţini de data aceasta. I-am încărcat repede şi i-am expediat. Scurt timp după asta a apărut din nou Şerbino. Ni se păreau cam ciudate venirile lui în mijlocul prizonierilor români. Adică nu ne căuta săptămîni în şir, uneori, iar acum pică de cîteva ori într-un singur schimb.

— Cred că băieţii voştri o să ajungă perforatori de clasa întîi.

Vorbea de Romoşan şi de Parasca, şi ne spunea că uşor nu le va fi. Perforatorul e greu de vreo opt kilograme, iar atunci cînd funcţionează îţi mişcă şi creierii.

— Dar se vor obişnui, fiţi siguri. Obişnuinţa e a doua natură a omului, zice mai departe Şerbino. Uite, eu după 15 ani (rostirea acestei cifre ne-a cutremurat) de viaţă siberiană şi de viaţă în catacombe, sînt de nerecunoscut

pentru oricare fost prieten din Ukraina mea natală.

Auzind acestea și gîndindu-mă că și noi am putea rămîne mulți ani în Karaganda, am îndrăznit o întrebare :

— Cum, nu sînteți rus siberian ? sînteți din Ukraina, țară vecină cu România noastră ?

— O, nu, băiete, cu mine s-au întîmplat lucruri greu de închipuit. Voi n-ați auzit cum s-au făcut colhozurile și sovhozurile în Rusia sovietică. Iar de v-aș spune, n-ați crede că au murit atunci cîteva milioane de țărani. Alte cîteva milioane au fost deportați.

Toți ceilalți au ciulit urechile. Șerbino era de nerecunoscut, nu mai avea vocea aia tunătoare și autoritară. Părea acum un om în vîrstă, demn de milă. Vagoneții întîrziau să apară pe linie și atunci Romoșan, noul lui ucenic în perforații, l-a întrebat :

— Dar cum ați ajuns aici, „gospodin" Șerbino ?

— E o istorie încurcată rău. (Ungureanu al nostru, emoționat, traducea cuvînt cu cuvînt). În 1930 mai aveam 20 de hectare de pămînt, o soție și doi băieți, unul de 10 și unul de 12 ani. Lucram pămînt cu familia. Nu angajam nici un om din afară, tocmai ca să nu dau prilej oficialităților să mă oblige să intru în colhoz. Colhozul era o adunătură, în care s-au amestecat și mulți nepricopsiți, oameni săraci din diverse pricini, bețivani, unii chiar bolnavi la cap. Toți aceștia erau dirijați de bolșevici. În sat mai rămăseserăm cîțiva, cu pămînt destul și ne țineam mîndri, deși ni se puneau o

mulțime de piedici. Dar, într-o noapte din luna martie a lui 1930, tocmai venisem de la arat, au intrat în curte cinci bărbați, străini de satul nostru. Trei erau îmbrăcați în milițieni, doi în civil. Mi-au spus că în două ore să fiu gata de plecare. Civilii au rămas în curte, milițienii au intrat în casă, după mine. „Fă-ți un geamantănaș, să-ți ajungă pe două, trei săptămîni", a zis unul din străini. Soția plîngea, copiii erau speriați. Un al doilea milițian s-a adresat soției : „Cetățeano, pregătește-ți și tu bagajele, pentru un drum de o lună, două. Fă și pentru băieți același lucru. Bărbată-tu pleacă acuma cu noi. Voi îl veți urma mîine dimineață". Am zis, cu lacrimi în ochi, „la bună vedere !" și am ieșit odată cu oamenii stăpînirii. De atunci nu mi-am mai văzut nici soția, nici copiii.

— Cum așa ?, a oftat Ungureanu, translatorul, de parcă nu s-ar fi aflat în fața unui șef de sector, într-o mină din Karaganda.

Dar Șerbino simțea nevoia să se descarce. De cîte ori n-o fi făcut-o pînă atunci ? Dar fără să simtă o cît de mică ușurare sufletească. Așadar și-a continuat tragica poveste :

— Poate vă bate gîndul să credeți că doar eu am fost gonit din sat. Nu, în aceeași noapte miliția a trecut și pe la ceilalți trei „culaci", așa-ziși chiaburi. I-au ridicat și pe ei. Dimineața i-am zărit la sediul raional de miliție. nu știu pe unde își mai duc traiul.
Apoi drumurile noastre s-au despărțit. Nu știu dacă mai sînt în viață, iar dacă or mai fi, nu știu pe unde își mai duc traiul.

— Dar casa, copiii dumneavoastră, „gospodin“ Șerbino, au rămas la locul lor ? a întrebat Hondu.

— Nu, canaliile s-au ținut de cuvînt. Mi-au luat familia și au trimis-o undeva la fel de departe, dar într-un alt loc, de care nu știu nici acum. După cîțiva ani de la deportare, am primit dreptul să trimit scrisori. Am trimis, dar n-am primit nici un răspuns. Apoi am scris unui vecin, pe care îl știam om de treabă. După lungi așteptări am primit răspunsul că soția și cei doi băieți au dispărut imediat după plecarea mea. Nu se știe încotro și pentru cît timp.

— Dar la Crucea Roșie n-ați încercat să apelați ? întreb eu, prin Ungureanu.

— De la bun început mi s-a spus că n-am voie să iau legătura cu nici un organism care nu ține de guvern, sau de puterea centrală și locală. Am încercat, v-am spus, să intru în legătură cu cîțiva din foștii vecini. Casa mea a ajuns sediul unei cooperative meșteșugărești, iar pămîntul, pămînt gras și bine îngrijit, ajunsese aproape o paragină. Nu vreau să vă sperii, dar nici voi să nu mă speriați, mai tîrziu, cu tot felul de vorbe : bolșevicii nu sînt buni de nimic ! Doar pentru distrugere le e rostul.

Cu obielele ude, cu salopeta murdară, la lumina a două lămpi electrice, trăiam o nemaipomenită milă pentru Șerbino. Omul nu plîngea, dar era mereu în pragul în care îți alunecă pe obraz lacrimi de durere. Simțea nevoia să se destăinuie unor băieți care n-au fost încă

mîrșavi și începeau să cunoască din plin suferința.

— Soarta nu m-a lovit cînd mi s-a luat pămîntul. Aveam două brațe tinere și aș fi putut cîștiga o pîine cinstită. Dar mi-au destrămat și familia. M-au rupt de ea pentru totdeauna. Peste toate a fost și războiul ăsta lung, plin de chinuri. Am bănuiala că băieții mei, Mihailo și Oleg, au fost trimiși pe front. O mai fi vreunul din ei în viață acum ? Asta e întrebarea, prizonieri ai armatei sovietice. Dar, la voi nu a pătruns încă bolșevismul și n-aveți de ce să vă puneți asemenea întrebări.

Ni le puneam, totuși. Eram departe de casă, umiliți într-o țară străină, batjocoriți și făcuți mereu dușmani ai puterii sovietice, cozi de topor ai lui Hitler.

„Gospodin" Șerbino dădea semne să plece. Numai că vagoneții goi nu mai soseau, iar noi am fi dorit să aflăm mult mai multe lucruri despre starea noastră viitoare. Pesemne că șeful de sector știa cîte ceva. Careva l-a întrebat ce se va întîmpla cu noi în viitoarele luni, după ce se încheie socotelile cu Germania. Ne-a răspuns (și l-am crezut atunci), că el e prea mic, iar soarta noastră se va hotărî la Moscova, dacă nu cumva la București, dacă țara va ști să se gudure pe lîngă Moscova. Cîteva exemple avem și noi. I le-am spus : Munteanu, Ungureanu și alți cîțiva ; poate doctorul Petru Groza, de care ni s-a tot vorbit. S-a scuzat că un sfat nu poate să ne dea. Și el caută, de un deceniu și jumătate, o dezlegare în propria-i viață. Și nici acum n-a găsit-o.

— N-ați încercat să fugiți de aici și să ajungeți în satul ăla din Ukraina ?,a întrebat atunci Hondu. Poate că v-ar fi luminat careva și ați fi ajuns la familie...

— Băiete, băiete, tu nu știi încă bine ce înseamnă lagărul sovietic. Karaganda e plină de deportați ca mine. În ultimii ani n-am auzit de vreo evadare. Toți „zacliucionîi" (deportații) știu că acest bazin e mai bine păzit decît granița cu turcii.

Tot vorbind de lucruri triste, timpul a trecut repede. Tot atunci am aflat că bietul Șerbino n-a muncit doar cîteva luni la lopată, ca noi, de pildă, ci zece ani pe muchie. Abia după aceea l-au făcut brigadier, iar odată cu venirea noastră a ajuns șef de sector.

Aș fi vrut să-l mai întreb dacă, în lipsa soției, n-a căutat o aventură, două în Karaganda, dar sosea „paravozul", iar tot ceea ce aflaseră pînă atunci era atît de trist, încît nici o glumă nu-și mai avea rostul.

Ciudat, Șerbino ne-a mai săltat moralul. Eram mai tineri decît el și aveam dreptul la mai multe speranțe.

Dureroasă a fost și trecerea evreului Raichman prin anii războiului. Locuia la Oradea, într-o familie cu oarecare stare. Vin într-o noapte jandarmii unguri și îl somează. Unul îl lovește cu patul puștii în stern. Îi strigă : în zece minute îți împachetezi bagajele de care ai nevoie. Nu mai mult de 20 kilograme. Atît !

Își amintea apoi :

— Maică-mea și cei patru frați plîngeau. Din vorbele lor încurcate ,bănuiam că moartea ne paște pe aproape. Unul din jandarmi a zis cu prefăcută obidă : „Lăsați jos aici, lîngă pat, tot aurul, cerceii, inelele, broșa, ceasurile, că în tren au să vă caute și nu garantez că ii veți păcăli pe hoți. Sînt profesioniști, doamnă". Au trecut cele zece minute la care aveam dreptul și am fost nevoiți să ieșim cu pachetele desfăcute în stradă. În stradă mai erau cîteva familii de evrei orădeni, încălțați anapoda, cu boccele făcute la repezeală. Dar ce-am observat ? Din cei trei jandarmi care au intrat în casa noastră, doar doi ne însoțeau. Al treilea, probabil, înfunda obiectele de preț în buzunare. Am fost apoi duși în curtea fostei fabrici de cărămidă, în marginea orașului. Acolo, tot plîngînd și vorbind printre sughețuri, am înțeles că vom fi în curînd urcați în vagoane pentru vite și duși într-un lagăr de exterminare. Auzisem deja de o mulțime de lagăre, construite de naziști. În lunile din urmă avusesem posibilitatea să ascult BBC-ul și alte posturi occidentale, unde se amintea, din cînd în cînd, de politica nazistă de exterminare a evreilor.

Cînd ne vorbea Raichman de toate acestea, plîngea ca un copil, ca o femeie după copilul pierdut. Și îi înjura pe unguri. Deși a trăit mulți ani printre ei, deși a avut și prieteni unguri, nu se putea stăpîni să nu-i înjure. Căci, și datorită lor a ajuns el la Auschwitz.

Munteanu prahoveanul, şcolit un pic la Moscova, avea uneori accese de condescendenţă, chiar de înţelegere faţă de bietul Raichman. Dar reacţiile lui mi s-au părut de fiecare dată un pic deplasate. Odată l-am auzit înjurîndu-i pe unguri, pe toţi, atît de crunt, încît ungurii, mai specialişti în înjurături, n-ar fi găsit cuvinte mai grele şi mai urîte. Dar, cu toate acestea, Raichman rămînea tot prizonier, cu vagi bănuieli că ar fi făcut parte din trupele SS. Noi, românii, am văzut totdeauna în el o victimă nevinovată, un vinovat fără vină. Şi el şi ceilalţi patru. Sistemul sovietic lucra pe principiul unui uriaş malaxor, care macină tot ce cade în cupa lui. Aşa am căzut noi, aşa au căzut cei cinci evrei, aşa a căzut şi hoholul Şerbino.

SPERANŢA ÎNTOACERII E TOT MAI SLABĂ

Într-o dimineaţă, la poartă, cînd se semnau documentele de predare-primire era acolo şi maiorul Kondratiev, comandantul lagărului. Ne spune :

— Vî rumîni, scoro damoi (Voi românii veţi pleca repede acasă).

Dacă nu toţi, o bună parte dintre noi nu mai credeam nimic. De multe ori am fost noi minţiţi şi ne gîndeam la povestea în care ciobanul nărod strigă fără pricină „Vine lupul !". Aveam şi alte multe motive să nu mai credem

în vorbele comandantului de lagăr. În primul rînd ne tot urcau în „funcții", să avem grijă de prizonierii mai noi. Marcu era diseatnic în schimbul nostru, Iancu a fost „uns" brigadier. Tot mai mulți colegi de suferință erau puși să presteze munci calificate : „buciki", vagonetari, perforatori, „la înaintare". Se vorbea atunci să fie făcuți „diseatnici" Cătej, Marian, Ungureanu, Bordeianu, Cernat și alții. Civilii ruși, calificați sau cu funcții de „conducere", se retrăgeau din mine. Locul le era luat de prizonierii cu vechime. Toate acestea erau semne că nu vom pleca atîta de repede acasă. Deși...

Adeseori Munteanu ne pisa cu ce intenții are „noul guvern democrat" așezat la „cîrma țării". Hondu era sceptic și ușor răutăcios :

— Nu cred că Petru Groza a intervenit la Stalin tocmai pentru noi. O avea el destule greutăți și acasă. Imediat după război, doar familiile nu-i uită pe cei pierduți. Nu vedeți că noi luăm locul civililor ? Noi ținem mina în spinare. Nu vedeți ?

— Civilii pleacă în alte sectoare, unde se cîștigă mai bine, pînă la 2000 de ruble pe lună, încearcă s-o întoarcă Munteanu.

— Și ce poți face cu banii aceștia, tovarășe Munteanu ? Nu poți cumpăra nici carne, nici lapte, nici veșminte, iar întregul oraș e plin de santinele.

Discuția se oprea aici, pentru că mai departe ar fi urmat cearta sau păruiala. Munteanu era viclean și știa cum să ocolească primejdiile. Probabil că suferea și el odată cu noi, căci și pe el îl durea inima că e ținut departe de casă.

Dar se putea plimba în voie prin lagăr, putea ieşi şi pe poartă uneori, nu intra în mină şi mînca mai bine decît noi. Muncii lui nu-i prea înţelegeam noi utilitatea, dar îl respectam totuşi, căci ştiam că vine de undeva de sus. Peste toate acestea se ocupa să avem mereu la îndemînă revista săptămînală „Grai liber", revista prizonierilor români.

Aveau şi nemţii un Munteanu al lor, unul Gerhardt. Amîndoi aveau cîte o cameră într-o baracă, unde au organizat cluburi pentru robii lui Stalin. Erau acolo o masă, cîteva scaune şi colecţii de ziare. Se scria frumos despre noi, prizonierii, despre tot ce facem noi acolo. Dar ne jigneau foarte mult strigătele copiilor în drumurile noastre din lagăr pînă la gurile minelor. Nemţii aveau, de obicei, parte de aceste înjurături : „Ei, friţ, bleat ! Ei, tî, nemeţ, gde Berlin ?" (Ei, fritz, curvă ! Ei, Fritz, undei Berlinul ?). Pentru noi aveau o altă strigătură : „Mamaliga, malaco, Ruminia deloco !" (Mămăligă, lapte, România-i departe). Cineva cu cap încins pe umeri a învăţat puştimea să dea uneori şi cu pietre. Soldaţii din pază rîdeau. Uneori, aceşti soldaţi aveau şi accese de răutate. S-a întîmplat de cîteva ori ca, la întoarcere, cînd aveam galoşii plini de apă, hainele ude şi eram flămînzi şi obosiţi, să fim obligaţi să cîntăm. Un sărăntoc lansa ordinul „Davai pesnia !" (Să se cînte !) şi eram obligaţi (80 de nemţi şi 50 de români) să batem şi pas de defilare. Germanii cîntau despre Fürher şi ridicau pasul sus, cu galoşi şi obiele. Puştimea

rîdea în hohote. Soldații chicoteau cu lacrimi. Cîntam și noi, uneori, despre România Mare și despre pofta noastră de a ajunge acasă : „Hai să-ntindem hora mare, / mai aici și mai colea, / Mai aproape de hotare / Și să trecem granița".

Eram zdrențăroși, murdari și mînioși. N-am mai răbdat și au venit plîngeri la Munteanu și Gerhardt, apoi la Efimov, securistul lagărului. Se pare că soldații din pază au fost avertizați, căci scurt timp după aceea „defilările" au încetat. Poate și din cauză că Efimov aflase ce cîntam noi acolo : nemții îi preamăreau pe Hitler, noi doream România Mare.

În afară de aceste evenimente sporadice, eram puși și la activități „culturale" „serioase". Cîțiva din baracă eram obligați de Munteanu să citim pe rînd, cu voce tare, revistele și ziarele trimise de la centru. Am fost nevoiți să ținem și cîteva lecții de alfabetizare în rîndul prizonierilor neștiutori de carte. Din cînd în cînd, sosea cîte o echipă de activiști de la Moscova, să ne „lămurească". Îmi aduc bine aminte de trei germani bine hrăniți, care au venit să se adreseze conaționalilor lor. Au fost chemați și cîțiva români, dintre cei care știau ceva nemțește. Am picat și eu printre ei. Întîlnirea a avut loc în clubul lui Gerhardt. La o masă au luat loc Veselovski, politrucul, Gerhardt și cei trei activiști corpolenți.

— Războiul e pe terminate, a spus unul dintre ei. Trupele sovietice se apropie de Berlin, iar aliații sînt pe teritoriul Germaniei. In scurt timp fascismul va fi înmormîntat.

— Trebuie să răsplătim mărinimia poporului sovietic, a spus al doilea. Soldaţii ruşi n-au omorît prizonieri, cum a făcut Hitler.

— Deci, războiul se va termina în curînd şi, cu siguranţă, vom pleca acasă cu toţii. Dar, asta vor hotărî guvernul sovietic şi marele Stalin.

Prezidiul s-a ridicat în picioare. Ne-am ridicat şi noi. Aşa era ritualul, cînd se rosteşte numele lui Stalin, toată lumea ia poziţie de „drepţi". A vorbit apoi şi Veselovski :

— Tovarăşi, viaţa în lagăr se va îmbunătăţi, fără doar şi poate. Dar pentru asta trebuie să ne dăm şi noi toată străduinţa, să ne ridicăm adică nivelul cultural şi politic. Şi să muncim mai bine, tovarăşi prizonieri, căci sînt deja în formare brigăzi independente, unde diseatnicii şi brigadierii vor fi oameni din rîndul dumneavoastră. Civilii vor fi transferaţi în alte sectoare.

Na ! şi noi care credeam că în cîteva luni vom pleca în Europa, pe la casele noastre. Iluziile se spulberau una după alta. În ceea ce priveşte Karaganda, prizonierii urmau să devină principalii furnizori de cărbune. Veselovski ne-a spus-o clar, îndulcind apoi un pic pastila :

— Peste cîteva luni, prizonierii vor primi bani pentru ceea ce vor lucra aici. Îşi vor putea cumpăra haine, mîncare mai bună şi, din cînd în cînd, cîte un păhăruţ de vodcă. Vom înfiinţa aici o echipă de fotbal şi o orchestră formată din prizonierii cei mai dotaţi şi care se va produce în fiecare duminică pe scenă.

După atîta tristețe românească, i-am văzut și pe nemți foarte abătuți. Aflaseră că cei trei activiști germani, veniți de la Moscova, erau cetățeni sovietici, care luptaseră, în anii 1942—1943, ca partizani împotriva trupelor lui Hitler. Jale mare a fost atunci în rîndul nemților : trei trădători să-i ducă de nas într-un asemenea hal !

Se apropia ziua de 1 mai. Ni s-a spus că pe 1 și 2 mai nu vom lucra. S-a făcut curățenie generală în lagăr, iar noi speram că vom mînca ceva mai bine. Noi ce sărbătoream ? Hainele zdrențuite ? Mizeria ? Foametea ? La fel și rușii, că nici ei n-o duceau cu mult mai bine. Iar masă de prezidiu, drapelele U.R.S.S., iar între drapele, portretele celor patru dascăli ai proletariatului : Marx, Engels, Lenin și Stalin. Era prima oară cînd ni se oferea așa ceva. Lindberg, un neamț născut în Bucovina noastră și care știa bine românește, îmi spune :

— Mare dobitoc a fost Hitler al nostru. Ne-a tot promis arma secretă și n-a mai făcut-o. Am fi scăpat repede cu toții de aici.

Asta îl frămînta pe bietul Lindberg, că nu s-a produs minunea. Dar din orașul nou se auzeau urale, imnul „Internaționalei", o mulțime de lozinci, pe care nu le înțelegeam, căci se suprapuneau unele peste altele, într-un fel de zumzet dintr-un stup atacat de șoareci. In oraș se desfășura un miting interminabil. In sala de mese, căpitanul Veselovski ne vorbea de ziua internațională a proletariatului și de iminenta cădere a Germaniei naziste. Geamurile erau deschise, afară era călduț, auzeam

vuietul orașului de alături. Dar arătam cu toții jalnic: haine rupte și cîrpite, bocanci desperecheați, galoși sparți; chipuri palide. Deodată intră pe ușă un ostaș sovietic, se apropie de masa prezidiului și îi șoptește ceva lui Veselovski. Fața căpitanului radiază. Sala așteaptă o veste importantă.

— Tovarăși, această zi de 1 mai e cu atît mai importantă, cu cît ea ne aduce vestea demult așteptată. Hitler, fiara de la Berlin, s-a împușcat. Asta înseamnă că zilele Germaniei sînt numărate. În locul lui a fost numit amiralul Donitz. E o cîrpeală care nu va ține mult. Poporul german e sătul de război și a înțeles în ce tragedii l-au aruncat bestiile naziste.

S-au auzit cîteva urale în sala de mese. Atmosfera era însuflețită. Însuflețită și confuză totuși. Nu știam ce să mai credem. Vom pleca mai devreme acasă, oare? Dar atunci de ce plecau civilii din mine, cu excepția celor cîțiva cazahi, care se ocupau cu pușcarea?

În seara zilei de 3 mai, la ora 10, începeam munca în sectorul 7. Eram două brigăzi de români acolo. Una îl avea ca diseatnic pe Secuș, cealaltă, pe Cernat. Intram din nou în locul unde ni se retezau speranțele.

VICTORIE! DAR PENTRU CINE?

În noaptea dinspre 9 spre 10 mai eram la lucru. Am venit obosiți și ne-am culcat. Pe la ora 12 auzim sirenele minelor șuierînd. Și locomotivele sunau de mama focului. Nu suna

nimeni pentru ziua monarhului român, eram siguri de asta. Eram totuşi în 10 mai, zi care însemna ceva pentru noi, românii.

Velicu, ştarşele, intră ca o furtună în baracă şi strigă cît îl ţine gura :

— Războiul s-a terminat, fraţilor ! E pace în lume !

Am început şi noi să strigăm cît ne ţinea gura. Unii plîngeau de bucurie. Ne sărutam, ne îmbrăţişam. Speram că, după jertfele date de fraţii noştri pe fronturile din Transilvania, Ungaria şi Cehoslovacia, ne vor da şi nouă drumul repede acasă.

Se anunţă o şedinţă fulger în sala de mese, pentru toţi cei aflaţi în momentul acela în lagăr.

Clasica masă de prezidiu, învelită de data aceasta cu pînză roşie. Deasupra, portretul lui Stalin. Iau loc pe scaune : comandantul lagărului, Efimov, Veselovski, iar pe margini, Munteanu al nostru şi Gerhard, „starostele" nemţilor.

— Voina zaconcilas ! (Războiul s-a terminat !), tună comandantul, vădit emoţionat. Aşa cum ştiţi, Hitler s-a sinucis, ca să nu mai dea socoteală pentru fărădelegile şi distrugerile provocate întregii lumi.

Am bătut din palme, am scandat pentru victorie. În înghesuiala nemaipomenită de acolo şi în vacarmul de nedescris, mulţi nemţi erau totuşi posomorîţi, cu capetele plecate. A luat cuvîntul şi Gerhardt :

— Poporul german răsuflă uşurat că s-a terminat acest război şi a fost alungată dic-

tatura lui Hitler. Dar țara noastră este distrusă, în urma bombardamentelor anglo-americane. De aceea, poporul german trebuie să muncească mult, pentru a-și reface industria, orașele, fermele agricole și șoselele. Noi, cei de aici, sîntem la bunăvoința statului sovietic. Atunci cînd se va hotărî, vom merge în țară și vom ajuta la reconstrucție. Poporul german va renaște, dar va fi un popor pașnic de acum înainte.

Conaționalii lui Gerhardt nu erau prea entuziasmați după aceste cuvinte. Pe chipurile unora se puteau citi tristețea și descurajarea.

A luat cuvîntul și Munteanu :

— Armata română și-a răscumpărat vina pentru participarea la războiul împotriva Uniunii Sovietice. Alături de aliați, a dat un tribut greu de sînge. Trăiască victoria asupra fascismului german și italian !

Românii au aplaudat cu toții lozinca lui Munteanu. Dar asta a durat puțin, căci se adevereau spusele lui Aldea : „Noi sîntem moștenitorii lagărului". Între timp, se anunțase plecarea din Karaganda a francezilor, italienilor, finlandezilor, iugoslavilor, cehilor și polonezilor. Plecau, în sfîrșit, și cei cinci evrei, în frunte cu Raichman. Rămîneau în lagăr doar nemții și românii. Nemții pentru că au declanșat războiul antisoviettic. Dar românii ?

— Păi n-am fost noi aliați de nădejde ai germanilor ? zice Nicolae. Acum trebuie să fim frați și la bine și la rău.

— Care frați, băi ? ! sare Aldea. Nu s-au înțeles Hitler și cu Stalin să ne rupă țara ?

Nu ne-au atacat întîi rușii, în '40, cînd ne-au luat Basarabia și Bucovina ? O fi avut multe vini Antonescu al nostru, dar mereu a fost prins între ciocan și nicovală. Care frați, bă ? Că nemții își făceau politica pe seama unora ca noi...

Aldea era dat naibii. Nu suporta să fie călcat pe picior și știa multe, era mai citit ca noi.

Pe măsură ce treceau zilele, între români și nemți se iscau tot mai multe certuri. Exista o acuză generală, cum că din cauza germanilor românii au intrat în război. Din cauza lor noi am ajuns prizonieri în Siberia. Această acuză găsea exprimări dintre cele mai concrete. Într-o zi noi lucram la vagoneți, iar nemții la întreținerea liniei. Trec pe lîngă noi și îl fac pe Raica „Tzigoiner" (țigan) și îl scuipă drept în față. Raica era negricios, pirpiriu, cu un nas de corb. Dar nu era țigan. Lîngă el se afla atunci Podaru, un munte de flăcău și bătăuș din te miri ce. Pune mîna Podaru pe un par lung și se ia după nemți. Îl urmează și pirpiriul de Raica. Un neamț e lovit în spinare, iar un altul primește cîțiva bocanci în țurloaie. Nemții o iau mai repejor pe galerie, înjurînd cu foc. Strigă și Raica : „Dacă mă mai faceți țigan vă omor și vă arunc în puț !".

Neînțelegerile dintre nemți și români au ajuns și la urechea comenduirii lagărului. Nimeni nu era interesat ca înjurăturile și păruielile dintre noi să continue. Și Munteanu l-a

apostrofat de cîteva ori pe Gerhardt, să-și oblige oamenii să nu-i mai facă pe români țigani și „Țarap-Țarap" (hoți). Gerhardt era om de înțeles, dar ce putea face el, cînd certurile se iscau în sectoarele din subteran ? Nici Munteanu, nici Gerhardt n-au trecut niciodată pe acolo, dar ne converteau zi de zi la dragostea pentru soviete, fără să știe exact ce înseamnă sovietele în lava din Karaganda.

În cele din urmă, s-au făcut brigăzi separate și locuri de muncă distincte. S-a născut și un fel de întrecere între brigăzi, numai ca să ne zgîndăre ambițiile și să le folosească pe o cale „pașnică". Odată cu această întrecere sovietică, a fost instalată în lagăr și o tablă uriașă, de 2 pe 2 metri, unde erau trecute brigăzile (cu numele brigadierilor), în limba rusă, firește (limbă internațională, ca să nu fie nici germană, nici română) și unde erau mereu schimbate cifrele, în funcție de realizări. Odată cu întrecerea în muncă, am fost informați că ni se vor îmbunătăți și condițiile de hrană. „Fruntașii" puteau căpăta stimulente în unt, gem, pîine, biscuiți. A fost și asta o păcăleală în care ne-am prins toți înfometații. Oricum, indiferent de normă și realizare, fiecare primea zilnic cîte 20 grame de unt. Cei harnici primeau pînă la 50 grame zilnic. Fruntașii erau evidențiați în gura mare în ședințele din sala de mese.

PLOȘNIȚELE ȘI LĂCUSTELE

Venea vara. Se putea dormi și pe iarbă de acum. Dar iarbă era puțină în jurul barăcilor.

Și călcată în picioare, cu miros de urină. Nopțile, puțini băteau drumul pînă la marele W.C. Doar în cazul unor treburi mai importante se repezeau pînă acolo. S-au tot iscat certuri și pe chestia asta, dar nu s-a rezolvat nimic. Erau mulți suferinzi de rinichi și se scăpau repede. Ca să nu se ude, se scăpau în iarba de sub geamuri.

Și totuși, în baracă nu se putea dormi. Mai ales nopțile. Saltelele cu rumeguș se înroșeau de ploșnițe. A dat căldura, au ieșit și lighioanele din chitucii de brad, din saltele, din podele. Era un chin. Toți eram plini de bube și ne mînca pielea de parcă am fi fost băgați în saramură. De cîteva ori s-a dat cu un praf alb peste paturi și podele. Nu știu dacă era DDT, dar mirosea urît și dădea unora dintre noi stări de vomă. Liniștea nu dura mult ; o zi, două doar. Mai ușor era pentru cei ce lucrau noaptea. Ziua se puteau odihni, cît de cît. Ploșnițele reușeau să răstoarne și regimul nostru de muncă. Doream să lucrăm nopțile, deși regimul de noapte e mult mai greu de suportat. Peste toate acestea, alte „ploșnițe" ne dădeau tot felul de munci. A început alfabetizarea ortacilor prizonieri. Rușii erau interesați ca toți să știm carte, ca să putem citi ziarele în care erau preamărite succesele sovietice și faptele mărețe ale guvernului Groza. Mie mi-au dat în primire o tablă din scîndură, vopsită în negru, pe care o tot măzgăleam cu litere de tipar și de mînă, pentru cei neștiutori. Dar cine să se înghesuie la învățătură, cînd toți așteptam să plecăm acasă, iar

ploşniţele nu ne dădeau pace? Îi puneam pe „elevi" să copieze pe „a" şi „b", iar ei se scărpinau pînă la sînge. Oftau, gemeau şi blestemau ziua care i-a adus aici.

Şi nemţii se chinuiau cu ploşniţele, dar cu cartea nu aveau probleme. Toţi ştiau să scrie şi să citească, iar mulţi dintre ei fuseseră medici, asistenţi, profesori, funcţionari. La noi, grosul venea din „talpa ţării", băieţi care ştiau să lucreze doar pămîntul sau la pădure. Şi din această cauză nemţii ne luau adeseori peste picior. Nu ne mai păruiam şi încercam să ne ţinem cît mai izolaţi. În fond, împărtăşeam aceeaşi soartă : foamete, zdrenţe, ploşniţe.

La începutul lui iulie, cîteva nopţi la rînd, am dormit binişor. Abia se împrăştiase praf fin, din acela alb-cenuşiu, urît mirositor. Afară era cald, vreme de secetă. Nu ploua ca la noi acasă. Ne aflam în mijlocul unei stepe uscate, unde iarba începea să se îngălbenească încă din iunie.

La începutul lui august s-a dat din nou cu praf alb-cenuşiu. Lucram în schimbul III, noaptea. Dimineaţa am fost anunţaţi că peste Karaganda se va abate un nor de lăcuste. Nu ştiam bine ce sînt alea. Ni s-a spus să nu ieşim din dormitoare, căci lăcustele sînt uneori periculoase. Cu toate acestea, curiozitatea noastră nu putea fi înfrîntă. Acasă nu mai văzuserăm aşa ceva. Unii auziseră că în Asia şi Africa aceste insecte fac ravagii. Alţii descopereau abia atunci şi cu acea ocazie că noi ne aflăm, de fapt, în Asia. Li se părea ceva nemaipomenit şi foarte trist.

După amiază, cam în jurul orei 4, eram cu toții afară, în ciuda interdicțiilor sugerate de comenduire. A apărut un nor, ca de furtună, dar nu cu mult deasupra orizontului. Cred că lăcustele zburau pînă la o înălțime ce nu depășea 300—350 de metri. Era un nor închis la culoare, care se apropia vertiginos de noi. Deodată cerul s-a întunecat, iar o parte din ortaci s-au baricadat în dormitoare. Mai ales dintre cei care nu știuseră că se află în Asia și n-auziseră ce înseamnă un nor de lăcuste. Intrarea lor grăbită în dormitoare n-a împiedicat și pătrunderea insectelor acolo. Izbite de mirosul contra ploșnițelor, ele s-au prăbușit repede pe podea.

Cei care am rămas afară n-am pățit nimic. A trebuit doar să facem față miilor de izbituri, deloc dureroase. Am stat așa preț de mai bine de o jumătate de oră. Apoi norul s-a destrămat. O fi luat-o spre apus, dar noi n-am mai putut observa asta. Ceea ce am observat, însă, cu adevărat, ne-a pus pe gînduri. În jur nu mai era fir de iarbă în picioare. Uscată cum era, iarba a fost tocată cu o minuție de neimaginat. Nu mai spun de frunzele copacilor, care păreau că au trecut prin geruri repetate, timp de luni de zile. Nimic nu mai era verde în jur. Mai tîrziu, Aldea, răutăciosul, îmi va spune : „De ce nu s-or lega lăcustele și de culoarea roșie, ca taurii. Am fi scăpat și noi de semnul sovietelor învingătoare, care ne țin robi la cheremul lor".

În dormitor, băieții studiau lăcusta. Erau multe căzute la podea. Erau verzi, de mări-

mea degetului mic de la mînă și lăsau în urmă pămîntul ca după un incendiu ceresc. Rușii le spuneau „mitilica“ și reclamau sărăcia Indiei, de unde se formau norii lăcustelor. Soldații din pază, care au stat în gherete închise, de frică, poate, ne-au spus că odată la 5—6 ani lăcustele invadează și stepele cazahe. Un medic german, prizonier, a pus aceste invazii pe seama subdezvoltării asiate. Rușii îl priveau cu neîncredere. Noi ne plîngeam de milă. Ne gîndeam în primul rînd la felul în care ne vom odihni după muncă. În paturi ne chinuiau ploșnițele. Fugeam afară și ne trînteam în iarbă. Ce mai conta că iarba mirosea a urină? Dar trecerea norului de lăcuste ne-a tăiat orice speranță. Eram condamnați să dormim „cot la cot“ cu ploșnițele. Și acum mă întreb: n-a fost cumva o înțelegere, peste puterea de înțelegere a omului, între ploșnițe și lăcuste? În Siberia era posibil orice.

NEMȚII CONDAMNĂ BOMBA DE LA HIROȘIMA

Și nemții și românii ducem același trai: o baie cu cîteva dușuri pentru sute de oameni, o duzină de chiuvete, în fața cărora zeci de oameni tropăiau, nerăbdători, din picioare; ploșnițe, mîncare proastă, haine zdrențuite. Știam că războiul încă nu se terminase, deși sovieticii aveau tratat de neagresiune cu Japonia. Dar de la sovietici te puteai aștepta la orice. Inclusiv la faptul că ei pot denunța, din clipă în clipă, tratatul cu Japonia, dacă simt

că Japonia e în prag de capitulare și mai pot fura de la ea o bucată de pămînt. Cu acest gînd, cunoscut de mai mulți în lagăr, așteptam sfîrșitul, cu adevărat al celui de-al doilea război mondial.

După trecerea norului de lăcuste, odată cu ofensiva ploșnițelor, a fost convocată iar o ședință în sala de mese. Habar n-aveam atunci ce se întîmpla în Japonia și n-aveam de unde ști că americanii au lansat bombe atomice asupra orașelor Hiroșima și Nagasaki. Dar din ședința aceea „fulger" am aflat că americanii erau în posesia unei arme cu puteri fără seamăn. Ni s-a spus că doar două bombe americane au ucis peste 100.000 de japonezi și au distrus două orașe mari. Ni se părea, atunci, incredibil.

În atelierul de cizmărie lucra un neamț mult mai în vîrstă decît noi. Nimeni nu știuse pînă atunci (cel puțin noi, prizonierii români) că „cizmarul" nostru fusese pînă în '42 șef de catedră la Facultatea de chimie din Dresda. A căzut în prizonierat cu grad de căpitan. Atît știam despre el. Rușii din comenduirea lagărului mai știau cîte ceva în plus. Așadar, vin trei sovietici la „cizmărie" și îl roagă pe meșter să explice cum de e posibil ca două bombe americane, numai două bombe să ucidă o sută de mii de oameni.

Profesorul, deși știa binișor rusește, a vorbit numai în germană. Translator a fost Geides, „cățelul lui Tiegler". Din cîte ne-a spus fostul

căpitan, „cizmar“ şi profesor, eu şi alţii cîţiva am înţeles :

— Arma americanilor o visa şi Hitler. Americanii s-au mişcat mai repede. Aveau şi o ţară imensă şi nebombardată, nu aşa cum a fost Germania. Unde să faci experienţe, dacă avioanele îţi aruncă mereu bombe în cap? Această armă funcţionează pe bază de uraniu radioactiv. Dezintegrarea lui într-o fracţiune de secundă creează o explozie foarte puternică, o lumină orbitoare şi temperaturi greu de imaginat. Aceste temperaturi, în raport cu mediul din jur, nasc furtuni care mătură clădiri, arbori, poduri întinse peste ape. După toate acestea, coboară la pămînt cenuşile radioactive, care omoară alţi oameni.

Profesorul părea mîndru de ceea ce spune şi de faptul că era ascultat cu urechile ciulite. Probabil că noi eram mai emoţionaţi decît foştii săi studenţi. Ruşii, comandantul lagărului, cei trei ofiţeri care îl invitaseră pe „cizmar“ în sală, soldaţii de acolo nu păreau chiar liniştiţi. Simţeau oare că între sovietici şi americani se adînceşte prăpastia? Nu era lucru de glumă. Mai marii lagărului purtau încălţări americane, mai gustau şi din conservele de carne americane şi se gîndeau, probabil, că, dacă America are încălţări şi haine din belşug, trebuie să aibă şi arme în stare să îngenuncheze o lume. Dar şi ruşii aveau destule, mai ales arme, tancuri după proiecte „Sherman“, camioane după „Ford“, buldozere şi instalaţii „Burke“. Înţelegeam tot mai mulţi că Rusia e o mare putere, dar în nici un caz prima din

lume. Simțeam cu toții asta : sărăcie, mizerie, lipsă de brațe de muncă ; industrii întregi lăsate pe seama prizonierilor și a inginerilor germani.

După vorbele „cizmarului", nemții au organizat un miting în sala de mese. A fost o întrunire scurtă, la care puteau participa, cu capetele băgate prin ferestre, dinspre afară, toți cei dornici să mai afle cîte ceva. Știam cît de cît nemțește și am fost și eu acolo. Am trăit un lucru ciudat. Dacă rușii îi lăudau pe americani, că au îngenuncheat Japonia, de pe urma cărui fapt căpătau și ei ceva teritorii în plus, nemții condamnau gestul americanilor. „O asemenea armă nu mai trebuie folosită niciodată !", a strigat Gerhardt. „Cei ce vor veni după noi vor desființa arma americanilor !", a exclamat și Tiegler, la origine inginer constructor, deci oștean bine școlit.

Am plecat de la „meeting"-ul nemților cu gîndul că ăștia sînt întotdeauna altfel de oameni. Cînd nu e cotită e sucită, cînd e dreaptă e prea dreaptă, mereu vor avea de adăugat cîte ceva, de întors pe dos pe cîte unul, să întoarcă mănușa anapoda și să afle cît de cîrlioanță e blana ei. Nemții, nemții cu care ne certam noi adesea ori, deși aveam aceleași păsuri în Karaganda.

ÎNCĂ UN ACCIDENT

Tot așteptam vizita unei comisii din partea Crucii Roșii Internaționale. Auzisem că în timpul măcelului de la Stalingrad o aseme-

nea comisie venise la fața locului și reușise să ușureze întrucîtva suferințele celor încercuiți de sovietici. Numai că acum nu mai eram încercuiți ; politica dicta să devenim oameni sovietici. Fie în Karaganda, fie la Ploiești. Sovietele se întindeau ca lava peste Pompeiul de altădată. Într-o dimineață ne trezim cu un lot de japonezi, prizonieri și ei. Deși, cu o seară înainte, ni se anunțase că și Japonia a capitulat. Fără condiții ! Nicolae, mai școlit decît mulți dintre noi, întreabă :

— Păi cum să ia sovieticii prizonieri japonezi, dacă au tratat de neagresiune cu ei ? Aici lucrează legea junglei, fraților. Care pe care ; cum îl prinzi mai slab, îl și înhați. Văzîndu-i pe japonezi, ne vedeam pe noi, cei de acum un an. Tomșa, băiat din părțile Tîrnavelor, n-a scăpat ocazia să ne povestească felul în care prizonierii ruși erau tratați în România. Zicea Tomșa :

— La combinatul chimic din Tîrnăveni lucrau vreo sută și cincizeci de prizonieri din Uniune. Lucrau din greu la secția de carbid, împreună cu civilii. Nu-i păzea nimeni. Între orele cînd se termina munca și începea apelul erau liberi, circulau prin oraș și pe la cunoștințe. Aveau cazarea asigurată și erau bine hrăniți. Aveau și bani unii dintre ei, căci mai munceau pe la casele oamenilor, după program. Kilu' de vin de Tîrnave nu trecea de zece lei. Unii din rușii noștri se mai aghezmuiau și se mai clătinau la apelul de seară. Dar n-am auzit să fie băgați la carceră pentru asta. Sau să fie împușcați, cum am auzit că se întîmplă

aici, în Siberia. Da de unde, prizonierii plecau la culcare, iar a doua zi erau buni de muncă. Hrană aveau destulă, iar cît privește starea frontului erau liniștiți. Căci la ei stările erau dure : dacă dădeai semne că ești laș, te împușca un alt sovietic din spate ; dacă aveai mai mult curaj, te împușca neamțul din față. La Tîrnăveni, cei o sută și cincizeci de oameni erau cu adevărat liniștiți. Poate că regretau familiile părăsite, pagubele războiului, dar sperau că într-o zi vor ajunge liniștiți acasă. Asta pînă în momentul în care au aflat că și prizonierii sovietici luați de nemți sînt împușcați ca niște cîini. Asta da ordine !

Tomșa era un fel de al doilea Aldea. Ațos în vorbe și neientător. Avea o ură pe armata sovietică „eliberatoare", mai mare decît ura fraților pe cumnatul care le-a ucis sora.

Și tot vorbeam și tot bălăcăream „ordinea" marelui Stalin, tot plîngeam unul pe umărul celuilalt, cînd un „diseatnic" sosește în goană spre noi și zice că e nevoie de trei, patru flăcăi zdraveni să sape niște gropi. Erau și cîțiva japonezi în preajmă, tulburați și pierduți. Ei nici nu înțelegeau cum de s-a răsturnat războiul. Cum poți cădea prizonier la sovietici, cînd sovieticii au tratat de neagresiune cu tine ? Dar n-a fost chip de gînduri mai multe, căci doi japonezi au fost pur și simplu smulși din masă și obligați să însoțească doi amărîți de români, pe post de cioclii. Au plecat patru băieți din Ardeal, frații Sorodoc, și doi japonezi. Ce se întîmplase de fapt ?

De luni de zile se tot vorbea că distanța dintre armăturile din beton și locurile de pușcare e prea mare. Pe această distanță erau armături din lemn, așezate din metru în metru. Cărbunele se desprinde repede de lavă, lava se desfăcea și ea repede, căci nu era granit, sau bazalt. Mai mult, vibrația exploziilor scutura bine bilele de brad, care erau verzi și nu erau bine prinse în dulapii din plafon. Suflul exploziilor declanșa mișcări de lavă. De asemenea evenimente mai auziserăm. Au murit cazahi, nemți, italieni, dar și români de-ai noștri. De data aceasta, accidentul era mult mai grav.

S-a întîmplat noaptea, între orele 21 și 22, cînd n-ai prea multe mijloace să iei măsuri de apărare. Din cauza aceasta s-a interzis să se dea de știre că s-a petrecut un accident. Abia peste 10—12 ore au fost convocați „groparii" ; români și japonezi.

Ce s-a întîmplat de fapt ? Motorul 2, din sectorul I, a tot tors de cîteva zile. Cîțiva au observat că armătura de lemn alunecă de sub dulapi. Curenții puternici din galerii uscau repede lemnul de brad și îl făceau mai „scund". În felul acesta bradul „fugea" din plafon și nu mai putea fi vorba de nici un fel de armare. Dacă se mai găseau și motoare prin jur, care vibrau ca naiba, lemnul aluneca mult mai repede. Așa s-a întîmplat în seara aceea. Patru băieți de-ai noștri și-au găsit moartea acolo : Rula și Cozma, flăcăi din preajma Teiușului, precum și doi din preajma Botoșanilor

— Alexa și Petruț. S-au stins și doi cazahi, care lucrau ca buciki, cu astralită. Cîțiva din preajmă au fost răniți. Siberia lucra bine împotriva noastră.

Pentru a nu arunca lumea în panică, conducerea lagărului a afirmat că vina pentru acel accident n-o purta „mama natură", ci neatenția amărîților de români. Adică : ei n-au golit plafonul de tot cărbunele, iar plăcile de cărbune, rămase sus, au intrat în vibrație și au antrenat prăbușirea galeriei. După cîteva zile au venit și cîțiva nemți-prizonieri, să constate ce s-a întîmplat. Au făcut un raport din care reieșea că românii și cazahii ar fi fost de vină. Multe zile după aceea nu s-a mai lucrat în acel sector. Noii veniți, japonezii, au fost trimiși cu lopețile acolo. A venit și un neamț, fost șef de gară în Pomerania, pedepsit pentru indisciplină, care a spus la un moment dat : „Ce-au pățit românii și cazahii, ne paște și pe noi. Poate sub o altă formă. După cum știți, moartea are multe fațete".

Cam o sută de tone de steril au căzut peste cei șase. Marian, „disiatnicul" din schimbul II, spunea : „A venit deodată un nor de praf peste noi, cîțiva s-au aruncat pe burtă, crezînd că e vorba de o explozie neașteptată. Urlau lemnele, ca ghețurile în zăpor. Totul se cutremura și ne era o frică, mamă-mamă...".

Alți japonezi și băieți de-ai noștri, precum și cîțiva civili au lucrat mai bine de zece ore la degajarea dărîmăturilor. O nouă prăbușire oricînd s-ar fi putut întîmpla, dar morții de

sub steril îi mai îmbărbătau cumva pe săpători. Frumoasă întîlnirea japonezilor cu viața din Karaganda! Abia veniseră bieții băieți în Siberia și erau puși să sape gropi pentru morți și să caute morți în minele de cărbuni. Așa e întotdeauna, cînd ești popor înfrînt!

A venit apoi neamțul și ne-a spus cele ce ne-a spus. Ne-am dat și noi cu presupusul: buștenii nu sînt îndeajunși de groși, nu sînt puși exact vertical, sînt umezi și se curbează prea repede și multe altele.

A treia zi după accident, vreo cinzeci de românași și cîțiva „țapi" cazahi am fost duși la cimitir. O groapă mare era săpată pentru toți morții noștri. Au fost aduși într-o căruță. Amestecați. Nu-i puteai recunoaște, care e creștin, care e cazah. Era o grămadă de oase și de carne de culoare roz. Cine mai erau Rula, Cozma, Alexa și Petruț? Unde mai erau cei doi cazahi, prinși în galeria prăbușită? În asemenea cazuri, în ceea ce-i privește pe români, familia afla că bărbatul a murit pe front. Cît despre cazahi, legile lor au fost și sînt de neînțeles. Cu toate acestea, moartea celor șase n-a impresionat prea mult lagărul. Eram atît de sătui de suferințe încît, uneori, îi consideram pe cei ce mor că au atins fericirea. Ajungeam uneori la convingerea aceea cumplită, ce se poate exprima prin „moartea e viața mea". Dar erau oameni ca noi, care au suportat alături de noi drumurile Siberiei. Și atunci am plîns, deși nu știam în fața cărei cruci plîngeam, a lui Cozma, a lui Rula, a lui Alexa, sau a lui Petru. Oasele lor erau ames-

tecate. Ca și carnea. Toate erau amestecate cu nefiinţa cazahilor. Toţi erau atunci un om, o suferință fără margini.

PLICTISEALA CU BOBÎRNACE

Se apropia iarna și a început umplerea beciurilor, cu varză, cartofi și sfeclă furajeră. A fost adus și un vagon cu morcovi. Multe legume rămîneau sub cerul liber. Munceam din greu după schimburile din mină. Deși descărcarea vagoanelor și a camioanelor se numea muncă voluntară, nu era zi să nu vină Munteanu, sau Gerhardt și să ne spună că ne punem rău cu puterea sovietică dacă nu muncim. Și munceam! Uneori munceam ca să mai și furăm cîte ceva. Apetrei al nostru a reușit să aducă în baracă trei verze mari, din care am apucat și eu cîteva frunze. Tare bune au fost! Sau adus și ceva morcovi în baracă, în ciuda pazei înarmate. Zarzavaturile se stocau în depozite încercuite cu sîrmă ghimpată. Santinela avea ordin să tragă în eventualii hoți. De la prizonierii mai vechi auzisem că așa a fost înpușcat un italian cu un an în urmă, o mînă de om, disperat de foame.

Tot făcîndu-ne socoteli cum să mai furăm cîte ceva de-ale gurii, sosește într-o dimineață, radios, Munteanu. Flutura un ziar, „Graiul liber", ultimul număr sosit în Karaganda. Ne-a adunat pe toți în dormitor. A venit un pic mai tîrziu și Veselovski. Ei doi, în prezidiu. Afară începuse să ningă. Venea atît de repede

iarna pe acolo! Şi noi care speraserăm să nu mai prindem nici o iarnă în Siberia!

Vorbeşte Munteanu, arătîndu-ne mai întîi tuturor ziarul :

— Iată aici fotografia tovarăşului Stalin (uităm să ne mai ridicăm în picioare), cînd primeşte delegaţia guvernamentală a României, avîndu-i ca reprezentanţi pe tovarăşii Gheorghe Gheorghiu-Dej şi dr. Petru Groza. Vedeţi ?! lîngă tovarăşul Groza este şi tovarăşul Veaceslav Molotov, ministrul afacerilor externe al Uniunii Sovietice. Noi credem că delegaţia noastră a pus şi problema repatrierii prizonierilor de război. Afirmăm aceasta pentru faptul că a fost deja încheiat un tratat de prietenie şi asistenţă mutuală între marea Uniune şi ţara noastră. Fiind vecini şi prieteni, noi credem că problema prizonierilor se va rezolva în scurt timp.

Eram în culmea fericirii. Săream în sus de bucurie. Căpitanul Veselovski zîmbea într-un colţ de gură. Munteanu era şi el în picioare şi flutura ziarul deasupra capului. Cînd lumea s-a mai liniştit, Munteanu m-a arătat cu degetul şi a spus :

— Ia spuneţi, ce părere aveţi despre acest eveniment? Tu, Moldovan, ne poţi spune ceva?

M-am ridicat fîstîcit în picioare. Cu ce să încep? Da :

— Noi sîntem mîndri că delegaţia noastră s-a întîlnit cu marele Stalin. Tratatul care s-a semnat o să ne aducă şi pe noi în ţară, căci acum sîntem popoare prietene. Mai mult decît atît, în ultima fază a războiului, armata

noastră a luptat alături de cea sovietică. Iar noi, cei căzuți prizonieri, am lucrat din răsputeri la consolidarea economiei sovietice.

Mi-am îndreptat privirea spre Munteanu. Îmi făcea semne că vorbesc bine. Asta m-a încurajat oarecum și m-a făcut să „alunec" mai spre nevoile noastre.

— Fraților, e clar că nu vom mai sta aici. Guvernul sovietic ne va permite să plecăm acasă. Dar, cît mai stăm aici, să ni se dea voie să scriem cărți acasă, să știe și ai noștri dacă mai trăim și ce se întîmplă cu noi. Doi : să nu mai fim tratați ca prizonieri pe picior de egalitate cu nemții și ungurii, căci ei au luptat pînă în ultima clipă împotriva armatei sovietice.

De data asta, Munteanu făcea fețe, fețe. Voi afla mai tîrziu că nu i-a tradus totul lui Veselovski. Mimînd un zîmbet larg, Munteanu al nostru s-a ridicat în picioare și a luat cuvîntul care va să zică, încerca să dreagă busuiocul.

— Armata noastră veche, de sub comanda criminalului Antonescu, a adus pagube uriașe poporului sovietic. Nu știu cînd se va achita țara noastră de această grea datorie. Oricum, munca voastră de aici poate ușura această datorie. De aceea, pînă cînd guvernul sovietic va hotărî eliberarea noastră, noi trebuie să muncim cît mai bine, ca să cîștigăm încrederea poporului sovietic. Și încă ceva, pînă vom fi repatriați, toți prizonierii sîntem egali; fie români, fie maghiari, fie nemți.

Lumea s-a pleoștit, iar eu mă gîndeam la o vorbă veche : dacă tăceam, prooroc rămînem. Ședința a ținut puțin. Veselovski a dispărut și

el repede, cu același surîs (sau rînjet) în colțul gurii. Munteanu mi-a făcut semn să-l urmez pînă la club. Mă gîndeam că mă așteaptă o săpuneală. Dar n-a fost să fie așa. Mi-a spus că va interveni pe lîngă comenduire ca să avem dreptul de a primi și trimite scrisori. Și mi-a mai spus să stăm liniștiți și să muncim, că una două rușii ne declarau sabotori și dușmani și ne lăsăm oasele în Siberia. Mi-a enumerat și cîteva cazuri, întîmplate aici în Karaganda, cînd români de-ai noștri au fost acuzați de „tentativă de evadare" și împușcați pe loc. Auziți? „tentativă de evadare". Păi unde să fugi domnule? Doar să te ascunzi într-un molid și să te arunci de acolo cu lațul de gît. Spre sfîrșit, cu mîna pe umărul meu, Munteanu mi-a spus :

— N-am vrut să anunț încă o veste pentru voi, căci nu știam cum ar fi reacționat căpitanul Veselovski. Îți spun ție, iar tu transmite-o băieților : Regele Mihai I al României a fost decorat cu ordinul „Pobeda" (Victoria). Doar șapte oameni din lumea asta au fost decorați cu cel mai înalt ordin militar sovietic.

Ajuns în baracă, au început să curgă întrebările. Le-am spus că nu e bine să facem zînzanie în lagăr și să nu tăiem calea rusului înarmat, că e periculos. Apoi le-am spus de ordinul „Popeda".

— Care va să zică tovarășul Stalin a decorat pe cel mai mare bogătaș din România, reprezentantul moșierimii și burghieziei, cum se mai spune. Se împacă oare comunismul cu

regii și împărații? Asta n-aș mai fi crezut.

Vorbise Ionescu din Vîlcea, băiatul care ori de cîte ori ne dădea cîte o cană cu apă, spunea: „Ia și tu o ulicică de Drăgășani". Nicolae, mai citit, îi răspunde vîlceanului :

— Păi nu-ți dai seama că Regele a ordonat întoarcerea armelor și a ușurat mult treaba sovietelor în Europa? Dar asta n-o să-i împiedice pe bolșevici să ne pape monarhia. Cînd se va întîmpla asta, nu se știe. Dar, odată și odată se va întîmpla. L-au împușcat ei pe țarul Nicolae și or să se împiedice de Mihai al României ? Măi Ionescule, bolșevicii n-au mamă, n-au tată. Adu-ți aminte cum ne-au mințit după ce-a căzut frontul din Moldova. Crezi c-a plîns vreunul că și-a pătat conștința? Și acum, fiindcă tot veni vorba, voi credeți că or să ne dea atît de repede drumul acasă? Nu vedeți că luăm locul civililor? Cineva a hotărît să rămînem șobolani de Siberia. Iar pe acel cineva n-o să-l doară nici în cot de ce-or să spună tovarășii Dej și Petru Groza.

Dat naibii, Nicolae ! A reușit din nou să ne pleoștească așteptările. Și cu cîtă convingere a vorbit! Îl ascultau băieții cu gurile căscate. Și pe măsură ce îl ascultau, deveneau tot mai posomorîți. Mi-era puțin teamă să nu se audă la comenduire tot ce discutam noi acolo. Mă temeam pentru Nicolae, căci în Siberia era atît de simplu să te sărute un glonț în ceafă.

Dar, una rece, una caldă. Ajunși în mină, dăm de Serbino, care ne spune :

— Voi, românii, veți pleca repede acasă.

Cred că anul nou îi prindeți pe la casele voastre. Și scoate din buzunar un ziar „Pravda", împăturit cu grijă. Il desface și ne arată fotografia întîlnirii lui Dej și Groza cu Stalin. Ne-a citit și textul de sub fotografie. Erau fraze protocolare, din care n-am înțeles mare lucru. Dar, după vorbele lui Nicolae ne-am mai recăpătat un pic de speranță.

— Mă bucur pentru voi, băieți.

Și a plecat. Ușor șchiopătînd, ușor adus din spate. Om de cincizeci de ani, fără nici o stare. Alungat ca un cîine în Siberia.

UN ALT CRĂCIUN, O ALTA SUFERINȚĂ

După munca din mină eram scoși la descărcatul vagoanelor cu lemne. Bușteni verzi, groși și lungi de pînă la zece metri. De atîta muncă și de atîta foame ni se tot subțiau rîndurile. În urmă cu un an în noul cimitir de lîngă lagăr erau 3—4 morminte, cu cîte 3—4 foști prizonieri în ele. În preajma Crăciunului din anul 1945 erau deja aproape o sută de morminte. In lagărul nostru era și spitalul central. Zilnic erau aduși accidentați din toate celelalte unsprezece lagăre, iar doctorul Neumann un neamț de aur, încerca să-i readucă la viață. Mulți ieșeau de acolo cu picioarele înainte, înveliți doar într-un cearșaf cenușiu; meseria de cioclu tot prizonierii o făceau. Erau, de obicei, prietenii și colegii de muncă ai fostului accidentat. Cioclu a fost de cîteva ori și Sorodoc al nostru. A săpat în cimitir și Podaru, pe o

ploaie rece, deși avea genunchii umflați, cît varza de toamnă. Pe mine m-a scăpat dumnezeu de povara asta, dar am fost nevoit de cîteva ori să duc colegi de-ai mei la doctorul Neumann călcați de buștenii ce-i descărcam, după munca din mină.

Dar, destul cu lucrurile cele mai triste. Să-mi amintesc de pregătirile pentru Crăciunul din 1945. Afară e un ger de —30 de grade. In sala de mese e plăcut și e multă lume. Organizarea Crăciunului a căzut pe mîna nemților metodici și grijulii cu sărbătorile de iarnă. Au venit și cîțiva ofițeri sovietici, din curiozitate sau cu melancolii transmise de vechea armată țaristă. Iau loc în față, chiar lîngă noua orchestră, compusă din vioară, trompetă, contrabas, baterie și un acordeon. Se cîntă în limba germană „O Tanennbaum", pe care noi l-am îngînat. Apoi nemții cîntă din opereta „Silvia" și din „Cavaleria rusticană". Dintr-un colț, noi românii am cîntat „O, ce veste minunată!". A plăcut rușilor.

Concertul a durat o oră și jumătate. Deși foarte vechi, instrumentele au rezistat. Le mai peticise înainte inginerul Meyer. Instrumentiștii aveau promise, pentru a doua zi, porții duble de ciorbă. Promisiunea lui Tiegler i-a făcut să cînte mai „forte". Și inginerul Meyer avea promisă o porție dublă de ciorbă, pentru meșteșugul lui de alămar fără egal.

Totuși lumea s-a retras tristă în barăci. Din cauza căldurii eram asaltați din nou de ploșnițe. A doua zi, deși era sfînta zi de Crăciun, coboram în mină. Într-adevăr, am auzit stri-

gătul funebru : „Deșteptarea și pregătirea pentru masă !". În germană și în rusă. Așteptam cu nerăbdare anul nou, să lîncezim, măcar o zi, în baracă. Atunci iar ne-am încins la discuții. Fiecare își dădea cu presupusul. Pînă la urmă, am rămas la ideea că în 1946 vom fi acasă.

Dar n-a fost să fie așa.

AVEM DREPTUL SĂ SCRIEM

În primele zile ale anului, Munteanu ne anunță că vom primi cărți poștale. A fost o adevărată circărie cu cărțile astea. Am aflat mai întîi că doar o zecime din prizonieri vor primi asemenea cărți, urmînd ca în lunile următoare să sosească și restul. Apoi, că, primele cărți vor fi distribuite fruntașilor în producție. Adică : fiecare brigadă (cu efectiv de 30 de oameni) va primi cîte trei cărți poștale, care vor fi distribuite, în „mod democratic", celor mai harnici băieți. Au sărit în sus prizonierii cu „vechime" :

— Nu, camarade Munteanu, a zis Marian, diseatnic în sectorul I, căzut prizonier la cotul Donului. Nu e drept, camarade Munteanu ! Noi sîntem aici de 3—4 ani și nu știe nimeni de noi. Bag mîna în foc că ni s-au făcut multe parastase și pomeni. Noi sîntem demult „morți".

Trebuie să afle cei de acasă adevărul despre noi. Camarade Munteanu, faci o mare greșeală.

Politrucul grupului de români s-a pus să înjure Crucea Roșie internațională că nu e în stare să trimită mai multe cărți poștale. Și încheie :

— Ei, mama mă-si, de la Stalingrad, iaca, îs trei ani de zile și domnii de la Geneva n-au catadixit să-i caute și pe românași.

În cele din urmă, s-a ajuns la un compromis : să se aloce o cotă minimă pentru cei mai vechi prizonieri, 5—6 la număr.

Textul trebuia scris în limba rusă. Se recomanda să fie folosită următoarea frază : „Sînt bine sănătos, mi-e dor de voi și în curînd ne vom revedea". Pe cîțiva i-a apucat rîsul, un rîs nervos.

— Și dacă a mea s-a înhăițat cu altul ? Mă știa doar mort, nu-i așa ? vocifera un veteran.

— Auzi ? „mi-e dor de voi" ! Oi avea copii de 3—4 anișori, iar eu zac de 5 ani în Rusia, a zis altul.

Eram obligați să trecem pe carte și următoarea adresă : „Pocitovoi Iașcik Nr. 7099/5 U.R.S.S.". Aveam dreptul să cerem familiei să ne scrie mai în detaliu despre situația din țară, despre ei. Noi ne puteam abate de la canonul impus în limba rusă cu cîteva propoziții generale, prin care să nu implicăm sub nici o formă puterea sovietică, sau statutul nostru de prizonieri. Cu aceste „indicații" la îndemînă, am scris și eu mamei : „Sînt în viață, sînt departe de voi, aș zbura la voi, dar nu pot. Sper să ne vedem curînd. Voi scrieți-mi cît mai multe noutăți și cît mai multe scrisori. Vă sărut cu drag, Ștefan". Aveam a-

tunci 28 de ani. Frati-meu avea 26, iar soră-mea, 24. Mă încerca bănuiala că și frati-miu a fost dus pe front. Dacă o fi căzut la nemți și zace în cine știe care lagăr din Germania ? Bănuieli, bănuieli amare.

Marin Marin din Dragodana, de lîngă Titu, s-a cîcîit vreo două ore pînă s-a apucat să scrie. Înainte de recrutare se certase rău cu tînara lui nevastă. De patru ani nu mai știa nimic de ea.

— O fi ajuns o depravată. Cui să scriu, bre?, zice cu năduf.

Pînă la urmă a scris : „Dragă Anicuță, poate te surprinde scrisoarea mea după atîta timp de tăcere, dar n-am putut scrie mai repede. Sînt bine și aștept cu nerăbdare întîlnirea. Ce face Ionuț, că l-am lăsat de 2 anișori, o fi mare acum și poate întreabă de mine. Scrie-mi cît mai repede și cît mai multe scrisori. Sărut pe mama și pe toți ceilalți. Marin". A scris după dictarea mea și a ieșit bine. Doi dintre noi au pomenit că lucrează în minele de cărbuni și cărțile lor au fost anulate. Plîngeau ca niște copii. Unul a scris că lucrează din greu și o duce rău cu mîncarea. Nici această carte poștală n-a părăsit lagărul.

Așteptam răspunsurile din țară și un set mai mare de cărți de la sovietici. Ni se promisese că peste două săptămîni vom primi încă un rînd. Amatori erau cu nemiluita.

Pînă să ne vină scrisori din țară am primit alte semne. Descărcam vagoane cu bușteni. Muncă de ocnaș, pe un ger de —40 de grade. Santinela tropăia în pîslari. Deodată zăresc

pe unul din vagoane o etichetă metalică: „Zdelano v Rumînii, gorod Arad" (Fabricat în România, orașul Arad). Nu-mi venea să cred ochilor. Le arăt și celorlalți. Holbăm ochii, buimăciți. Mergem și la vagonul din față. Aceeași inscripție. Izbucnesc în plîns și încep să sărut frumosul, minunatul vagon de Arad. Același gest îl fac și ceilalți. Soldatul e nedumerit. Crede că, brusc, am înnebunit. Cu adevărat nebun e Podaru, care se întoarce spre noi, cu ochii plini de lacrimi și cu gura însîngerată. A sărutat un bulon înghețat și a pierdut pielea buzelor. Își lipește palmele de obraji și clatină capul a jale: „Sărmanele mele, ați trecut și prin Teiuș, pe lîngă casa mea". Sărutam vagoanele de parcă am fi sărutat iubitele din țară. Cîtă durere a fost atunci! Cine nu a fost prizonier în Karaganda, nu ne poate înțelege. La început și soldatului i s-a părut că am înebunit. I-am explicat apoi totul, de-a fir a păr. Și pe el l-a podidit plînsul. Ne-a vorbit apoi de casa lui din Orel, arsă de nemți, de taică-su, om de șaizeci de ani, împușcat de SS-iști.

Cîtă durere. Doamne! Cîtă durere am fost nevoiți să purtăm în suflet în acei ani. Și noi, și rușii, și nemții. . .

VISCOLUL ȘI CHININA

De ziua Armatei Roșii (23 februarie), eram în sala de mese. Orchestra nemților a cîntat „Katiușa", Nicolae al nostru a pornit-o cu

muzică ușoară românească. Ne-a cîntat „Morărița". În toiul cîntecelor, vine un soldat de la poartă și anunță că se apropie un viscol de peste 150 kilometri pe oră. Afară era un ger de — 50 de grade. Serbarea s-a spart. Am fost puși să cărăm cărbuni în barăci, rezervă pentru 5 zile. Și bucătăria am umplut-o cu cărbuni. Gheretele de pază aveau și ele movile de cărbuni în preajmă. Se știa că la o temperatură de —55 grade nu se mai poate lucra. Cad motoarele și cablele electrice, din care cauză nici lifturile nu mai pot funcționa. Se anunța o coborîre continuă a temperaturii. Ne apropiam de limită.

A doua zi s-a pornit „Buranul" (ciclonul). Între barăci, aveam întinse cabluri groase. Aceleași cabluri groase legau barăcile de sala de mese. Măsura a fost binevenită, căci nu te puteai deplasa de unul singur prin curte; te lua vîntul pe sus. Soldații au coborît din gheretele de sus. Stăteau în capul barăcilor și se schimbau din oră în oră. Marcu a aruncat o cană cu apă pe fereastră. Jos au ajuns bucăți de gheață sticloasă.

Și a venit...

Fereastra din capul barăcii s-a izbit de perete. Doi inși au închis-o la loc și au înțepenit-o. S-a întrerupt curentul electric. Bănuiam că au căzut la pămînt cîțiva stîlpi de susținere. Toți cei care lucram la mina 31 eram în lagăr. Lipseau cîțiva din brigăzile ce au lucrat la mina 26. La o oră și ceva de la declanșarea „buranului", au apărut în curtea lagărului. Se țineau mînă în mînă, și cu sol-

daţii din escortă. Le-am dat cîte o cană cu apă fierbinte fiecăruia. Ceai n-aveam, iar bucătăria era destul de departe. La scurt timp de la venirea ortacilor din 26, vîntul a început să sufle mai tare. Vom afla mai tîrziu că viteza lui maximă a fost de... 160 kilometri pe oră. N-auzisem niciodată de o asemenea vijelie. Au căzut cabluri şi stîlpi electrici, firele telefonice erau la pămînt, focul duduia atît de puternic în sobe încît ne era frică să nu arunce cărbuni încinşi pe duşumele. Din toţi copacii plantaţi de vechii prizonieri în jurul lagărului, n-au rămas în picioare decît doi brăduţi. La masă am mers ţinîndu-ne de cablurile de troliu, întinse cu o zi în urmă. Zăpada viscolită a blocat una din uşile de intrare în baracă. Nimeni nu s-ar fi încumetat atunci să împrăştie cu lopata mormanul de nea. Noroc că mai aveam o uşă de acces.

Viscolul a ţinut o zi şi o noapte. Eram total izolaţi de restul lumii, de oraşul din apropiere. Refacerea reţelei electrice a cerut o zi de muncă. Am văzut atunci stîlpi din beton, retezaţi de o sabie miraculoasă. Cîteva gherete de pază ajunseseră grămăjoare de lemne, bune de stîrnit focul în sobele noastre.

După epuizarea „buranului", în zilele cînd reintram în „normal", primim vestea că ne va vizita o echipă de medici de la Moscova. A început iar agitaţia în lagăr : curăţenie. ascunderea ploşniţelor, bătutul saltelelor cu rumeguş, dichisirea uriaşului closet şi alte cele. Apare comisia, un bătrînel, urmat de două blonde, în haine militare, dar cu solduri de

neuitat. În baraca noastră probleme n-au prea fost, în afară de două cazuri minore, așa cum s-a consemnat mai tîrziu în procesul-verbal. Primul caz l-a oferit lunganul Spînu Nicolae, un moldovean bolnav de epilepsie. Brigadierul lui Spînu se plînsese mai demult că bietul moldovean are uneori leșinuri cu spume la gură. Meteahna apărea în mină, exact cînd aveai mai mare nevoie de el. Față în față cu doctorul, am mai spus și eu cîte ceva despre „cazul" Spînu. Bietul om era mereu înfometat. Într-o zi se gudură pe lîngă Iakob, bucătarul șef și-i cere încă o porție de ciorbă. Iakob, răutăcios, îi zice: „Îți dau s-o găleată, rumîne, dacă faci curățenie în bucătărie și în sala de mese". Muncește, sărmanul, patru ore. Totul strălucea. Iakob îi pune în față o găleată plină cu ciorbă și o lingură de ceai. Dar nu-i dă pîine. Spînu cere o cană. Așa a terminat ciorba aia. Cînd s-a îndreptat spre ieșire a căzut secerat. Au început să-i curgă bale din gură. Am venit noi repede și i-am băgat o lamă de cuțit între dinți. Așa auziserăm că trebuie făcut cu epilepticii. Iakob privea și el la tot ce se întîmpla, dar fără mare întristare.

— Mda, zice doctorul, i se întîmplă rar asemenea pocitanii, așa că poate munci mai departe.

După întîmplarea cu Spînu, a întrebat pe cei din baracă dacă a avut careva malarie în anii trecuți. Am ridicat eu mîna, cel care îi vorbisem de epilepsie. Mi-a dat un pumn de buline și mi-a spus să iau zilnic cîte una.

„Eta kinina", a mai zis. Auzisem de așa ceva. M-am conformat dorinței medicului. Numai că două zile mai tîrziu m-au prins frisoane fără seamăn, iar pe abdomen simțeam cînd fierbințeli, cînd sudoare rece. Bunul doctor Neumann mi-a spus că am o ciudată alergie la medicamente. Și eu, care credeam că poți prinde o malarie la —50 de grade... Am aflat mai tîrziu că doi nemți au pățit la fel. Au luptat cu sovieticii în mlaștinile din Breansk După ce i-au supt țînțarii au căzut prizonieri, infestați de malarie. N-a lipsit mult să-și dea duhul. Atunci au scăpat cu spirt sanitar și oțet, date pe sub mînă de un sanitar neamț. In Karaganda malaria le-a fost oferită de un medic ramolit, de două surori șoldii și de cîteva pastile de „kinina".

Oricum, ajunseserăm, eu și cei doi nemți, de rîsul întregului lagăr. Să te înțepe anofelul la —50 de grade Celsius, asta numai în cele mai sucite povești o poți găsi. Dar, cum aveam alte dureri de îndurat, și aceasta a fost uitată repede. Singurul irecuperabil a rămas bietul Spînu, pe care, știindu-l cît de bolnav este, îl tot cocoloșeam. Cînd era zi de lucru, îl ascundeam pe sub paturi și munceam doi-trei în locul lui.

Așteptam mereu scrisori de acasă, dar nu primeam nici un semn. Și se apropia primăvara, primăvara de acasă, căci aici, în Siberia, și în iunie mai sugi din țurțurii de sub streșini.

ŞURA AMPUTEAZĂ ZECI DE PICIOARE

Şura era o fată bondoacă, grăsuţă, ca un dop. De cîte ori treceam pe lîngă ea ne lua peste picior. În faţa românilor îşi mai închidea gura, dar în faţa nemţilor devenea de-a dreptul isterică. Lucra în subteran, în sectorul 16. Într-o zi trece o brigadă de nemţi, în şir indian. Şura se ţinea cu mîinile de pîntece, de atîta rîs. Era nebună, de-a dreptul nebună. Începe să strige la amărîţii de germanii : „Tî bleat, friţ, tî faşist" (Tu eşti curvă, Fritz, tu eşti fascist !). Nu era prima dată cînd îi lua peste picior. Între nemţi era şi Günther, înalt şi deşirat, obosit după opt ore de dat la lopată. Mergea cu lampa, să le deschidă drum celorlalţi. Şura urla cu isterie. Înnebunit, Günther îi dă cu lampa în cap. Ţipete în semiîntuneric. Fata e dusă pînă la gura minei, de unde e urcată pe o targă şi transportată la spital. Nemţii sînt întrebaţi cine a lovit-o. „Nu ştim, noi aşa am găsit-o", i se răspunde santinelei.

Pînă să ajungă nemţii (brigada lui Videra) în lagăr s-a aflat de rănirea micuţei Şura. Au urmat represalii fără seamăn.

A fost imediat chemat de acasă comandantul lagărului, maiorul Kondratiev. Günther a recunoscut imediat că el a lovit-o pe Şura cu lampa. Presimţea că se vor da pedepse aspre şi încerca să ia asupra sa întreaga vină. A fost imediat băgat la carceră, iar carcera însemna atunci o cameră de 3 pe 3 metri, cu ciment pe jos, fără foc, cu o temperatură de

—15 —20 grade, cu un fel de prici foarte îngust, ca o banchetă, cu 200 grame pîine pe zi și apă rece. Cheia carcerei era la comandantul lagărului. De obicei, încarceratul urma să fie condamnat la moarte. Günter știa toate acestea, de aici și neprețuita mea recunoștință pentru el.

S-a dat alarmă în lagăr. Brigada noastră tocmai ieșise din subteran. Eram cu obielele ude, cu hainele umede, iar afară era în jur de —30 de grade. Nimeni n-avea voie să intre în barăci. Zăpada era groasă de o palmă, iar noi am fost aliniați pe brigăzi și în careu, ca la un raport pe regiment. Două ore ne-au ținut așa, sub pretext că se controlează minuțios barăcile. Chipurile, de la mina 26 s-a furat o mare cantitate de astralită și dinamită. Noi știam că e vorba de o farsă tragică, un exces de zel de-a dreptul imbecil, în stilul deja binecunoscut al răzbunărilor staliniste. Tropăiam în zăpadă, căci a rămîne inert măcar și cinci minute însemna degerarea picioarelor. Dar eram cu obielele ude, iar obielele erau scorțoase ca tabla zincată. Cîțiva dintre noi, și români și nemți, au căzut în zăpadă. Nu mai rezistau. Am încercat să-i ridicăm, dar se urla la noi să rămînem în front. Din minut în minut pe cei căzuți îi putea înhăța moartea. La un moment dat au apărut cîțiva medici (sovietici), care au dat ordin ca cei căzuți să fie duși la infirmerie. Am stat așa încă o oră, iar cine se lungea în zăpadă era ridicat de soldați și dus pe sus în stabilimen-

tul doctorului Neumann. A doua zi au început amputările. Țin minte că douăzeci și ceva de prizonieri, nemți și români, au pierdut cîte un picior, sau ambele picioare. În aceste condiții și doctorul Neumann era un martir. Mai mult decît atît, cîțiva zeci de băieți s-au îmbolnăvit de pneumonie.

A doua zi a început un nou scandal. În primele două schimburi s-a lucrat doar cu jumătate din efectiv. La „Uplavlenie" (Regiunea militară) principalul indicator nu erau morții sau degerații, ci producția de cărbune. Așa se face că după-amiază a apărut în lagăr un colonel furios, care a început o anchetă drastică. Pînă la urmă, întîmplarea a fost taxată în felul următor : Șura, fata lovită de Günther, a fost vinovată, pentru că a incitat la violență un prizonier nevinovat. Prizonierul Günther înlocuia un cetățean sovietic în muncă, deci contribuia la refacerea U.R.S.S. În consecință, comandantul lagărului a fost chemat la „Upravlenie" și degradat, pînă la gradul de simplu muncitor la mina nr. 20. Sergentul Fedotov, santinelă la mina 20, și Dobre, magazinerul nostru, prieten cu Fedotov, mi-au spus într-o seară că fostul maior Kondratiev o ucide pe Șura, dacă o întîlnește în cale.

Aici nu s-a descurcat ex-maiorul, adică n-a înțeles că patria sovietică are nevoie mai mult de cărbune decît de oameni în viață. Iar prizonierii din Karaganda însemnau cărbune.

Pînă la urmă, „dosarul" a fost clasat. Din păcate, omul cel mai frumos din toată această întîmplare, lunganul Günther, a pățit-o rău

de tot. L-au ţinut ca pe un cîine o săptămînă încheiată în gerul din carceră. Asta pentru că acel colonel de la „Upravlenie", un şobolan de birou cu trese bogate, a întîrziat finalizarea raportului de anchetă. Din această cauză, bietul Günther a pierdut un picior cu totul, pînă la centura pelviană. După aceea l-am văzut adeseori, învăţînd să păşească, proptit într-o cîrjă improvizată.

După aceste întîmplări noua conducere a lagărului şi-a dat seama că lefurile, gradele şi prestanţa ei stau în mîinile prizonierilor. Statul sovietic încerca să se redreseze. Prin cine ? Cu milioanele de soldaţi — analfabeţi, semianalfabeţi, sau îndoctrinaţi —, împrăştiaţi de la Nistru şi Nieman pînă la Elba ? Sovieticii ştiau că, în rîndul milioanelor de prizonieri sînt sute de mii de muncitori de înaltă calificare, ingineri, maiştri, armurieri, constructori de cazemate, dar şi de silozuri pentru grîne, profesori, medici, topometri...

Într-un tîrziu, cînd am înţeles toate acestea, ne-am dat seama de tragedia ce ne paşte. Că vom mai rămîne încă mulţi ani în Siberia. Ca foşti combatanţi, am fost duşmani ai Rusiei sovietice. Ca prizonieri, putem deveni prieteni. În această privinţă Şura a fost o tîmpită. Nu trebuia să-l trimită la carceră pe Günther, ci să-l pupe, pur şi simplu, în cur. Dar de unde atît de multă minte de la o proastă atît de mică ?

După aceste triste evenimente, Günther a făcut cîteva încercări de sinucidere. Doctorul Neumann avea grijă de el ca de un copil. Îl

ascundea în saloane și rezerve, îl hrănea cu ceea ce mai avea la dispoziție. Îl ascundea, căci Günther devenise un pericol public. „Cînta“ din răsputeri „ordinea sovietică“. Oricum, nu mai avea ce pierde.

„TOVARĂȘUL“ MUNTEANU E FURIOS

După ce colonelul de la „Upravlenie“ a smuls epoleții șefului nostru de lagăr, a fost numit un nou comandant. Era un bărbat scund și îndesat, în jur de patruzeci de ani, cu o față lată, de mongol, cu nas de uliu și ochi șireți. Munteanu tot amîna întîlnirea cu noul comandant, deși noi îl tot pisam cu întrebări. Eram deja în aprilie (1946), pe cer pluteau cocorii, fire firave de iarbă se ridicau în jurul barăcilor. Dar ziua plecării noastre se tot îndepărta. Eram nervoși și deveneam arțăgoși din te miri ce. În sfîrșit, se anunță pentru a doua zi o ședință în baraca noastră, cu două schimburi de prizonieri mineri, căci al treilea era la lucru. Mă rodeau și pe mine cîteva întrebări. Să ni se permită, nouă, românilor, să amenajăm o grădină de zarzavat ; să avem și noi pe masă legume proaspete, ca acasă. Și mai aveam de întrebat de ce nu ne sosesc vești de acasă și de ce nu se aduc mai multe cărți poștale, să putem face legătura cu familiile.

A apărut Munteanu și l-am întrebat din nou dacă s-a întîlnit cu Gîldîmbaev, noul comandant al lagărului, maior cazah. „Activis-

tul“ nostru s-a înnegurat, așa că dialogul a început prost, cu reproșuri și învinuiri. Cazul „Günther“ era încă proaspăt, așa că Munteanu ne sfătuiește mai întîi să nu ne facem niciodată singuri dreptate. Dacă avem nemulțumiri, să i le raportăm, iar el le va transmite lui Veselovski, „prietenul“ lui. De Gîldîmbaev îi era frică probabil, căci mult timp după aceea nu i-a rostit numele.

L-am întrebat ce se aude cu scrisorile noastre. Drept răspuns ne-a arătat un ziar proaspăt, din care ne-a citit, cum că încep să sosească scrisori din România. Răspunsuri la cărțile poștale ale prizonierilor. Presupune că, în cel mult două săptămîni, vom primi și noi vești din țară.

Are, n-are treabă, Hondu îl pune un pic pe jăratic :

— Eu cred că sovieticii mint de îngheață apele. Cărțile sînt de la ei, nu de la Crucea Roșie internațională. Ce interes ar avea ăia de la Geneva să scriem în limba rusă și să zicem că sîntem mulțumiți de cum o ducem aici ?

Din nou despre Günther :

— Dacă eram în locul lui, începe Apetrei, fostul jandarm, făceam la fel. Cum adică, după patru ani și jumătate în Siberia să vină o fîță și să-și bată joc de tine ? Tu-i mama mă-si !

Munteanu, împăciuitor :

— Las-o în pace, măi Apetrei, că și ea e deportată. Părinții ei au făcut ceva împotriva

puterii sovietice și i-au deportat pe toți din Ukraina în Siberia. A avut și ea necazurile ei, ce mai ?

— Chiar dacă, nu se lasă fostul jandarm. După atîția ani de prizonierat, te mai lasă și nervii. Mai bine era pe front, te lovea glontu și scăpai de toate. Aici am ajuns robii lui Stalin, unde nu se respectă nici o lege de la Geneva. Nimic, nimic...

Munteanu era roșu, înfoiat :

— Taci dracului din gură, că te mai aude careva. Iar după aia voi fi obligat să raportez totul omului de la NKVD. Ferească Dumnezeu să afle ăia ! Te bagă într-un lagăr de-al lor, pentru sabotarea economiei sovietice și pentru subminarea ordinii de stat și n-o să afle, neam de neamul tău, unde îți odihnesc oasele. Ce știi tu, măi băiete, cîte se pot întîmpla aici, în Siberia !

Apetrei nu mai avea nimic de spus. După care Munteanu ne-a luat părintește :

— Măi băieți, hai să nu ne mai plîngem ca babele, că nemții s-au purtat mult mai rău cu prizonierii decît rușii. Gîndiți-vă numai la asta, că, dacă nemții cîștigau războiul, ce se întîmpla ?

Aldea, rău de gură, întreabă :

— Camarade Munteanu, păi românii și nemții nu erau aliați ? Cum să ne facă pe noi robi, dacă luptam cot la cot cu ei ?

Tot sîngele i-a urcat la cap lui Munteanu. S-a ridicat brusc de pe scaun și s-a îndreptat

cu pași repezi spre ușă. În prag s-a întors spre noi, și atît am auzit :

— Vă paște NKVD-ul, dacă nu vă astîmpărați. Gîndiți-vă bine dacă vreți să ajungeți odată și odată acasă.

MORĂRESCU MOARE A DOUA OARĂ

O rază de lumină ne-a adus Șerbino. Maiorul Gîldîmbaev a aprobat ca românii să-și amenajeze o grădină de zarzavat. Și ne-a mai spus Șerbino că, după 1 mai, vor fi desființate cartelele pentru pîine. Asta îi privea exclusiv pe civili, dar prizonierii, care se aveau bine cu civilii, puteau procura cîte o bucată de pîine, din cînd în cînd. În condițiile din Karaganda, aceste vești aduceau o oarecare bucurie. Dar bucuria s-a topit repede.

Peste echipa lui Morăreanu s-au descărcat zece pachete cu dinamită. Asta am aflat-o după-amiază, după venirea schimbului I. A fost mare jale la români și agitație de nedescris în tot lagărul. Cei șase — Morăreanu, Știrbu, Androne, Paraschiv, Matei și Negru — lucrau la înaintare în sectorul 7. Au încărcat 12 vagoneți cu steril și s-au apucat să perforeze zece găuri pentru explozibil. Le-au încărcat apoi cu astralită, cîte 5 kilograme fiecare, după care au legat încărcăturile la rețeaua de curent electric. În acest moment energia era decuplată de la întrerupătorul principal, care deservea și lava sectorului 1, unde lucra brigada nemților lui Walter. Pe timpul

cuplării încărcăturilor, a fost trimis la întrerupătorul principal Negru, un pămpălău și jumătate. Vine un flăcău din brigada lui Walter și încearcă să umble la panou. Negru nu e în stare să-l îndepărteze. Cuplarea se face și, în aceeași clipă, se aude ca o explozie de proiectil de mare calibru. Neamțul rămîne tîmp locului, Negru se prinde cu mîinile de burtă și cade de-a rostogolul, apoi o ia la fugă.

Patru din cei cinci rămași lîngă găurile de pușcare au murit pe loc. Știrbu era făcut ferfeniță, dar mai trăia încă. L-au scos cu greu afară și l-au cărat în spitalul lui Neumann. N-a fost chip să-l readucă la viață. Ceilalți patru au fost aduși, bucăți-bucăți, la morgă, o cameră cu ciment pe jos și cîteva mese din lemn negeluit.

Bietul Morăreanu. Trimisese și el carte în țară. Aștepta răspuns despre fecioru-su, atunci de 4 ani. Morăreanu, moldovean blajin și om de suflet, căzuse în '43 în Caucaz. Avea mereu bănuiala că ai lui îl cred mort. Așa se întîmplă în marea majoritate a prizonierilor trimiși în Siberia. La începutul lui '46, după trei ani de la căderea în Caucaz, reușise să trimită o carte în țară, cum că el e viu și va veni curînd acasă. La 26 de ani s-a stins în Karaganda, mina 31, sectorul 7. De data aceasta, cu adevărat s-a stins. Așteptam să ne vină noi cărți, ca să-i anunțăm femeia și băiețelul.

Știrbu s-a stins și el repede. Fusese lovit în piept, partea dreaptă a toracelui era zdrobită,

avea bucăți de cărbune în corp, pierduse mult sînge. Și el murea a doua oară.

De la „Upravlenie" au venit ofițeri să constate moartea celor cinci. Birocrația funcționa de minune. Nu era de ajuns un raport al maiorului Gîldîmbaev, care să scoată din toate fișele de evidență pe cei plecați în lumea celor drepți, era nevoie și de cîțiva ofițeri hîrțogari. Unul din ei a verificat și treaba cioclilor și a dat ordin ca toți cinci să încapă într-o singură groapă. De altfel, dacă-l scot din socoteală pe Știrbu, toți ceilalți n-aveau trupurile întregi. Brațe dislocate, picioare retezate, capete stîlcite; un spectacol de Apocalipsă.

Eram cu toții posomorîți. Simțeam nevoia să strigăm, dar n-aveam cui. Pînă la urmă, Aldea, supărat, l-a prins de mînecă pe Munteanu și l-a rugat să intervină pentru schimbarea întrerupătoarelor. „Camarade Munteanu, noi nu vrem să ajungem potcoave de cai morți aici. Mai sperăm că vom ajunge într-o zi și acasă". Munteanu, marcat și el de gravul accident, a promis că va interveni „mai sus". Este sigur că a vorbit cu fostul căpitan Ungureanu. O fi vorbit și cu altcineva? Cert este faptul că grupa NKVD din lagăr a întocmit un raport, care ni s-a adus și nouă la cunoștință. Se afirma că întrerupătoarele sînt de bună calitate. Accidentul s-a produs din neglijența prizonierului german. Tot acarul Păun a fost de vină!

Se pare că acel accident a tulburat multe foruri din conducere. Numai așa îmi explic

de ce la scurt timp de la accident prizonierii „diseatnici“ și brigadieri au primit un fel de legitimații în baza cărora puteau face drumul din poarta lagărului pînă la gurile minelor fără să mai fie însoțiți de soldați înarmați. Aceiași prizonieri cu „propuscă“ (legitimație) aveau dreptul la două ore pe săptămînă în oraș. Dintre ai noștri aceste drepturi au fost cîștigate de doctorii Albu și Lemberto, de Ungureanu, Marcu, Bordeianu, Cernat, Marian, Secaș și Gătej.

La cîteva zile de la eliberarea acestor legitimații am mai primit o veste pentru „îndulcirea pastilei“. Ni s-a spus că, începînd cu semestrul II (1946), vom primi și mici sume de bani, pentru îmbunătățirea hranei, pentru procurarea pîinii în mod special.

În sfîrșit, am aflat că Munteanu e chemat la „Upravlenie“ pentru ridicarea scrisorilor venite din țară. Cine știe cît au stat acolo acele scrisori și de cîte ori au fost ele citite de ofițerii hîrțogari!

Acestea erau cursele, mai mari sau mai mici, pe care ni le întindeau mai marii lagărului și cei de la „Upravlenie“. La un moment dat, începeam să ne uităm morții și ne bucuram la o felie de pîine în plus. Era și acesta un fel de abrutizare a oamenilor și de amînare repetată a eliberării. Dar apărea iar un șoc. Chiar în ziua plecării lui Munteanu după scrisori, în sectorul 16 au murit alți doi oameni, asfixiați. Nu s-a mai făcut tam-tam, căci morții erau deportați din Ukraina, iar viața lor nu făcea nici cît un vagon cu cărbuni.

„ŞEDEAM PE PROPRIA-MI PLACĂ FUNERARĂ"

După-amiază a apărut Munteanu. Ori de cîte ori avea de adus vești importante, făcea tot felul de exchibiții, se strîmba, roșea, se mișca de colo, colo, făcea bot, punîndu-ne de fiecare dată nervii la încercare. Eram acolo 250 de oameni și am format un careu lîngă baracă. Adusese de la „Upravlenie" 17 scrisori, deși mult mai mulți trimiseserăm cărți poștale în țară.

Primul care primește plicul e Marian. Are două scrisori, una de la mamă și una de la... fosta logodnică. Îl podidește plînsul. Urmează Dincă, Hondu, Vușcan, Blaj, Velicu... Moldovan. Recunosc scrisul fratelui pe plic. Scrisoarea e scrisă de mama :

„Dragul nostru și dragul mamei,
tare ne-am bucurat primind scrisoare de la tine că, după cei doi ani care au trecut, de cînd nu mai știam nimic de tine, deși nu erau decît cîteva rînduri, ți-am recunoscut scrisul. Mulțumim lui Dumnezeu că nu te-am îngropat și pe tine ca pe Itu. (Itu, fratele, a căzut în Caucaz în vara anului 1942.) Scrisoarea ne-a adus-o primarul și notarul și m-au luat pe departe, că mă știau bolnavă de inimă. Restul, noi sîntem bine cu toții. Războiul ne-a distrus grajdul și o parte din casă, dar le-am reparat. Doar tu ne lipsești acum. Din toți doisprezece cîți ați plecat pe front în 1944 din sat, tu ești primul care ai dat semn. Ră-

mînem în așteptarea ta și te pupăm cu mult drag. Mama".

Plîngeam și aș fi plecat chiar în acea clipă spre casă. Chiar dacă pînă acolo erau peste 7.000 de kilometri.

După ce am citit, recitit și răscitit scrisorile ne-am retras în baracă și am început să facem schimb de scrisori. Cei care nu primiseră nimic citeau și ei despre durerile și bucuriile din țară.

Marian căzuse prizonier chiar de la începutul războiului. Știa bine rusește și era brigadier. Dar abia după cinci ani reușise să trimită un semn în țară. Era și fericit și îndurerat cînd ne citea din scrisoarea așternută lăbărțat de maică-sa :

„Dragul nostru,
mare ne-a fost bucuria cînd am primit scrisoare de la tine după aproape 5 ani, de cînd nu mai știam nimic de tine. La început noi am primit o hîrtie oficială prin care ne comunica că ești dat dispărut, apoi a venit de pe front din compania ta Nichifor Petru, care a spus că te-a văzut mort la un atac la acele lupte de la Dalnic de pe lîngă Odessa. Apoi au atacat rușii și după ce au fost respinși nu te-a mai văzut să te înmormînteze, crezînd că rușii v-au îngropat.

Noi ți-am făcut înmormîntarea la biserică, unde ai și acum un mormînt. Și pe el scrie : Serg. Marian Ioan născut în 1919, căzut la datorie în 1941.

Te-am plîns cu toții, te-a plîns și Nuți logodnica și a purtat un an de zile așa cum se

poartă doliu, dar eu sînt și acum în haine negre. Nuți, după un an de zile, s-a căsătorit cu Gheorghe a lui Mușat, cu cel mai bun prieten al tău și au și un copil, căruia i-a pus numele tău, Nelu.

Scrisoarea ta parcă a venit de pe altă lume, n-am fi crezut că mai trăiești, dar ți-am cunoscut scrisul.

Dragă Nelule, nu te supăra că s-a măritat Nuți, că ea n-are nici o vină, stiindu-te pe tine mort, dar numai să vii acasă, că satu-i plin de fete care mai de care mai frumoase.

Îți scrie și ea cîteva rînduri, scrisoarea care a băgat-o în plicul nostru.

Fratele tău Pătru a fost pe front și s-a întors acasă, cu o rană la genunchi, dar s-a vindecat. Se va căsători după ce vii tu acasă. Maria soră-ta s-a căsătorit cu Mihai și au și un copil. Mai multe o să afli în altă scrisoare. Noi te așteptăm să vii cît mai curînd acasă. Ne e tare dor de tine, Nelule".

Marian citea și îi picau lacrimi pe hîrtia liniată, cu scris lăbărțat. După ce și-a descărcat sufletul a început să înjure ca un apucat pe Stalin și pe Hitler și pe „toți ăia" care l-au făcut s-o piardă pe Nuți. Scrisoarea ei n-a apucat să ne-o citească. A venit neamțul de „de urnă" și a strigat să plecăm la masă. Și acolo am tot citit scrisori, unul de la altul. A venit Munteanu și ne-a arătat scrisoarea pentru Morăreanu, șeful de echipă omorît de explozie. Era tulburat, iar mîinile îi tremurau

cînd ne-o citea. Era scrisul soției lui Morăreanu :

„Dragul nostru Ghiță,
ne-am bucurat primind scrisoarea ta, cu scrisul tău de care ne-am bucurat mult. Gheorghiță al nostru are 3 anișori și e vesel că i-a scris tata. Doarme cu ea la cap și spune că aia e a lui.

Ne este tare dor de tine. Ne bucurăm că ești în viață și sănătos, dar să te îngrijești, că ești singur acolo și să dea Dumnezeu să vii cît mai repede acasă".

Lingurile au înghețat în gamelele cu ciorbă. Toți aveam capetele plecate. Munteanu avea ochii umezi. Așteptam un cuvînt de la el, dar nu era în stare să ni-l spună. Nu era în stare.

Intram în schimbul de noapte. Pe drum, Sorodoc ne spune că la el în sat s-au făcut împroprietăriri. Așa i-au scris ai lui. Nicolae, îndărătnic, i-o întoarce :

— N-avea grijă, or să-l ia ei înapoi. Dacă ne luăm după bolșevici or să se facă și la noi colhozuri. Care se opune ajunge ca Șerbino al nostru.

CATASTROFA ȘI ALTE NECAZURI

Pînă la urmă, din grădina noastră nu a ieșit nimic. Promisiuni am avut, dar ele s-au topit în vorbe, cum că nu sînt semințe, nici unelte, că trebuie să-i lăsăm pe colhoznici și sovhoznici să lucreze, că noi sîntem mineri,

avem muncă grea și trebuie să ne odihnim. Praf în ochi!

— Slabi gospodari sînt rușii de aici. Și cazahii, a spus Blaj. Ne-au oprit din lucru că ieșeam din programul lor, programul lor de lagăr. Dar uitați-vă și la case. N-au garduri și multe locuințe sînt bordeie, iar cei tineri stau în „obșejite" (camere cu 20—30 de locuri).

Abia a terminat Blaj să-și verse năduful, că intră Dincă pe ușă și strigă: „E jale, fraților, e jale!". Era afară și-l auzise pe Tiegler spunînd că s-a produs o catastrofă la mina 12. O explozie puternică de gaz metan a omorît pe toți cei din subteran și a aprins stratele de cărbune. Am ieșit repede afară și am urcat pe movila de cărbuni din mijlocul lagărului. Peste mina 12 se înălțau coloane groase de fum negru. Se zăreau și flăcările, înalte de 20—30 de metri. După aceste semne, ne-am dat seama că explozia a avut puterea a zeci de bombe, detonate în același timp. Nu puteam face nimic. Priveam, și fascinați și înfricoșați, flăcările tot mai înalte și fumul care întuneca cerul. Puțin mai tîrziu am aflat că explozia s-a produs în timpul efectuării schimburilor, deci a prins în subteran ambele schimburi. Ne gîndeam că sute de prizonieri și civili au fost prinși în explozie. Ceea ce s-a și întîmplat. Nu întrebam dacă nu sînt și români acolo, dar, oricine ar fi fost, tot oameni amărîți erau, prizonieri și deportați. Vine apoi „diseatnicul" Cernat și ne spune că cei care lucrează în mina 12 stau în lagărul 6, iar a-

colo se găsesc 900 de germani și 200 români. Cîțiva dintr-ai noștri pleacă să-l caute pe Munteanu, dar activistul e plecat la „Upravlenie".

Cîteva ore mai tîrziu, flăcările sînt la fel de înalte, iar fumul ajunge pînă la noi. Era de bănuit că toți cei de jos au fost carbonizați, că nu poate fi vorba de supraviețuitori. Cernat susține că totul ar fi plecat de la un ventilator defect. S-au acumulat gaze, iar o scînteie, fie de la „paravoz", fie de la răștace, a declanșat explozia.

Odată cu venirea schimbului I în lagăr, am aflat noi amănunte. Femeia care măsura gazele (gazamercița) era bolnavă și n-a venit la lucru. A fost înlocuită cu o nepricepută. Explozia s-a produs în sectorul 6, pe o lungime de circa 3 kilometri. Trebuie să fi fost o detunătură infernală, care s-a extins repede și în alte sectoare. Bănuiam că trebuie să fi murit acolo circa 600 de oameni. De o asemenea catastrofă n-auzise încă nimeni dintre noi.

— Pe ruși nu-i interesează viața omului, spunea Aldea, ei vor cărbune și cărbune și cărbune. Ventilatoarele funcționează prost, gazometrele nu sînt destul de sensibile, apar scîntei cînd nu te aștepți, căci se lucrează cu metal. Asta-i fraților, de multe ori puteam să ajungem și noi răposați.

Asta cam așa era. Și ne-a prins pe toți un fior de teamă. Speram să ajungem cît mai repede acasă, speram să ajungem sănătoși, dar în Karaganda nimic nu era sigur.

A doua zi, a început furia autorităților. Veneau comisii peste comisii. Cine îi mai învia pe cei 600 ? Căci în jur de 600 au fost. Din aceștia, 120 erau românași de-ai noștri. Cernat a reușit să ajungă acolo și ne-a povestit că oțelul liftului, barele de susținere și tot ce a fost metal în casa aprachitului era topit. Înseamnă că temperaturile au urcat la peste 1000 de grade. Nici o șansă de scăpare. Mina era. practic, un cimitir.

După-amiază, ședință mare. Sala de mese e arhiplină. În prezidiu : maiorul Galdîmbaev, Veselovski, Efimov, NKVD-istul, Tiegler, Munteanu, Gerhardt și nelipsitul Geides, „cățelul". Încruntat și amenințător, ia cuvîntul tînărul Efimov :

— Din cauza unor grave neglijențe, de la director și pînă la ultimul muncitor, și chiar prizonier, la mina 12 s-a produs un grav accident. Sînt cîteva sute de victime, civili și prizonieri. Nu este exclus ca la mijloc să fie vorba de un act de sabotaj, poate din partea cetățenilor deportați.

Atît a spus Efimov și a rugat să ia cuvîntul cei ce pot aduce detalii. După o lungă tăcere s-a ridicat în picioare Teigler :

— Domnilor, este trist că s-au sfîrșit atîtea vieți. Pentru Karaganda pierderea lor înseamnă și o scădere a producției de cărbune, de care industria sovietică are atîta nevoie. După părerea mea, această catastrofă s-a datorat nefuncționării ventilatoarelor. A fost de ajuns

o scînteie ca să se producă explozia, apoi să ia foc armăturile și straturile de cărbune.

Șiret Tiegler. N-a spus întîi că sovieticii au neglijat mereu starea de funcționare a utilajelor, ci a vorbit de cărbunele atît de necesar „industriei sovietice". După vorbele lui, din nou tăcere lungă. Veselovski a întrebat de cîteva ori dacă mai ia cineva cuvîntul. Oamenii cînd își răsuceau capetele, cînd își lipeau privirile de podea. După această pauză lungă, îl auzim deodată pe Cernat al nostru că începe să vorbească :

— Fraților, noi sîntem acum aici, pentru că n-am lucrat în mina 12. Dar și în minele 26 și 31 ne pasc multe primejdii. (Geides traducea în rusește, iar prezidiul părea să fie din ce în ce mai interesat să asculte.) Principala cauză a accidentului a fost nefuncționarea ventilatoarelor. Karaganda are huilă cocsificabilă, care emană mult grizu. (Vorbea în rusește Cernat al nostru, ca un rus.) Măsurarea gazelor s-a făcut cu oameni nepregătiți și cu instrumente vechi. În mină sînt multe mecanisme care lucrează pe principiul frecării metal pe metal. Oricînd poate ieși o scînteie. Ieri s-a întîmplat în mina 12. Mîine se poate întîmpla într-o altă mină. De aceea. domnilor (privea spre cei din prezidiu), trebuie să avem grijă mai mare pentru starea utilajelor. În ceea ce privește gazometrele, eu cred că ele trebuie date pe mîna prizonierilor cu experiență, căci civilii sînt noi și nu cunosc toate pericolele care ne pasc în subteran.

Efimov își tot mișca trupul de pe o bucă pe alta. Ceilalți îl priveau aprobativ pe Cernat al nostru. După o liniște, care nu se mai știa ce anunță, a vorbit din nou NKVD-istul :

— Gospodin, gospodin... Cernat, dumneata visezi la ziua în care prizonierii vor da ordine în Karaganda, iar sovieticii le vor urma fără cîrtire ? Să nu uităm că armatele voastre au ucis milioane de cetățeni pașnici sovietici. Au distrus economia noastră, au trecut prin foc grîne, cirezi de vite, mii de sate. De aceea sînteți voi aici, să recuperați măcar o parte din pabuga produsă. Puterea sovietică nu poate, însă, avea încredere în voi, căci nu se știe în care din voi bat inimi de SS-iști sau de sabotori ai puterii noastre. Eu nu spun că și dumneata ai fi acela, dar sînt mulți care ar porni și mîine un război împotriva noastră.

Na-ți-o bună ! Vorbeam de o catastrofă, întîmplată cu o zi în urmă, și am ajuns la politică internațională și la un nou război mondial. Ce repede se putea uita moartea sutelor de oameni nevinovați de la mina 12. După asta, tăcere grea. În sfîrșit, Geides mai întrebă odată : „Cine dorește să ia cuvîntul ?" Spre surprinderea multora, se ridică din nou Cernat:

— Gospodin Efimov, eu am căzut prizonier în 1942 și poate că mi-am meritat soarta. Dar majoritatea românilor de aici au fost capturați după ce țara mea a întors armele împotriva lui Hitler. Cu toate acestea, oamenii lucrează conștiincios. Mai mult, brigada pe care o conduc este brigadă fruntașă, între cele 50 de brigăzi de prizonieri și civili. (Efimov s-a în-

tors spre Tiegler, să-l întrebe probabil dacă tot ce spune Cernat e adevărat.) Domnule ofițer, aș dori să vă mai spun că, în ultima fază a războiului, trupele române au luptat cot la cot cu cele sovietice, sprijinindu-le efectiv și apropiind ziua victoriei. Toate acestea vi le comunică, acum, nepotul fostului general Cernat, care în anii 1877—1878 a luptat alături de trupele ruse pentru înfrîngerea imperiului otoman și a fost decorat de însuși țarul Nicolae. Acestea fiind spuse, vă rog să credeți în onoarea mea de militar.

Toți am rămas cu gurile căscate. Efimov, crispat și fără replică, privea în gol, peste aglomerația tăcută a sălii. A rostit apoi cîteva cuvinte Veselovski, prin care a făcut apel la toți „lucrătorii", la „tovarășii mineri" să păstreze mai multă ordine la locurile de muncă și să livreze mai mult cărbune industriei sovietice, astfel încît accidentul de la mina 12 să fie repede uitat. A mai vorbit Munteanu, care a propus să se înființeze o comisie care să se deplaseze în lagărul 6 și să ia date despre toți dispăruții. Germanii pentru germani și românii pentru români. A mai cerut ca un lot de prizonieri din lagărul nostru să ajute la stingerea incendiului de la mina 12 și la scoaterea cadavrelor. Ambele propuneri au fost aprobate, cu rezerva că trebuie obținut și avizul de la „Upravlenie". După toate acestea, prezidiul, grăbit, a părăsit baraca. Noi, grupuri-grupulețe, despicam firul în patru și ne vărsam durerile unul altuia.

Intram în sala de mese, cînd apare Munteanu. Avea cîteva scrisori în mînă. Trei inşi au scăpat repede de foame. Printre ei era şi Marian, cel cu logodnica măritată cu altul, după un an de doliu. Chiar ea îi scria. Ne-a arătat hîrtia :

„Dragă Nelule !

Cred că ţi-a scris maică-ta, că eu după ce am purtat un an de doliu, ştiindu-te mort, atîta a umblat prietenul tău Gheorghe şi m-am căsătorit cu el, dar cînd am auzit că tu eşti în viaţă, aşa m-am supărat de am fost bolnavă şi am fost şi la spital cu inima, parcă cineva mi-a dat în cap. După ce vii acasă eu, cu toate că mă împac destul de bine cu Gheorghe, dar i-am spus că voi divorţa de el dacă tu vrei şi te rog să-mi scrii. Nu mie ci lui maică-ta şi numai atît să spui „da sau nu" că atunci eu voi înţelege.

Gheorghe este atît de supărat şi de abătut de cînd ai scris, dar nu se arată. Toate aceste le vom hotărî cînd vei sosi tu acasă, dar să vii cît mai repede.

Te sărut cu drag, Nuţi !"

Iar tristeţe şi zbucium pentru bietul Marian ! Dar aici ajutor nu-i putea da nimeni. Ştiam că pînă vom pleca de aici el nu va mai avea o zi de linişte. Sau, în vecii vecilor.

ŞASE MUCENICI PREGĂTESC O GREVĂ

N-au trecut nici două săptămîni de la catastrofă şi toţi ne speriam din te miri ce. Uneori sperieturile au fost atît de mari, încît au născut încurcături dramatice. În mina 31, în timpul schimbului I s-a întrerupt la un moment dat curentul electric. Doar liftul de evacuare funcţiona, căci era alimentat de la o altă sursă. S-a iscat panică. Toate echipele se retrăgeau spre casa liftului, luminînd drumul cu lanternele. Sub imperiul fricii, lumea simţea miros de gaz metan, care creşte în concentrare. Ni se părea că mirosul aerului devine din ce în ce mai înţepător. La lift era o înghesuială nemaipomenită. Din toate orizonturile, sectoarele şi brigăzile nu intrau cîte zece oameni deodată, aşa cum cereau instrucţiunile, ci cîte 14—15. După ce au urcat toţi, colivia a fost blocată sus, la gura puţului.

În cotlonul cel mai retras al sectorului nostru lucra echipa lui Acălătoaie. Şase moldoveni, care nu s-au speriat de la bun început. Au stat în aşteptare cam 10—15 minute, în speranţa că vor porni ventilatoarele şi becurile vor lumina din nou. Dar nu s-a întîmplat aşa ceva. Atunci cei şase au intrat la bănuieli. Spectrul catastrofei era viu încă. Cu totul aveau două lămpi slabe, una cu bateriile aproape terminate. Au pornit, în şir indian, unul suflînd în ceafa celuilalt. Simţeau metanul, tot mai înţepător. Nemai funcţionînd ventilatoarele, gazul devenea tot mai concentrat. Din lipsă de energie nu mai funcţionau nici

pompele. Pe galerie apa se ridica. În scurt timp ajunsese peste glezne. Catastrofa e iminentă, gîndeau toți din echipa lui Acălătoaie. De acum le era frică să și strige. Beznă adîncă. La un moment dat, o lanternă cade în apă; lanterna care mai lumina cît de cît. Mirosul de gaz era tot mai puternic, iar așteptarea exploziei paraliza orice reacție firească. Le era frică să și vorbească, să nu nască vibrații în aerul încărcat al galeriei. Reacționau asemenea struțului, cu capul în nisip. Drumul ce-l străbăteau îl mai făcuseră de zeci și zeci de ori. Dar, pe lumină. Acum înaintau încet, pe bîjbîite, încercînd să recunoască coturile, ieșindurile și intrîndurile, unele accidente de relief în structura de rezistență a galeriei. Din cînd în cînd rămîneau locului, în speranța că din acel labirint va izbucni o voce umană, un oftat, un scîncet, care să le dea speranța că nu sînt singurii rămași în acel infern. Dar nu se mai auzea nimic, în afară de clipocitul apei. După cîteva ore de pipăit pereții umezi, au ajuns într-un loc unde armătura era ruptă pe o porțiune de 5—6 metri. Au recunoscut repede locul, căci treceau zilnic pe acolo. Era o crasă neglijență a conducerii minei, care nu înlocuise armătura putrezită. Pentru cei șase neglijența conducerii a fost, cumva, un ajutor în momentele acelea. Aveau un punct de reper sigur. Făcuseră deci 2 kilometri de galerii și mai aveau unul pînă la puțul liftului. Apa crescuse pînă la genunchi. Spectrul exploziei începea să se șteargă, dar oboseala devenea din ce în ce mai grea. Gorgan a că-

zut în apă. Pe bîjbîite, l-au ridicat. A căzut și Rusu. Era din ce în ce mai frig și gîfîiau cu toții, ca după o goană nebună peste valuri de nisip.

După trei ore de chinuri, au ajuns la lift. Gorgan și-a aruncat ochii în sus. La patru sute metri de ei, tot spre cer, spre cer se vedea un bănuț de lumină. Acolo doreau să ajungă. Dar cum? Erau frînți de oboseală și bombăneau înjurături, una mai groasă decît alta. La un moment dat s-a auzit și vocea lui Acălătoaie, groasă, spartă și afurisită, ca un scuipat cu lațe:

— Băieți, dacă scăpăm de aici, refuzăm să mai ieșim la muncă. Îi bag în p... mă-si. Am căzut în încercuire în '42, am mîncat bătaie cu nemiluita și am muncit în ăștia patru ani cît aș fi muncit în zece, acasă. Îl bag în mă-sa pe ăla care mai intră în mină!

Tot în beznă orbecăiau, dar simțeau deasupra un bănuț de lumină. Paralel cu liftul era un puț cu scări verticale din lemn. O sută de scări, a cîte 4 metri fiecare. Era singura lor cale spre lumină. Au încercat să urce. Lemnul era putred și primele trepte s-au prăbușit. În apropiere era o magazie, de care știa Rusu. Tot el a găsit o rangă, a spart ușa magaziei, de unde a scos un cablu de troliu, lung de vreo treizeci de metri. Amariei, cel mai ușor dintre ei urcă treptele putrede și agăță cablul tocmai la scara a treia. De acolo se putea urca, lemnul era sănătos. Dar erau obosiți, ca după o zi și o noapte de muncă, fără odihnă, se ridicau greu, iar fiecare pas

se întipărea bine în memoria lor. „Mai bine mă împușcă, decît să mă mai trimită în mină“, zice Amariei.

Pe parcursul celor 400 de metri, măsurați pe verticală, au făcut vreo zece pauze. Frigul nu-l mai simțeau, nici hainele zdrențuite, nici sîngele din podul palmelor. Vedeau că bănuțul de lumină se tot mărește, iar asta le sporea forțele, dar îi și încrîncena. „Dumnezeii mă-si, mai bine să mă pună la zid decît să mă trimită în mină“, a aruncat din el, gîfîit, Gorgan.

Cînd au ajuns în lumină, liftul tocmai pornea în jos. Pleca o echipă să verifice dacă nu sînt rătăciți prin galerii. Asta i-a supărat cel mai tare. Erau în stare să împuște oameni pentru chinurile îndurate pînă atunci. Dar au căzut epuizați. Au fost duși pe sus în lagăr și au adormit buștean. Șase ore a durat drumul lor între viață și moarte, cu bănuiala că vor ajunge bucăți-bucățele.

Cînd s-au ridicat din paturi, erau hotărîți mai mult ca oricînd să nu mai coboare în mină. Niciodată ! Asta au spus-o și celor care îi chemau la muncă. Diseatnicul de schimb, Walter, a anunțat șeful de sector că la „înaintare“ nu e nimeni ; băieții lui Acălătoaie nu vor să coboare în mină. Șeful de sector îl caută pe Munteanu, iar ăsta, speriat de-i țîțîia fundul, se repede cu ochii holbați la cei șase :

— Măi băieți, ne facem de minune. Voi știți ce înseamnă grevă într-un lagăr de muncă

forțată ? Aici nu-i Valea Jiului, măi băieți. E Karaganda !

— Nu contează, camarade Munteanu, a început Acătăloaie, moldovean drept, dar și încăpățînat, peste care nu puteai trece cu una cu două ; noi am jurat pe ce avem mai scump că nu mai intrăm în mină. Să ajungem noi bătaia de joc a tuturor ? Să umblăm șase ore prin întuneric și prin apă, iar „nacialnicul" (directorul) să ne spună că asta e floare la ureche. Nu camarade, mai bine să ne pună la zid, da' noi nu mai coborîm în mină.

Munteanu era stană de piatră. Nu-i venea să creadă. Peste toate, a zis și Rusu cîteva cuvinte :

— Eu sînt prizonier din '42. Deci, iacă-tă, se împlinesc acuș-acuș patru ani de chinuri. N-am nici o veste de la ai mei și nici n-am trimis carte în țară. Dacă mai intru în mină, simt că într-o zi n-am să mai ies de acolo. Dar, dumneata, camarade Munteanu, n-ai cum să le știi pe toate astea, că n-ai intrat nici măcar în colivie. Așa că, orice s-ar întîmpla, noi nu mai coborîm în mină.

Munteanu a ieșit furios din dormitor. În scurt timp a apărut, însoțit de deseatnici și brigadieri români : Bordeianu, Gătej, Marian și Cernat. Cei patru au promis „greviștilor" că le vor oferi locurile de muncă cele mai ușoare. Și, pe deasupra, începînd cu luna iunie, munca din subteran va fi plătită. Mîncare mai bună, haine, fetițe din Karaganda... S-a vorbit atunci și de slăbirea sistemului de

pază, de faptul că toți prizonierii vor avea legitimații de ieșire în oraș...

Cei șase l-au luat pe NU în brațe și nu cedau. Munteanu era disperat. Îl treceau sudorile cînd se gîndea că trebuie să-l informeze și pe Veselovski de pățanie. Spre seară l-a căutat și i-a spus totul de-a fir a păr. După primele cuvinte, politrucul lagărului s-a pus să zbiere cu spume la gură :

— Asta a fost munca ta politică ?! Cine a mai pomenit ca niște prizonieri să nu se supună ordinelor comenduirii ? Adu-i pe toți șase aici !!

Bietul Munteanu arăta ca un rac fiert. Mic și rotofei, sosea nebănuit de repede cu „greviștii". S-au atașat la grup Bordeianu și Cernat, oameni care știau vorbi mai bine rusește decît Munteanu, deși acesta din urmă petrecuse multe luni la Moscova. Oameni de treabă, cei doi. Venirea lor a mai dat curaj „greviștilor". Veselovski n-a „lămurit" pe niciunul, deși a vorbit mai calm, apăsînd pe cuvintele care explicau ce pedepse vor primi în caz de nerespectare a ordinelor. În această situație, politrucul i-a invitat pe toți să-l însoțească la poartă, unde era biroul NKVD. Pe drum Cernat a strecurat cîteva vorbe : „N-au cum să vă judece, că nu sînteți cetățeni sovietici. Iar ca prizonieri, doar s-a terminat războiul, nu-i așa ? Și, țara noastră e prietenă cu Uniunea". Din cîteva cuvinte Efimov a înțeles despre ce este vorba și a început să înjure ca la ușa cortului. Cea mai frecventă sudalmă era „Boha mati !" Între înjurături și strigăte, le-a

explicat că îi paște Curtea marțială și o pedeapsă pe care el n-ar da-o nici celui mai înverșunat dușman. Pînă atunci însă a ordonat ca cei șase să fie încarcerați. Asta însemna 200 grame pîine pe zi și apă rece. Cu totul, în jur de 500 calorii. Dacă un asemenea „meniu" se administrează mai multe săptămîni, devine rețetă pentru moarte lentă, dar sigură.

Echipele noastre erau în fierbere. Am făcut un adevărat tur de forță pentru a-i ajuta pe cei șase. Dobre, magazinerul, schimba cearșafuri și ghete pentru pîine. Tot el a reușit să obțină de la sergentul Fedotov cheia de la carceră, i-a copiat forma în miz de pîine frămîntată, după care Dincă, lăcătuș la mina 31, a făcut o nouă cheie. Ziua nu puteam pătrunde la încarcerați. Riscam să fim zăriți de soldații din turnul de pază. Noaptea însă lucram fără teamă. Toți cei șase au primit pufoaice, uzate, dar călduroase, și au avut pîine din belșug. Au stat în carceră opt zile, după care au fost duși la „Upravlenie". Cîteva zile după aceea am fost neliniștiți, pînă am primit o veste de la Munteanu :

— Măi fraților, greviștii noștri au ajuns căcănari, în lagărul 11. Golesc WC-urile și spală podelele. I-au asimilat cu bolnavii OK.

— Slavă Domnului ! a zis atunci diseatnicul Cernat. Bine că le-am făcut măcar rost de haine groase, că ăia de la „11" îi iau drept răzvrătiți.

— Bine, bine, da' ce-am pățit eu din cauza lor ! Au fost convocați toți activiștii din lagăr

şi în faţa lor m-au beştelit ca pe un papă-lapte, se plîngea Munteanu.

— Camarade, har Domnului că nu te-au trimis în mină, în locul lui Acătăloaie, se scăpă Aldea, drăcos.

COMITETUL PENTRU URMĂRIREA FIINŢELOR INFIDELE

După fixarea greviştilor în lagărul 11 a mai avut loc un accident în mină. O surpare de abataj a prins trei nemţi şi un civil. Ne întrista moartea fiecărui om, fie el român, neamţ, rus sau cazah. Din documentele elaborate mai tîrziu a rezultat că vinovaţi de moartea celor patru erau vinovaţi chiar. . . cei patru. Au fost ocolite iar cauzele adevărate. „Buciki“, cei datori să armeze părţile cele mai înaintate ale galeriei, au fost trimişi la alte munci. A venit apoi puşcarea, a cărei vibraţie a declanşat surparea abatajului. Au urmat zece ore de muncă din partea echipei de intervenţie, care a scos în cele din urmă la lumină patru trupuri zdrenţuite şi presate ca sardelele într-o cutie.

După accident, a avut loc un dialog aprins între directorul minei şi Şerbino. S-a hotărît ca schimbul I să recupereze restanţa într-o zi „nelucrătoare“. Sistemul nu era nou şi se numea „Dobici“, cînd săptămîna de lucru măsura şapte zile, iar şeful de sector era obligat să stea în subteran cîte 3—4 ore cu fiecare schimb. Dacă planul nu se făcea în proporţie

de 110—120 la sută, urmau tot felul de scandaluri și șicane. Veneau ofițeri de la „Upravlenie", directorii zbierau la șefii de sectoare, comandanții de lagăre urlau la politruci, politrucii la conaționalii lor și așa mai departe. Pentru creșterea producției de cărbune, civilii au început să primească stimulente în bani, care se puteau ridica uneori pînă la 500—1.000 de ruble. Șefii de sectoare puteau ajunge pînă la 2.000 de ruble. Dar nu se găsea nimic de cumpărat. Prizonierii, ori își făceau, ori nu-și făceau planul, tot hrana aia o primeau. Aceleași salopete și aceiași bocanci. Deși ni s-au promis și nouă unele stimulente bănești, treceau săptămînile și nu se întîmpla nimic. Dar eram mereu mînați din urmă. Dacă nu se îndeplinea planul, deseatnicul era trimis la munca de jos, cu excepția celui bolnav de hernie, cum era Gătej, sau fost bolnav TBC.

Așteptam, așteptam, așteptam. În „Graiul liber" găseam tot felul de știri despre harnicii minerii români din Vorkuta, despre alți români tăietori de lemne lîngă Ussuri, cărbunari de-ai noștri care-și depășesc lună de lună planul în Donbass, în ținutul lui Stahanov. Stările din țară, așa cum ni le prezenta revista, erau la fel de puțin convingătoare. Erau înjurați țărăniștii și liberalii, doctorul Groza era pîinea lui Dumnezeu, iar muncitorii plecau în sate să-i ajute pe țărani la reparatul plugurilor. Dacă aș fi fost atunci acasă n-aș fi admis așa ceva. Neam de neamul meu n-am chemat om de la oraș să-mi repare uneltele. Le reparam noi, sau mergeam la fierarii din sat.

Ce căutau muncitorii în viața țăranilor? Ce avea sula cu prefectura? ca să arunc o întrebare des folosită. Pe atunci nici nu bănuiam că toată încurcătura asta era jocul noii politici.

Dar noi așteptam cu totul altceva din țară: scrisori, vești de la cei dragi. Pe ăștia îi purtam în inimă, nu pe Groza, nu pe muncitorii care dădeau buzna în sate, sau primul tractor românesc, cu roțile în ghimpi. În sfîrșit, spre mijlocul verii, ne-a sosit un mare pachet de scrisori. Asta se întîmpla în preajma zilei de 22 iunie, cînd se împlineau cinci ani de la invadarea Uniunii Sovietice. Politrucii pregăteau luările de cuvînt, în care își turnau cenușă în cap pentru invadarea primului stat al muncitorilor și țăranilor din lume. Sosesc deci scrisorile, dar, ca un făcut, nici una nu ne aduce mari bucurii. Velicu, ditamai șef de baracă, căzut prizonier în 1942, află, în sfîrșit, că l-a părăsit nevasta. Îi scria o soră de-a lui și zicea acolo că „Elena s-a luat cu cîrciumarul. Știi tu care". Velicu era cătrănit, dar nu înjura, în ciuda limbajului lui colorat, de oltean de la Dunăre. Se vedea că omul este atins la suflet, dar nu atît de rău încît să-și piardă cumpătul.

Hondu primește scrisoare de la maică-sa, așternută pe hîrtie de învățător, prieten cu Hondu. Mamă-sa îi scria că nora „s-a depravat" și nu mai are grijă de prăvălie și de cîrciumă. Drept pentru care „cîrciuma a ajuns loc de întîlnire pentru bețivani și curvari".

înjura Hondu ardeleneşte şi era cătrănit de tot. Zice la un moment dat :

— Îmi cunosc eu podoaba ! Ce să mai zic? Avea douăjdoi de ani cînd am luat-o. Eu aveam patruzeci. Era tînără şi frumoasă drăcoaica. Şi sărăcuţă, că de aia am luat-o, că m-am gîndit : o fată săracă nu te lasă aşa repede. N-am stat decît un an împreună şi noroc că n-avem copii. Aş bea un jinars acum, măi fraţilor, da' aici nici apa nu e bună.

Mulţumit sufleteşte era Marin Marin din Dragodana. Dar şi el avea un dinte împotriva femeii :

— Păi dacă vin acasă şi aflu că n-a fost curată, o bat de-i sună apa-n cap. Am băiat mare de acum, de şapte ani, să aibă grijă de el, şi atîta tot.

Nicolae îl ia peste picior :

— Ei, dacă ai un fecior aşa de mare, ştie el să păzească pepenii lui taică-su.

— Du-te mă... Bag mîna-n foc că a mea a rămas curată.

Tot înţepîndu-se aşa, mai cu rîs mai cu surîs, apare „veşnicul" Munteanu. Numai de el nu era nevoie atunci. Mai mult, îl aduce şi pe Veselovski. Iar ne aştepta o lungă frecţie la icre, cum numeam noi şedinţele cu politruci în prezidiu. Şedinţa e deschisă de Veselovski, cu un cadran internaţional. Atunci am auzit prima dată că între ruşi şi americani începe să se caşte o prăpastie. Am înţeles că procesul de la Nürnberg se face sub presiunea „opiniei progresiste din întreaga lume", că mulţi dintre vinovaţii pentru declanşarea celui

de-al II-lea război mondial și asasinarea a milioane de oameni nevinovați (evrei, țigani, ruși, polonezi) se ascund încă în zonele aflate sub ocupație anglo-americană. „De fapt, doar capii cei mari ai nazismului sînt judecați, a zis Veselovski, adică Göring, Ribbentrop, Keitel și alți cîțiva, dar cei care au tras, au semnat ordine de condamnare la moarte sau au construit cuptoare de ardere a evreilor și țiganilor se află încă în libertate". Căpitanul Veselovski ne-a vorbit și de faptul că America tinde să devină cel mai militarist stat și amenință cu un război atomic. De unde uram „frecțiile la icre", acum ascultam cu gura căscată. Era prima dată cînd auzeam că americanii protejează criminalii de război și amenință lumea dornică de libertate cu un război atomic. Ne-a asigurat însă că toate aceste porniri aventuriste n-au sorți de izbîndă, căci Uniunea Sovietică, cea care a dat cele mai mari jertfe de sînge pentru înfrîngerea fascismului, a devenit cel mai puternic scut al păcii.

S-a ridicat și Munteanu al nostru și a vorbit cu ochi arzători despre procesul criminalului Antonescu, ce se desfășura tocmai atunci la București.

— Din cauza lui România a fost obligată să atace prima țară a socialismului, căci el a vîndut-o Germaniei hitleriste, a mai spus activistul. Coadă de topor a nemților, Antonescu ne-a trimis să luptă împotriva celui mai pașnic popor, poporul sovietic. Din această cauză

am căzut noi prizonieri, iar acum trebuie să plătim pagubele produse Uniunii.

Iar au cotit-o pe politică, iar noi ne mutam greutatea trupului cînd pe un picior, cînd pe altul. Aldea era lîngă mine și îmi dă un cot între coaste : „Să vezi ce-i întreb eu acuma !".

Se trece la luările de cuvînt și primul care ridcă mîna e, firește, Aldea :

— Tavarișci kapitan, gospodin Munteanu, (cînd i-am auzit pornirea am făcut ochii cît sarmaua), dreptatea coboară pe pămînt. Criminalii naziști vor primi pedeapsa ce li se cuvine. Nu vor scăpa nici criminalul Antonescu și ai săi. Pe noi ne bucură faptul că cei ce au încercat să subjuge popoarele sovietice vor fi tratați pe măsura faptelor lor. Tot mai mulți recunosc acum faptul că ostașii de rînd, gradați și mulți din corpul ofiteresc nu au avut nici o vină în acest măcel, ei au fost carne de tun, mînată de la spate de forțele oarbe ale hitlerismului și ale fascismului antonescian. Am auzit însă de la *tavarșci kapitan* că mulți criminali de război se află acum sub protecția cercurilor imperialiste anglo-americane. Pe de altă parte, mii și mii de nevinovați, care au fost folosiți drept carne de tun, muncesc din greu departe de casele lor. Și cît de mult ar dori acești nefericiți ai soartei să se întoarcă în țările lor, azi democrat-populare și prietene cu marea Uniune, și să muncească în liniște și pace și niciodată să nu se mai gîndească la război. Iar acolo unde va ajunge fiecare, să spună celor din jur la ce

stare de dezvoltare a ajuns marea Uniune, prin desfiinţarea explotării, prin avîntul nemaivăzut al ştiinţei şi tehnici şi prin lupta fără preget pentru pace.

Munteanu sălta în sus de bucurie, ca o bulă de cascaval într-o găleată cu ulei încins. După asta a venit mica lovitură de teatru, pe care o tot clocea Aldea :

— Tavarişci kapitan, aşa cum am aflat, criminalii sînt judecaţi, e pace în lume de un an de zile, iar noi, fosta carne de tun tot aici stăm. Am putea afla de la dumneavoastră, sau de la mai marii dumneavoastră, cînd ni se va da drumul acasă ? Din cîte ştiu, România plăteşte conştiincios pagubele de război. Noi ce sîntem atunci, un supliment la aceste plăţi ?

Şi Veselovski şi Munteanu holbau ochii. Toată munca lor politică se ducea pe apa sîmbetei. Căpitanul s-a întors spre politrucul nostru şi i-a şoptit ceva la ureche. Iar acesta din urmă ne-a spus la plecare :

— Vom mai discuta despre plecare, vom mai discuta...

Şi au părăsit, vădit nemulţumiţi, sala.

Am sărit la Aldea : „Ce-ai avut cu ăştia, măi Aldea ?"

— Dă-i în p... mă-si de vînduţi ! N-au pornit ruşii războiul ? Şi atunci a cui e vina ? A robilor români ? Dar ia să-i mai lăsăm şi

în durerea lor, că noi avem altele de făcut. Ce ziceai Mariane, cu comitetul ăla ?

Inspirați de procedurile Tribunalului de la Nürnberg, am hotărît și noi să organizăm un „Comitet pentru urmărirea ființelor infidele". Prea mulți dintre ai noștri primeau de acasă scrisori cu venin. Ba i-a fugit nevasta, ba l-a părăsit logodnica, ba se dă în bărci nevasta cu deochiați de pripas. Așa că am hotărît să formăm un comitet și un tribunal sever. Să judecăm femeile încă de aici din Siberia, iar cînd vom ajunge acasă, să le aplicăm pedepsele hotărîte. Comitetul îl avea ca președinte pe Velicu, secretar era Marian, iar membri : Lemberto, Hondu și Apetrei. Se așteptau noi scrisori pentru analiză și pentru întocmirea verdictelor.

Grozav de mult ne-a ajutat acest Comitet să ne luminăm. Ne-a dresat de minune în privința răbdării, dreptății și a lipsei de îngăduință. Cei morți, a doua sau a treia oară, aveau dreptul să acorde și grațieri. Pentru că, între timp, nevestele, logodnicele, prietenele, se reîncarnaseră. Precum bărbații pe front, în lagăr, pe drumuri de fum și ger, la descărcatul buștenilor.

Un singur lucru era greu de suportat, pentru toți : timpul pînă la punerea în aplicare a hotărîrilor Comitetului.

Sfîrșitul volumului I

RĂFUIELI ŞI SUFERINŢE

După doi ani de la capitulare, unii nemţi mai purtau uniformele Wehrmachtului. Jerpelite, ponosite, cusute, cîrpite, umplute cu cîlţi şi vatelină — ţineau de cald. Mulţi aveau pe cap capela armatei înfrînte. Albite de soare, aceste veşminte păreau că acoperă o armată de sclavi. Asta nu-i lipsea, însă, pe nemţi de poza unei anume demnităţi. Şi au existat numeroase ocazii în care au încercat să anime această poză, să-i împrumute un suflu de viaţă. Din jegoasa baie a lagărului au încercat să facă ceva mai bun. Atît cît se putea face. Cînd nu s-a mai putut, au apelat la comenduire pentru construcţia unei băi moderne. După un şir de amînări şi după cîteva ameninţări, conducerea lagărului a început să cedeze. În sfîrşit, s-a convocat şi o „adunare generală", unde cîţiva prizonieri germani au demonstrat că lagărul nostru ar putea avea o baie mai bună decît tot ceea ce au sovieticii în zona siberiană. Inginerul Meyer s-a angajat să întocmească necesarul de materiale şi să facă schiţa de proiect pentru construcţie. A zis, chiar, că va prezenta întreaga documentaţie la conducerea lagărului şi îi va convinge pe ştabi să se pornească la treabă.

— De unde oameni ? a spus cineva din mulţime.

Doctorul Schmalfuss, care era în față, a zis că ar fi nevoie doar de cîțiva coordonatori, iar o parte din constructori vor fi bolnavii fără probleme dificile, cei care lucrează la curățenie și muncitorii de la suprafață, din cadrul minelor.

Nu era ușor să ne apucăm de o asemenea treabă, pentru că zi de zi primeam îndemnuri să mărim producția, să mărim producția de cărbune.

— Bun, a zis spre sfîrșit careva, oameni om găsi noi, dar de unde procurăm materialele?

Da, se pare că rușii *nu-și terminaseră* încă războiul, căci n-aveau de nici unele. Conducerile lagărelor n-aveau bani la dispoziție. Și nici minele. Inginerul Meyer a privit spre cel ce pusese ultima întrebare, măsurîndu-și parcă și el îndoielile, sărăcia și nepriceperea. S-a lăsat o tăcere groasă, dar care n-a durat prea mult.

— Trebuie să convingem pe komandir, a spus Meyer, ca dînsul să convingă și conducerile minelor. Vra să zică, minele au rezerve de ciment și fier-beton. Ar putea da, ceva, o cantitate și în lagăr, pentru baia noastră. Tot la mină se strînge și sterilul. Am putea alege din el piatra de construcție. O vom transporta cu cele două ZIS-uri și cu cele două Ford-uri ale minei.

„Adunarea“ s-a spart, iar fiecare era convins că se poate construi o baie nouă în lagăr. Dacă și comenduirea și direcțiile minelor ne vor ajuta...

În drum, spre baracă, iar mă încerca un gînd negru : „Dacă ne apucăm să construim o baie, ca cea propusă de Meyer, înseamnă că vom sta mult și bine aici în Siberia. O știe ceva neamțul și nu spune ?“ Nici ceilalți nu se arătau prea bucuroși, gîndindu-se, poate, la ceea ce mă gîndisem și eu : intenția sovieticilor de a ne mai ține cîtiva ani la Karaganda.

La un an de la terminarea războiului hrana era la fel de slabă. Aflaserăm că și „civilii“ se descurcă din ce în ce mai greu. În condițiile în care alte produse alimentare se procurau foarte greu, rația de pîine — 1000 g pentru lucrătorii din subteran și 600 g pentru cei de la suprafață — era insuficentă. Deși eram obligați să muncim din ce în ce mai mult, condițiile din lagăr nu se schimbau deloc în bine. Mai mult, foștii bolnavi din categoria O.K., băieți de 45—50 kilograme, erau trimiși în subteran. Cît despre lipsa pîinii, sovieticii o puneau pe seama secetei din țările Europei de est. După asemenea explicații îmi venea să strig : „Și voi și nemții mi-ați golit țărișoara !“. Dar n-am strigat niciodată așa ceva, gîndindu-mă că voi ajunge mai repede, teafăr, acasă.

Mizeria, sărăcia și nesiguranța zilei de mîine făceau să ne sară țandăra din te miri ce. Și noi și cei zece unguri rămași în lagăr eram mereu porniți împotriva nemților. Eram convinși atunci că numai germanii au pornit al doilea război mondial, că doar Hitler a fost de vină. Ungurii ne țineau partea, în

dispreţul nostru pentru nemţii din lagăr. Încă de la venirea în Siberia, cei zece au cerut să fie mutaţi în barăcile românilor. Erau unguri din Ardeal şi din Ungaria. Cîţiva vorbeau bine româneşte. Era şi un român de naţionalitate maghiară printre ei. Ne-am înţeles bine întotdeauna, mai ales că ştiau a se bate ca şi unii dintr-ai noştri. Se bucurau cînd un român stîlcea în bătaie doi-trei nemţi.

Ne sărea muştarul cînd nemţii ne făceau „ţigani". Asta era peste poate. La cîteva zile de la „adunarea generală", Podaru al nostru pune la pămînt doi nemţi, care lucrau la întreţinerea liniilor, în subteran. Ne povestea atunci :

— Eram lîngă vagoneţi, cînd trec ăia doi pe lîngă mine, şi unu' mă scuipă şi mă face ţigan. Îl plesnesc cu lopata pe spinare, dar nu atît de zdravăn, încît să-l culc la pămînt. Iau o bucată de raspil (scîndură subţire şi lungă) şi dau în amîndoi, pînă îi văd căzuţi în apă. Le-am dat şi cîte un picior în fund. Apoi i-am ajutat să se ridice. L-am recunoscut pe Erwin, din brigada lui Widera. Au plecat, aduşi din spate, spre sectorul 2.

Auzind păţania, cîţiva s-au încălzit prea tare. Nu era momentul să ne punem cu nemţii. Ei erau de două, sau de trei ori mai numeroşi. Nicolae, de pildă, n-avea simţul proporţiilor, el ştia una şi bună : nemţii trebuie

să primească de la noi o lecție dură. Gătej, mai în vîrstă și bolnăvicios, i-o întorcea:

— Mai lăsați amenințările! Că, și ei și noi, tot prizonieri sîntem. De data asta alții sînt de vină că n-am ajuns pînă acum acasă.

Pe fondul animozităților tot mai crescute, se observa o înăsprire a condițiilor de viață. Și pentru prizonieri, și pentru soldați. Zilele de „dobîci“ (lucru în zilele de odihnă) erau tot mai frecvente. În subteran erau obligați să lucreze tot mai mulți bolnavi din categoriile III și O.K. Alături de noi erau obligați să lucreze și civilii. Ne aflam la doi ani de la întoarcerea armelor împotriva Germaniei, iar noi tot combatanți eram . de data aceasta pe „frontul muncii“. Am mai observat ceva: soldații sovietici care luptaseră în vest erau aduși în Siberia. Speraseră cu toții într-o demobilizare rapidă, dar țara tot sub arme îi ținea. Din această cauză, nici viața lor nu era de invidiat. Sufereau alături de noi. Mai cu seamă atunci cînd în mină se simțea lipsa vagoneților, sau se întrerupea curentul electric. Știam cu toți că urmează un nou „dobîci“.

Pe cine să te superi? Cui să-i ceri dreptate?

Prin septembrie (1946) tensiunile din lagăr erau de nepotolit și trebuiau, cumva, descărcate. Antipatiile dintre nemți și români se apropiau de punctul maxim. Pe la colțuri, printre mese, în spălătoare, în baie se făceau schimburi de ghionturi, pumni și palme. Se apropia 12 septembrie, aniversarea armisti-

țiului României cu aliații, se împlineau deci doi ani de cînd suportam mizeriile Siberiei.

În ziua cu pricina la ora 6 dimineața sîntem anunțați să mergem la masă. Lucram în schimbul I. La 6,30 nemții ar fi trebuit să elibereze sala, iar noi să mîncăm pînă la 6,45. La 6 și 55 de minute trebuia să fim la poarta lagărului. S-a întîmplat însă ca nemții să mănînce mai încet în ziua aceea. Trei băieți de-ai noștri se întorceau deja cu tăvile pline cu gamele (zece gamele japoneze, pline cu ciorbă) de la ghișeu. Mai veneau doi din urmă, tot cu tăvile pline. Cei cinci duceau hrana pentru cele trei brigăzi de români. Nemții tot nu se ridicau de la mese. Prima dispre ghișeu era o masă pentru douăzeci de prizonieri, zece pe o parte și zece pe alta. Marcu, stacojiu de supărare, le spune nemților, în rusește : „Kamarad, vremia netu, nada poitit na rabotu !" (Camarazi, timpul e scurt, trebuie să plecăm la treabă !). Nemții nu scot o vorbă și privesc cu dispreț la bărbatul cu tava plină. Îl țin în picioare ca la vreo 5—6 minute, după care unul din nemțotei îi strigă : Tzigoinen ! Marcu ridică tava cu gamele, apoi o răstoarnă în capul celor de la masă. Sînt atinși 5—6 nemți, unii loviți, alții, doar stropiți. Ceilalți patru români își deșeartă tăvile peste aceiași nemți. Cîțiva pun mîna pe scaune și încearcă să încropească o păruială, dar sînt repede reduși la tăcere. Mai mult Marcu răstoarnă masa, lungă de patru metri. Sînt răsturnate și celelalte mese. Prin sală zboară taburete. Patru

nemți, opăriți de ciorbă și loviți cu gamelele japoneze, sar la Marcu. Îi cară cîțiva pumni zdraveni. Cu un taburet, Dincă îi mătură pe toți patru. Iese din bucătărie și Iakob, cu polonicul de 800 și cu o coadă de lemn, cît aia de mătură. Venise să-i ajute pe nemți. Hondu îl lovește cu un scaun și-l trîntește la pămînt. Iakob încearcă să se ridice, dar primește două lovituri de picior sub coaste. Cîteva geamuri sînt sparte, de scaunele rătăcite.

Efimov, NKVD-istul a venit neașteptat de repede în sala de mese. Nu s-a aflat niciodată cine l-a anunțat. Picase în momentele cînd lupta nu se mai ducea cu scaunele, ci cu pumnii și picioarele. A strigat cît l-a ținut gura : „Smirna !", dar vacarmul n-a încetat nici o clipă. Deși nemții erau aproape o sută la număr, iar românii nu erau mai mulți de șaizeci și cinci, se putea bine observa că cei din urmă erau mai aprigi la bătaie. Înjurau și urlau înspăimîntător. Lui Efimov nu-i venea să creadă. A mai strigat de cîteva ori, dar hărmălaia continua. Unica soluție era să tragă. Și a tras. Două focuri în plafon, care au obligat bătăușii să rămînă în pozițiile cele mai ciudate.

Încăierarea n-a durat mai mult de trei minute, dar sala de mese era de nerecunoscut. Ziua „armistițiului" românesc fusese serbată așa cum se cuvine. Efimov se plimba cu pistolul în mînă. Cîțiva mai erau întinși pe jos și gemeau. În momentul acela apare Tiegler pe ușă, îl zărește pe NKVD-ist și ia o poziție de drepți fără cusur. Locțiitorul comandantu-

lui de lagăr avea cizme din piele bună și frumos lustruite. Efimov se repede spre el și îl ia la înjurături. Și rușii au un repertoriu bogat în privința asta, care merge pînă la „tristo boha maty“ (trei sute de Dumnezei).

— Ce păzești tu aici, cîrpă de comandant de lagăr ?, strigă ofițerul. E permisă încăierarea între prizonieri ?

Sare Geides cu explicațiile, lingușitor și intrigant :

— Tavarișci afitzer, noi n-avem nimic de împărțit cu nimeni, românii au început bătaia, și îl arată pe Marcu.

Marcu încasase și el cîțiva pumni. Din nas îi picura sînge. Efimov îl cunoștea pe Marcu, îl știa ca pe un disiatnik de treabă, care avea dreptul să iasă din lagăr neînsoțit de santinele. Se șterge Marcu de sînge și de transpirație și se prezintă ofițerului, dar fără să imite poziția scorțoasă a lui Tiegler. Efimov se uită crunt la diseatnikul nostru și îl trimite la poartă, însoțit de un soldat, care sosise între timp, atras de tămbălăul din baracă. Într-adevăr, nici o masă nu mai era întreagă, geamuri sparte, cîteva picioare de taburet lîngă ușă, ciorbă pe pereți, mulți oameni murdari de sînge. Noroc să supa românilor a fost mai rece, altfel ar fi fost și cîțiva opăriți.

La un strigăt al neamțului de serviciu am ieșit din baracă și am plecat, la pas întins, spre poartă. Trecuse deja timpul de încolonare. Eram flămînzi, dar mulțumiți că ne-am răcorit, pe nemți. La poartă l-am zărit și pe

Marcu. Părea spășit. Ceea ce s-a mai întîmplat aveam să aflăm după orele din mină.

Comandantul lagărului a „vizitat" și el sala de mese. Fără să vrea, a scăpat un „Boje moi!" (Doamne, Doamne!). Tiegler și Marcu, inculpatul, erau de față. Comandantul privea cu ochi de gheață la Tiegler. Pe Marcu l-a luat mai ușor, întrebîndu-l ce s-a întîmplat, iar Marcu i-a spus în cîteva cuvinte că românii din lagăr sînt persecutați, jigniți, că nemții se poartă ca niște stăpîni ,de parcă ei ar fi cîștigătorii războiului.

Comandantul îl privește drept în ochi pe Marcu, schimbă cîteva priviri cu NKVD-istul și apoi rostește, pe un ton oarecum conciliant:

— Diseatnik, mergi acum la muncă, iar după-amiază mă cauți, să stăm de vorbă. S-ar putea să nu scapi de carceră, pentru că nu e bine să-ți faci singur dreptate.

Apoi, spre Tiegler:

— Îmi scoți cizmarii, croitorii, bolnavii și faceți curățenie generală în sala de mese. Reparați scaunele, mesele, puneți geamurile!

Comandantul are o scurtă întrevedere și cu Munteanu. Politrucul ne-a ținut partea, vorbind de alianța româno-sovietică din ultima parte a războiului. A amintit apoi de accidentul lui Morăreanu, unde anchetatorii sovietici au elaborat concluzii dubioase, pentru a ascunde — probabil. — neglijențele unor nemți, șefi în rîndul prizonierilor. Munteanu s-a arătat apoi supărat de faptul că prizonierii germani încearcă s-o facă pe stăpînii în fața pri-

zonierilor români, îi jignesc și îi umilesc ori de cîte ori au prilejul. De față a fost și Efimov, care a tot notat ceva într-un carnețel.

Comandantul era supărat. Asta s-a simțit și din vorbele rostite drept concluzie :

— Numai în lagărul 5 se întîmplă toate prostiile : greva românilor, neamțul care a bătut o cetățeană sovietică și acum o bătaie de pomină între foștii aliați, cei care au luptat împotriva puterii sovietice, iar acum nu mai încap în lagăr !

Este chemat Tiegler. Și luat în primire :

— Bohu maty ! vrei să te bag la cărbuni, în sectorul 7, unde lava e de 60—70 centimetri ? Vrei să vezi cum te descurci tu acolo, prăjină de doi metri ? Cît ești de mare și de umflat, numai pe burtă ai să te tîrăști. Pleacă de aici !

Bietul Tiegler a plecat cu coada între picioare. Nu se uita nici în stînga, nici în dreapta. Noi eram deja în subteran, unde se aflase de bătaia din sala de mese. Mai ales Șerbino, șeful de sector, bătăuș de prima clasă, cerea cît mai multe detalii. A apărut între timp, spre surprinderea noastră, și Marcu. Șerbino, cînd l-a văzut, știindu-l capul „răzmeriței", i-a spus că e un „maladeț", un băiat de ispravă. Simțindu-se simpatizat, Marcu zice :

— Oi fi eu „maladeț", dar comandantul mi-a promis zile de carceră și mă scoate din funcția de diseatnik, mă trimite simplu lopătar într-o altă brigadă.

Șerbino îi promite că va sta de vorbă cu comandantul, îi va spune că Moscova așteaptă

nu tabele cu capetele sparte ale nemților, ci rapoarte privind producția de cărbune.

La ieșirea din schimb, lingă lift, cînd predam uneltele la magazie, ne întîlnim cu o brigadă a nemților. Cîțiva aveau bandaje la cap, vreo doi șchiopătau. Toți aruncau priviri încărcate de ură. Ajunși la baracă, ne aștepta Munteanu. Nu se uita la noi mustrător, semn că i-a plăcut fapta noastră de dimineață. De starea lui Munteanu, primul a profitat Romoșan:

— Doar și dumneavoastră sînteți român, nu-i așa ? Cum să vă lăsați călcat în picioare? Nu din cauza lor sîntem noi aici ? Unii de doi-trei ani, alții de cinci.

Simțeam că Munteanu primise sarcină să ne facă o muștruluială, dar după cele spuse de Romoșan, elanul lui critic s-a topit. Îl așteptam cu toții, cu sufletul la gură, pe Marcu, chemat la biroul NKVD. S-a întors neașteptat de repede. Ne-a povestit cum a fost anchetat de Efimov și cum acesta a fost nesperat de înțelegător, mustrîndu-l pe disiatnikul Marcu doar cu obișnuitul „Să nu se mai întîmple asemenea lucruri !". Ne-a povestit apoi cum, ieșind din biroul lui Efimov, a dat nas în nas cu Tiegler. Neamțul s-a răstit la el, că de ce nu e la carceră. Vorbele astea le-a auzit și NKVD-istul. S-a făcut foc și pară pe lunganul căzut la Stalingrad :

— Cu ce drept zbieri tu la oameni ? Ești ofițer sovietic, sau prizonier de război, fost soldat hitlerist ? Nu știu ce mă reține să-ți trag un glonț în cap. Dacă aș fi fost prizonierul tău, ai fi băgat, pînă acum, zece gloante

în mine. Du-te mai bine şi verifică de ce v-au bătut românii. Hai, pleacă, să nu te mai văd în ochi!

Tiegler s-a gheboşat şi a tulit-o. Şi Marcu i-ar fi spus cîteva, dar nu era momentul prielnic. Însă, pe drum spre baracă s-a întîlnit cu Nashan, prieten cu Tiegler. Ştia că orice vorbă aruncată ar fi ajuns repede la prieten. De aia a şi aruncat-o:

— Dacă mai faceţi pe careva dintre noi „ţigan", vă băgăm în mină şi vă aruncăm în but. Chit că sînteţi de trei ori mai numeroşi, o să primiţi o bătaie soră cu moartea.

Toate poveştile astea îl făceau pe Munteanu să se bucure ca un copil. Om era şi el. Cu doi copii, destul de mari, şi cu scrisori puţine din ţară. Avea o sarcină ingrată, să ne „lămurească" să credem în puterea sovietelor. Dar n-o făcea programatic, aşa cum, probabil, fusese învăţat. Ne vorbea ca un bătrînel uşor ţîcnit. Aştepta şi el eliberarea, cum o aşteptam şi noi. Îndurase şi el jigniri destule şi, poate, în sufletul lui ura bolşevismul, doctrina luptei sîngeroase de clasă.

Reuniunea noastră s-a spart repede. Pe toţi îi încerca foamea, căci ciorba de dimineaţă se scursese în capul nemţilor. În sala de mese l-am zărit şi pe Iakob, pansat la cap şi cu un polonic nou în mînă. Cel vechi s-a rupt în bătălie. Ne-a servit fără cusur, dar cu privirile mereu întoarse pe alături.

Aşa s-a terminat ziua armistiţiului dintre România şi U.R.S.S. şi s-a încheiat, silit, un armistiţiu între prizonierii români şi cei ger-

mani din Karaganda. După ce am ieșit din cantină, Munteanu, cu o poză de orator bătîndu-se în piept, ne-a promis că va vorbi cu toți ștabii nemților să fim tratați de la egal la egal.

Ne bucuram cu toții că Marcu n-a fost băgat la carceră. Lucrurile, însă, nu s-au oprit aici. Nemții erau nemulțumiți, cu Tiegler în frunte. Drept pentru care mai încearcă o reparație. Merge Tiegler din nou la comandantul lagărului. Era și Efimov acolo. Ghinionul neamțului. Tînărul ofițer NKVD îl ia, din nou, în tarbacă :

— Iar pe aici, domnule Tiegler ? N-ai înțeles încă un lucru : voi sînteți vinovați pentru încăierare. I-ați desconsiderat mereu pe români, pînă i-ați adus într-o stare de enervare, care trebuia să explodeze odată și odată. Și, pe urmă, uită-te la panoul de producție, ale cui brigăzi lucrează mai bine ? Ale voastre sau ale românilor ?

— Tavarișci Efimov, dar. . .

— Care tavarișci, domnule Tiegler ? Eu nu fac politică în fața dumitale, dar vreau să-ți spun că nemții tăi mi-au omorît părinții, ei au incendiat întregul sat. Aliații voștri, românii, au fost ceva mai blînzi cu populația civilă. Nu cumva asta reproșați românilor, că au întors armele și au luptat împotriva lui Hitler ?

Flancat de comandant și Efimov, Tiegler părea un uriaș, un urs prins în lanțuri. Sergentul Fedotov, prietenul lui Dobre, magazinerul, era după ușă. Pe această filieră aveam

să aflăm cum a decurs discuția. La sfîrșit s-a zborșit și comandantul cazah :

— Dacă mai disprețuiți naționalitățile din lagăr, aici veți rămîne pînă la adînci bătrîneți, Și e al dracului de grea bătrînețea în Siberia, să știi asta. Mai ales cînd nu ești liber să faci ceea ce poți face. Și acum, marș afară !

Dublă înfrîngere : bătaia românilor și săpuneala comenduirii. Dar și nouă ne-a venit ziua de tristețe și mînie surdă. O zi chiar mai neagră decît ziua sosirii noastre în lagăr. Cîțiva dintre noi au plîns în hohote. Ce se întîmplase ?

Gordiciuc, un băiat de zahăr, bun camarad, să-l pui la rană, era obligat să plece din mijlocul nostru. Era pur și simplu răpit din tabăra românilor. Moțăiam și pălăvrăgeam în dormitor, cînd vine un soldat și strigă : „Prizonierul Gordiciuc să se prezinte la tovarășul Efimov !". A lipsit ca la o jumătate de oră Gordiciuc. Cînd s-a întors era roșu de plîns și scîncea ca un copil. Nimeni nu mai moțăia în dormitor.

— Fraților, m-au nenorocit, fraților, a zis Gordiciuc. Eu nu mai sînt prizonier, ci cetățean sovietic. M-am născut în partea de Bucovină, care e acum rusească. Mi-au și spus : „Grajdanin (cetățene) Gordiciuc, ești liber să părăsești lagărul, dar vei avea, deocamdată, statut de deportat". Vă dați seama că nu mai am nici o speranță să văd România. Nici părinții nu-i mai pot vedea, căci s-au așezat în Suceava.

Arăta jalnic Gordiciuc. La mai puţin de o oră după aceea a fost chemat la poartă și Tătaru, camarad născut în Hotin, un băiat blond, sfios ca o fată, căzut la ruși tot pe blestematul drum spre Piatra. A fost chemat apoi și Alexe. Alexe s-a născut pe malul Prutului, într-un sat de dincolo de Ștefănești, la o aruncătură de băț de granița impusă de sovietici. A fost chemat și Gherman, țăran născut la cîțiva kilometri de Chișinău. Seara tîrziu am aflat că din lagărul 5 urmau să plece douăzeci și cinci de foști combatanți în armata română. A fost, fără exagerare, o zi de doliu. Toți cei chemați pentru scotocirea dosarelor au simțit de la bun început că bine n-avea cum să le fie. Scăpau de lagăr, dar îi aștepta un nou surghiun. Dar cel mai trist era faptul că pierdeau orice speranță de eliberare. Deveneau cetățeni sovietici, deportați în Siberia. Dacă erau cetățeni sovietici, atunci cum de au luptat în rîndurile armatei române ? Au fost deci cetățeni români, deveniți peste noapte cetățeni sovietici, fără să li se ceară acordul formal.

Au fost cîteva zile de jale în barăcile românilor. Într-o dimineață au venit cîțiva milițieni și i-au adunat pe cei douăzeci și cinci de... foști cetățeni români. După-amiază se căsca un mare gol în rîndurile noastre. Cîteva săptămîni mai tîrziu am aflat că Tătaru, Gordiciuc, Gherman și ceilalți erau tot în bazinul Karaganda. Aveau „propuscă" (permis) de ieșire în oraș, dar nu aveau voie să părăsească orașul. Cu alte cuvinte, tot prizonieri erau,

numai într-un lagăr mai întins. Ce s-o mai fi întîmplat cu cei douăzeci şi cinci de nefericiţi, e peste putinţă de dat un răspuns. Or fi întemeiat familii ? Au părăsit copii ? Rănile sufleteşti se cicatrizează şi ele, cu timpul, dar sînt şi clipe cînd te prinde urîtul.

NU POŢI LĂSA DUREREA AMANET

Tiegler şi ceilalţi au lăsat-o mai moale cu zîmbetele de dispreţ. Pot spune chiar că ne-au înţeles durerea despărţirii de cei douăzeci şi cinci de camarazi. Paturile libere au fost distribuite unui mic grup de nemţi, sosiţi cu cîteva zile în urmă în lagăr. Se făceau uneori asemenea mişcări de „personal", de la un lagăr la altul, dintr-o zonă în alta a necuprinsului siberian. Interesele economiei sovietice dictau viaţa fiecărui individ, ba chiar şi viaţa păduchilor, şobolanilor, ploşniţelor şi a altor lighioane. Concentrările mari de oameni — prizonieri, deportaţi, armată — generau şi mari concentrări de lighioane.

Între nemţii veniţi la sînul nostru era şi unul Schwartz, fiinţă subţire, adusă din spate, cu o privire rătăcită. Aveam să aflu mai tîrziu că acest Schwartz adunase în el o mulţime de spaime, pe care le destrăma puţin cîte puţin, aşa cum dai voie luminii să pătrundă printr-un hublou. Schwartz era jumătate evreu şi fusese „eliberat" de trupele sovietice, din lagărul de la Auschwitz. Fusese o persoană „tolerată" acolo. un hîrţogar, mereu persecu-

tat, cînd cu duritate, cînd cu duhul blîndeţii. La cîteva zile de la sosirea în lagărul 5 ne-a spus că a cunoscut destui inşi de tipul lui Tiegler. Nişte canalii, care răstălmăceau regulamentele ordinare în chip extraordinar. Unul ca Tiegler astfel ar fi lucrat *acolo*. Totuşi, oricîte ne-ar fi povestit Schwartz înţelegerea noastră se bloca într-un punct anume, peste care nu se mai putea trece. Simţeam că peste acel punct lucrează imaginaţia povestitorului. De pildă, acest fapt, relatat de noul venit :

Într-o nemaipomenită înghesuială, Schwartz călătoreşte într-un vagon plin cu evrei. În gara lagărului sînt debarcaţi, apoi încolonaţi pînă la poarta cu „ARBEIT MACHT FREI". La intrarea în lagăr, cîţiva ofiţeri vegheau la „sortarea" deţinuţilor. Între năpăstuţii era şi o femeie cu un copilaş în braţe. Copilul n-avea mai mult de 2—3 ani. O ţinea strîns pe maică-sa de după gît. Un elegant ofiţer SS i-a smuls copilul de la piept. L-a trîntit jos, apoi l-a prins de picioare. L-a ridicat, a deschis un arc de cerc prin aer şi a izbit plodul cu capul de zid. Mai tîrziu se va afla că, oricum, copilul era destinat camerei de gazare. Maică-sa a căzut, leşinată. Au ridicat-o conaţionalii şi au dus-o mai mult tîrîş. Copilul era mort, plin de sînge. I s-au mai zbătut, un minut, două piciorușele. Maică-sa şi cei care au ridicat-o de jos au fost scoşi repede din coloană şi trimişi spre o altă destinaţie : camerele de gazare.

— Nu ştiu cum de v-aţi aliat cu nemţii, zice într-o zi Schwartz. Au dus cea mai cumplită politică din întreaga istorie. Dacă nu

v-ați fi rupt de ei, v-ar fi blestemat toți morții din lagăre și din tranșee.

Îl ascultam cu atenție, unii cu zîmbet ironic, crezîndu-l un om cu multă imaginație; alții, cu gravitate și tristețe, înscrise pe chipuri. Dincă, omul care avea de adăugat mereu cîte ceva, intervine:

— Eu nu știu ce-au făcut nemții în lagărele din Polonia. În ultimele săptămîni am aflat cîte ceva despre Tribunalul de la Nürenberg, unde sînt scoase la lumină crimele nemților. Dar știu că din cauza lor, mulți românași de-ai noștri au intrat în pămînt, sau zac în Siberia, cum stăm noi aici.

Schwartz clipea des din ochii-i mici, de miop. Ar mai fi spus el multe, dar și pe capul nostru atîrnau atîtea tristeți. Iar orice discuție despre rău, despre forțele răului nu ne impresiona prea mult, căci și noi eram victimele acelor forțe. Oricum, Schwartz, jumătate neamț, jumătate evreu, îl bătea adeseori pe umăr pe Marcu al nostru și-i zicea „Brava!". Începuse să observe că, și în lagăr, nemții nu scăpau de blestemul nației stăpînitoare și se bucura sincer cînd vreun român le dădea peste nas. Am asistat și la o scenă, cînd Schwartz i-a pupat pe Marcu și pe Romoșan pentru „răzmerița" din cantină.

ÎN TREACĂT PRIN ORAȘ

Inginerul Meyer era gata cu planurile pentru noua baie. Urma să fie o construcție lungă de treizeci de metri și lată de nouă, cu pereți

din piatră cu mortar și cu acoperișul plat, din beton armat. Mă gîndeam că va semăna pînă la urmă cu o cazemată. De altfel, Meyer proiectase mai multe cazemate pentru nemții lui, cît au fost puternici. Acum, învins, proiecta o baie pentru întemnițații din Siberia.

Trebuia rezolvată prolema procurării materialelor, mai ales a pietrei de construcție. Piatra din mină era slabă, poroasă, bună doar pentru înzidirile cu mortar Pentru fundație aveam nevoie de vreo cincizeci de metri cubi de rocă eruptivă. Așa ceva se putea găsi la douăzeci și cinci de kilometri de lagăr. Era o carieră acolo, din care se putea fura... pe cinste. Trebuia să ne mișcăm repede, căci, în Karaganda, iarna vine odată cu începutul lui octombrie. Dar n-aveam la dispoziție decît patru camioane. Drept pentru care, comandantul lagărului nostru, Efimov și locotenentul Kondratenko plecă și pe la alte mine, să cerșească mijloace de transport. În sfîrșit, pot fi urnite din loc zece camioane. S-a stabilit ca furtul din carieră să se facă într-o sîmbătă și într-o duminică, serile, să nu fim văzuți de miliție, sau de mai marii carierei.

Convoiul s-a pornit la lăsarea întunericului, pe la ora 6. În cabine erau ofițeri sovietici. După doi ani de zile traversam, din nou, orașul Karaganda. Am zărit o mulțime de lagăre pentru civili, care semănau cu lagărul nostru, numai că în jurul barăcilor am observat femei și copii. La ieșirea din oraș, mașinile s-au angajat în cîteva serpentine ascuțite. Pe fiecare platformă a camionului eram cîte patru

prizonieri și doi soldați de pază. Cînd am ajuns în vîrful unei coline, bazinul Karaganda se așternea la picioarele noastre. Mari cercuri luminoase delimitau lagărele. Știam dinainte că există 12 lagăre pentru prizonierii de război. Am încercat atunci să le număr și mi-au ieșit la socoteală aproape 40 de cercuri luminoase. Am înțeles că pentru cărbunele de Karaganda robotesc și vreo douăzeci și cinci de lagăre cu civili.

Stam între Dincă și Hondu. Și ei număraseră cercurile de foc. Încercam să înțelegem forța răului. Puterea sovietelor de a strînge între garduri din sîrmă ghimpată mii și mii de oameni, conaționali și străini. Hondu zice :

— Hai să-l punem pe Munteanu să-l întrebe pe Veselovski ce e cu lagărele astea de civili. Dacă sînt deportați, dacă sînt evacuați din cauza războiului, și n-au mai avut chef să plece de aici...

— Păi care țară își ține evacuații în lagăre bine păzite ? face Dincă. Toți au de ispășit o pedeapsă aici, să fiți voi siguri de asta.

Am tăcut apoi un timp lung și ne-a părăsit, pe cîteșitrei, gîndul de a-l mai pune pe Munteanu la o muncă ingrată. Ea prezenta și un oarecare pericol. Nu ne îndoiam că treaba cu lagărele era, pentru sovietici, secret de stat. Am preferat să ne vedem de necazurile noastre.

În carieră treaba a mers repede. Într-o jumătate de oră camioanele au fost încărcate, fără zgomote, fără vociferări. Piatra era un andezit bun de construcție, se spărgea în su-

prafețe aproape drepte. Prizonieri și soldați de pază, laolaltă, stăteam întinși pe burtă, pe piatra colțuroasă. După transpirația din carieră, un vînt rece se înghesuia pe sub hainele noastre, ponosite și cîrpăcite. Am văzut din nou, de sus, orașul. Cercurile de foc se întindeau pe o rază de mai bine de zece kilometri. Vedeam fața opresivă a Siberiei. Ea îmi aducea aminte și de ceea ce auzisem înainte de a fi trimis pe front : ghețari, pușcării, lagăre, mari spații nelocuite. Prizonier, mă aflam în sînul ei și înduram ceea ce, uneori, nici în povești nu se poate cuprinde. Am traversat din nou orașul. Era pustiu. Lagărele pentru civili, unele așezate chiar la vedere, păreau moarte, dar luminate, așa cum un mort e înconjurat de lumînări aprinse. În gheretele supraînălțate se vedeau, mișcînd, soldații de pază. Pe drum am observat și multe clădiri, unele supraetajate, pentru oamenii liberi. Dar cît de liber te puteai socoti în Karaganda ? Nimeni nu putea fi, aici, fără o muscă pe căciulă.

Acesta era orașul ! Între lumina electrică și bezna siberiană. Între ură și speranță. Între durerile fizice și psihice și bruma de vis de evadare. Karaganda, mulți și-au lăsat oasele în subteranele ei. Unii și-au sfîrșit zilele și sub soarele cel adevărat, între cele patruzeci de cercuri, bine luminate noaptea.

Spre miezul nopții am ajuns în lagăr. Am fost din nou, firește, numărați. Am descărcat camioanele și ne-am dus, frînți de oboseală, la culcare. A doua zi era „obîci", deci se lu-

cra ; iar noi eram în schimbul I. După terminarea lucrului în subteran trebuia să ne pregătim pentru un nou drum spre carieră.

În galerie, impresionat de ceea ce văzusem noaptea de pe colina de deasupra orașului, am încercat să aflu cîte ceva de la „zăplacic" (artificier). Mi-a spus că sosesc mereu convoaie de civili în oraș. Că primii deportați stabiliți aici au venit în urmă cu 16 ani. Cei mai mulți dintre ei nu mai au nici o șansă să mai plece. Zăplacicul era și el deportat, cu strămoși undeva în stepa Cubanului, dar mai multe nu-mi putea spune. Mi-a dat de înțeles că nu știe prea multe despre deportați. Eu am înțeles altceva. Frica se plantase bine și în el.

A doua zi am traversat iar orașul. Mi s-a părut mai tăcut, mai sumbru, mai înfricoșător; cel mai mare lagăr din lume.

Luni s-a trecut la săparea fundațiilor pentru baia lui Meyer. Lucram și în mină, lucram și la construcții, dar cel mai greu o duceau bolnavii, distroficii, toți cei pe care războiul îi îmbătrînise cu cîțiva zeci de ani. În octombrie, baia era gata. Treabă nemțească, în stare să ușureze viața tuturor. Dar, cînd am zis că vom rămîne să lucrăm doar în mină, am fost obligați să muncim, zile în șir, la umplerea silozurilor de legume pentru iarnă. Se bănuiau deja zăpezi și urmau alte munci : cărbuni cărați cu cîrca, curățenia din jurul barăcilor, reparații peste reparații, după ce trec furtunile, zăpezile. . .

EVADAREA

Din Karaganda pînă la granița Chinei sînt, în linie dreaptă, circa 500 kilometri. Pînă în Afganistan distanța e de peste 1000 kilometri. Linia spre China trece peste lacul Balhaș și urmează locuri pustii, neospitaliere. În schimb, pe direcția sud-vest, spre Afganistan, se pot întîlni, din loc în loc, așezări omenești închegate. Dar nu distanțele și clima aspră ar fi fost în stare să descurajeze o evadare. Nu se putea ieși din Karaganda, asta era totul. Drumurile erau bine păzite, trenurile erau riguros controlate ; orașul era în centrul unui cerc de lagăre și unități militare. Cu toate acestea, patru nemți s-au hotărît să evadeze.

Erich, bărbat de 35 de ani, fost plutonier SS. A căzut prizonier în 1942, lîngă Orel. Cunoștea destul de bine limba rusă, stăpînea la perfecție termenii din ramura mineritului. Fusese șeful echipei din care a racolat pe ceilalti trei evadați. Echipa lucrase în sectorul 9 și aparținea de brigada lui Widera.

Gorfried, tînăr de 24 de ani, fost sergent.

Schmalfuss și *Gross*, foști soldați, în vîrstă de 30 și, respectiv, 22 de ani.

Gîndul evadării le-a venit în serile cînd s-a transportat piatra din carieră. În ciuda întunericului, au studiat cu grijă terenul. Apoi au stat de mai multe ori de vorbă cu civili cazahi, de la care au obținut o mulțime de date privind traseele de urmat. Au aflat că nu departe de carieră începe lacul Balhaș, iar

dincolo de lac, drumul pînă-n China nu constituie o problemă deosebită.

Imediat după „furtul" pietrei, cei patru au fost văzuți mereu împreună, așa cum au declarat și camarazii lor la interogatorii. Cu infinite precauții au început să-și pregătească provizii. Au strîns în cele din urmă cîte un kilogram de pîine, cîte 100 grame de zahăr (rația zilnică era de 5 g), cîte o pătură subțire bocanci în stare bună, salopete și îmbrăcămintea personală. După toate acestea au pregătit locul prin care să se strecoare din lagăr.

Acel loc era un șanț de scurgere pentru apele pluviale, care s-a tot adîncit cu timpul, șanț care subtraversa cele zece rînduri de sîrmă ghimpată, aflat la șaizeci de metri de poartă și la tot atîția metri de turnul de pază. În acest loc era un bec care lumina puternic. Trebuia spart. Dar cum ? Da, în timpul cînd șuieră sirena minei. Zgomotul ei puternic va acoperi zgomotul spargerii becului. La prînz așa s-a procedat, cu o praștie și o piatră. Seara a fost remarcată dispariția becului, dar magazinerul rus nu era la acea oră în lagăr.

Cei patru s-au echipat de lucru, chipurile să intre în schimbul 3. Pîinea, tăiată felii, era înfășurată în jurul șoldurilor, în pături subțiri. Cinaseră înainte în cantină. S-au atașat apoi unui grup care pleca la muncă. La un moment dat s-au desprins și s-au îndreptat spre șanț. Era ora 22 și 30 de minute. Au mers tîrîș pe sub sîrme și pe terenul greblat, și apoi încă o sută cincizeci de metri mai departe. O porțiune bună au străbătut-o la pas, apoi în

alergare, în direcția carierei. Aveau norocul că echipa lor nu era legată de un schimb anume. Cei din schimbul 3 erau convinși că Erich lucrează dimineața, iar cei de dimineață... Astfel, nici în baracă nu s-a știut de evadare pînă pe la ora 8. Șeful de dormitor a mirosit că ceva nu e în regulă și l-a anunțat pe Tiegler. Tiegler l-a căutat pe Widera, dar șeful de brigadă i-a spus că nu i-a văzut la lucru. La ora 9 s-a dat alarma în lagăr. Au fost scotocite baia, barăcile, closetul. Cineva a observat urme de tîrîre prin șanțul de sub sîrma ghimpată. Totul era limpede. Evadații aveau un avans de zece ore. Pe la carieră trecuseră în jurul orei 2. Se orientau după poziția aștrilor, așa cum învățaseră în armată.

La cîteva ore după anunțarea alarmei au fost aduși cîini dresați însoțiți de milițieni. Inutil, evadații aveau un avans de cel puțin 50 kilometri față de urmăritori. Înaintau însă cu precauție. Spre seară au dat de un pîrîu, pe firul căruia au mers mai mulți kilometri, tocmai pentru a nu fi mirosiți de copoi. Erich știa ce știa.

În lagăr era mare fierbere. Efimov era nedumerit, cum de se poate fugi dintr-un lagăr de muncă, unde mîncarea e asigurată, se doarme comod și se asigură haine de iarnă. A scăpat totuși și o amenințare : regulamentul de ordine interioară va fi revizuit, și se va trage în cei ce se vor apropia la mai puțin de cinci metri de gard.

Fugarii erau deja la o depărtare de 100 kilometri de Karaganda, cînd au dat de niște grajduri mari, în preajma cărora se jucau patru copii cazahi. Copiii abia îndrugau rusește. Nemții au luat cîteva duzini de cartofi dintr-o grămadă mare, și-au umplut sticlele cu apă și au plecat spre liziera unei păduri sărăcăcioase. Pe drum — iarbă de stepă, tufe uscate, arbuști pipernicíți. Din pădure se auzeau lătrături de cîine. Un frison de groază i-a încercat pe fugari, dar în clipa următoare și-au dat seama că e lătrat de cîine ciobănesc. Au mers cu pas întins la liziera pădurii, mereu spre sud, spre sud. Spre dimineață au ajuns în preajma unei șosele. Erau la 38 de ore de la evadare, la 150 kilometri de lagărul 5. Au fiert cartofi într-o gamelă și au mîncat pe săturate. După ospăț Erich a plecat să facă un „sondaj" în preajma șoselei. La nici o oră a apărut un camion la orizont. Erich a ieșit în mijlocul șoselei și a făcut cu mîna să oprească. Era un „Ford", iar șoferul i-a răspuns, neîncrezător, la salut.

— Încotro ? face Erich.

— Da' tu cine ești, de mă întrebi ? N-ai figură nici de siberian, nici de cazah, dar nici de rus.

Fugarul avea de gînd să-l lovească și să plece cu camionul, cu ceilalți trei, dar și-a dat seama că asta ar fi fost o gafă de neiertat. I-a aruncat șofelului un zîmbet trist, iar acesta i-a răspuns într-un fel asemănător.

— Vin de la colhoz, duc cartofi pînă la Balhaș, iar de acolo voi lua pește.

— Aș merge și eu cu tine, aș vrea să lucrez acolo, spune Erich. Sau, mai bine, zi-mi cum ajung la calea ferată Semipalatinssk-Alma-Ata.

— Oho, trebuie s-o iei peste cîmp, cale de 45—50 de kilometri.

— O iau, camarade, o iau, i-a spus, încrezător, Erich.

Șoferul se scufunda într-o mare nedumerire. Străinul nu părea nebun, nu era siberian și totuși căuta o cale ferată, o cale de evadare. Bănuitor, l-a întrebat :

— Spune-mi cine ești, și va îngheța în mine secretul.

— Spune-mi mai întîi tu cine ești și am să-ți spun și eu.

I-a spus, de-a fir a păr. Dar nu înainte de a-i explica lui Erich că pînă în China mai sînt 260 kilometri. Apoi a vorbit despre sine. A vorbit în limba germană.

— Sînt german, din Polonia ocupată de ruși în 1939, a zis. Am fost deportat aici, împreună cu mulți, foarte mulți polonezi și germani. Aici m-am căsătorit, cu o nemțoaică din Lituania, deportată și ea. Am doi copii și sînt șofer în colhozul din Sarigasan. Așa că nu-ți fie teamă, știu că ești dezertor dintr-un lagăr, dar nu-ți fie teamă că m-ai întîlnit.

Erich i-a sărit de gît. Plîngeau amîndoi, cu îmbrățișări repetate, uitînd deodată pericolele care îl pîndeau în fiece clipă. Într-un sfîrșit șoferul s-a șters la ochi cu mîneca salopetei,

s-a dat înapoi cu un pas, apoi l-a întrebat calm :

— Ţi-e foame, nu-i aşa ? Hai să-ţi dau o traistă cu cartofi.

— Nu sînt singur. Uite, acolo mai am trei camarazi. Vrem cu toţii să ajungem în China. Cît mai repede, pînă nu ne prind ei urma.

Şoferul a umplut o traistă mare cu cartofi şi l-a urmat pe Erich pînă la o tufă mare de arbuşti, la cîteva sute de metri de şosea, în spatele căreia erau ascunşi ceilalţi trei. Cartofii au fost împărţiţi în patru, iar şoferul s-a întors grăbit spre maşină. Dinspre Karaganda se apropia un camion. Peste cîteva minute camionul, militar, a oprit lîngă cărăuşul colhozului din Sarigasan. A fost întrebat dacă n-a văzut patru dezertori din lagăr. A negat şi i s-a pus în vedere să raporteze la cel mai apropiat post de miliţie tot ceea ce i se va părea neobişnuit la oamenii pe care îi va întîlni pe drum.

Camionul militar a fost un serios avertisment. Cei patru s-au hotărît să meargă numai noaptea. Se aşteptau la o întărire a pichetelor de grăniceri. S-au îndepărtat în grabă de şosea. De pe o colină se zărea Balhaşul, la 30—40 kilometri spre sud-vest. Pînă acolo era pustiu, presărat cu pajişti uscate. Distanţa putea fi parcursă numai noaptea. Ziua riscau să fie observaţi şi vînaţi ca iepurii. Erau slăbiţi, murdari, cu o mulţime de zgîrieturi. Dar cel mai greu era gîndul că, la graniţă, sînt aşteptaţi cu arme de foc. Iar ei nu aveau decît

un cuțit, furat de Schmalfuss din bucătăria lui Iakob.

După spusele șoferului trebuia mers tot spre stînga și lăsat marele lac spre apus. Erich era expert în orientarea după stele. Nopțile erau senine și reci. Dacă ar fi stat în loc ar fi îndurat frigul, care anunța, pentru următoarele zile, venirea iernii. Au dat de cîteva cătune în drum, pe care le-au ocolit, de teamă ca acele cătune să nu fie cumva subunități militare. Ziua, din arbuști și ierburi încropeau focuri joase, în care coceau cartofii fratelui deportat din Polonia. Mîncau pe săturate, apoi adormeau, frînți de oboseală. Erich, SS-istul tresărea adeseori în somn, scuturat de presimțiri sumbre. El era șeful și observase o oboseală din ce în ce mai apăsătoare în rîndul celor trei. Un eșec ar fi însemnat moartea. Știa asta. Sau carcera cea mai severă. Ceea ce însemna tot aia.

În a cincea zi de la evadarea celor patru, în lagăr a avut loc o „adunare generală", crispată, unde s-au proferat tot felul de amenințări. Mai marii lagărului erau de-a dreptul speriați, după avertismentele venite de la Upravlenie. Tiegler era arătat cu degetul și pus să dea tot felul de explicații. Uriașul Tiegler era fiert. Mereu i se reproșa că n-a știut să introducă în lagăr disciplina pe care o inoculat-o Hitler Wehrmachtului. Tiegler mătura cu privirea dușumelele și nu scotea o vorbă. Comandantul tuna și fulgera : „Vom lua măsuri dintre cele mai severe. . ." Aldea, prea puțin afectat de pornirile ștabilor, îmi șoptea

la ureche : „Poate se supără mai tare și ne dă drumul acasă". Îl lovesc cu cotul sub coaste. Nu mai era de glumit.

Comandantul era furios, cum nu-l mai văzusem :

— Îi împușc cu mîna mea, cînd or să-i aducă aici. Iar cu voi, prizonieri, am fost prea buni pînă acum. Vom găsi mijloace să stopăm orice act de indisciplină. De altfel, voi trebuie să știți că niciodată nu veți reuși să acoperiți marile pagube pe care le-ați adus poporului sovietic.

Aldea are mîncărime la limbă. Iar își lipește buzele de urechea mea :

— Ce pagube le-am făcut noi, măi Ștefane? Doar ne-au luat mișelește de lîngă Piatra și ne-au dus în Siberia.

Îi mai dau un cot sub coaste. Vorbea Efimov:

— Teoriile lui Hitler, cu rasa superioară, v-au sălbăticit de tot. Ați lăsat ruine și morți în urmă. Dacă nu încercați să redeveniți oameni, aici o să vă putrezească oasele. Cît privește evadații, fiți siguri, în 5—6 zile vor fi în lagăr. Toată granița e în alertă. Din Karaganda nu ieși decît mort, sau cu bilet de învoire de la Moscova.

Translatorul, plutonierul sovietic Walter, vorbea de zor, turnînd cenușă în cap conaționalilor săi. Era transpirat și roșu la față și neînstare să privească pe cineva în ochi.

Cei patru se aflau deja la 20—25 kilometri de graniță. Se vedeau tot mai mulți oameni mai ales militari. Drumurile erau mai dese,

străbătute de mașini ale armatei. Schmalfuss nu era sigur dacă și la graniță sînt aceleași garduri din sîrmă ghimpată, ca în jurul lagărului. Erich îi spune că n-au rușii atîta sîrmă încît să acopere distanțe de zeci de mii de kilometri. Se aflau în ultima lor dimineață, înainte de a trece *dincolo*. Mîncaseră pe săturate cartofi fierți și sporovăiau de una, de alta, numai că prea des se așezau între cuvintele lor rănirea prin împușcare, sinuciderea, căderea în cursă. În toți se cuibărise o nervozitate crescută, o oboseală care trepida pînă la exasperare. Erau bine marcați de psihoza hăituitului. Cale de întoarcere nu mai exista.

— Dacă am reuși să furăm măcar o armă, face Erich.

— Ce să faci cu o singură armă ? întrebă Gross.

— Cu arma aia poți procura alte arme.

Au vorbit despre sinucidere, în cazul în care ar fi fost răniți. Dar nu aveau la ei decît un cuțit de bucătărie. Gotfried le-a amintit de cianură și arsenic. Vorbeau de toate acestea ca de ceva obișnuit. Începeau să devină imuni în fața ideii de moarte. Dar nu ideea, chiar moartea se cuibărea, încet, încet, în ei. Slabi, murdari, obosiți, nu aveau decît o singură cale în față : urcușul spre culmea în spatele căreia îi aștepta un lucru atît de simplu — viața sau moartea.

Ultima zi. Început de octombrie. Frig, senin, ici-colo tufe uscate. O pădurice ramolită se ghicea spre sud. În spatele ei trebuie că era

marea Chină, Chitaiul. Erich își îmbrățișează camarazii. Lacrimi amare. în pragul libertății. Ceilalți rămîn într-o viroagă plină cu brusturi. Plutonierul SS va merge pînă la pichetul de grăniceri. Va sta o zi întreagă acolo. Va pîndi orice mișcare, orice gest, orice vorbă. Apoi va urma ultimul avînt, ultimul spasm spre zorii libertății.

— Nu vă mișcați de aici pînă nu mă întorc, le-a zis celor trei.

Sub luna plină barăcile se deslușeau bine. Barăcile pichetului. Erich și-a lut cîțiva cartofi și cuțitul lui Iakob. După trei ore de mers, pe un teren nisipos și umed, se deslușea bine o lumină, la 2—3 kilometri depărtare. Era o pată galbenă, lăsată, probabil, de o lampă cu petrol. Nu mai înainta la pas, ci tîrîș, pisicește. Se deslușea conturul unei barăci părăsite, sau al unei magazii de vechituri. Acolo trebuie să ajungă Erich. De acolo va auzi și va înțelege totul. Da, ușa e zăvorîtă, dar fără lacăt. Scîrțîie prăpăstios. O teamă adîncă îl încearcă pe fostul feldwebel SS, teama de cîini. O lătrătură și totul ar fi fost pierdut. Descoperă și o fereastră fără geam. Închide ușa, care scîrțîie, din nou, prăpăstios. Sare pîrleazul și se descoperă între mobile vechi, pînze sfîșiate, scînduri de la paturi scoase la reformă. Pare să fie o magazie în care se umblă arareori.

La ora șase sună deșteptarea. Vreo douăzeci de soldați aleargă, apoi se spală sub un duș improvizat, cu apă adunată într-un butoi din tablă. Soldații dispar, pentru ceaiul de dimi-

neață, probabil. După un sfert de oră încep instrucția, pe un teren aflat la 30—40 de metri de magazia cu vechituri. Soldații au figuri mongoloide, dar vorbesc rusește și sînt comandați de un subofițer blond și corpolent, cu voce de stentor. Bun cunoscător al limbii ruse, Erich înțelegea totul. Mai prost vorbeau mongoloizii. S-a putut totuși înțelege că pichetul avea efectivul unui pluton de luptă și că în acea zi urma să vină în inspecție comandantul de companie. În jurul orei 10 a și sosit un jeep american, din care a coborît un căpitan, urmat de zece soldați, care au stat înghesuiți și au deșelat pur și simplu mașina. Plutonul de cazahi stătea smirnă, iar subofițerul, țanțoș ca un cocoș împăiat, dădea raportul : „Tavarișci kamandant, la punctul 46 nu s-a întîmplat nimic deosebit !". Soldaților li s-a comandat pe loc repaus, după care a vorbit căpitanul, roșu în obraji, mare amator de votcă, pesemne. „Cei patru dezertori din Karaganda nu au fost încă prinși, a zis căpitanul. După calculele noastre ei ar trebui să fie în apropierea graniței și nu departe de punctul 46. Pe o lungime de 800 kilometri toate formațiunile sînt în stare de alarmă. Fiecare pluton va primi cîte zece soldați suplimentar, iar patrulările pe fîșie se vor face în grupuri de cîte trei, în loc de doi oameni, ca pînă acum. Fugarii trebuie prinși cu orice preț. Greblați bine fîșia, iar dacă evadații vor reuși să treacă dincolo, cei vinovați vor fi internați în lagărul 5 Karaganda. S-a înțeles soldați? ! După masă veți primi și cîini dre-

sați. Cîte doi cîini pentru o porțiune de 500 de metri. Atenție la imobilizarea fugarilor! Trageți foc de avertisment, iar dacă nemții nu răspund la somație, trageți în plin. Atenție, din nou atenție! În fruntea lor se află un fost plutonier SS, un dușman bine pregătit, care nu va ezita să se bată pînă în ultima clipă. Aveți grijă să nu vi de fure armele, căci vă așteaptă, soldați, curtea marțială. Este de preferat să-i prindeți vii, ca să fie judecați așa cum se cuvine. Curtea marțială n-are nevoie de cadavre. Ea lucrează cu oameni vii, pe care îi transformă în cadavre."

Erich era ochi și urechi. Stătea ca pe spini. I se părea atît de departe granița cu China. Chiar mai departe decît în urmă cu șase zile, cînd se gîndea la evadare. Îl neliniștea gîndul că vor fi aduși cîini. Javrele le vor dibui urma, îi vor trăda. Vor muri ca niște cîini, la un pas de libertate. Ciudat, se gîndea la tot ce putea fi mai rău, dar nu simțea nici un pic de teamă. Mai avea trei cartofi copți în spuză, trei cartofi în punga din pînză cachie. Trei cartofi și uriașa speranță a libertății. În cei 35 de ani trăise o sumedenie de întîmplări. Putea umple o viață de un secol cu întîmplările trăite pînă în acea zi. Nu-l mai speria gîndul morții. O stăpînea, era deasupra ei, deasupra morții. Singur și neînvins gîndea Erich, molfăind cei trei cartofi reci, cu miezul tare, neatins de jarul de aseară. Mîncau și soldații în minutele acelea, viitorii hăitași și criminali.

Erich n-a fost un nazist convins. Intrase în partid dintr-o nevoie inexplicabilă. Iar cînd

se gîndea la cei de acasă, îl cuprindea o ură nestăpînită. Avea soție și doi copii despre care nu mai știa nimic de cinci ani de zile. În viața civilă fusese comerciant în Hamburg. Vindea articole de băcănie și scanda lozinci prohitleriste, în care n-a crezut niciodată cu fervoare. În lagăr auzise de bombardamentele anglo-americane asupra Hamburgului. Îl încerca adeseori bănuiala că toți ai lui au pierit. Presimțea că a pierdut totul, aproape totul. Atunci ce rost mai avea evadarea? Ce rost mai avea viața *asta*? Se înrudise deja cu moartea și nu-l mai încerca nici o teamă.

Stătea acolo nemișcat și aștepta căderea serii. Soldații se împrăștiau cîte trei, cîte trei, înarmați cu automate cu roată („balalaica") și căști metalice. Spre capătul zilei au sosit și cîinii. Au fost închiși într-o cameră. Dacă ar fi fost lăsați liberi l-ar fi depistat. Un dram de noroc mai avea în el. Trupul îi era amorțit de așteptare. Și creierul îi era obosit. Prea multe fusese obligat să îndure. La un moment dat se gîndise că ar trebui să se predea grănicerilor. Dar în spatele lui erau ceilalți trei, pe care n-avea dreptul să-i trădeze. Nu, va încerca să ajungă la prieteni, să pregătească, împreună, ultimul salt peste graniță. Are nevoie de cîțiva metri de fîșie. Doar de cîțiva metri.

Se sună pentru masa de seară. El scoate capul pe fereastră. Adulmecă, asemenea unui copoi. Sare, fără zgomot, apoi o ia tîrîș, o sută, o sută și ceva de metri. Se ridică în picioare

și o ia la goană. După trei ore e în mijlocul camarazilor.

— Dați-mi cîțiva cartofi și o gamelă cu apă, zice.

Apoi, printre înghițituri și sughițuri, le spune ce a văzut și ce a auzit. Se știe că pe *acolo* vor trece, ei, patru. Sînt așteptați. Plutonul a primit întăriri, în cîini și oameni. Oameni și cîini vor sări asupra lor. Fugarii n-aveau de unde să știe că urma lui Erich a fost deja luată de cîini.

— Trecem pe lîngă pichet, dar la o distanță ceva mai mare, a zis fostul SS. Îl lăsăm în stînga și pătrundem într-o pădurice. Dincolo de ea e China.

Așa au și făcut. După o oră de mers au auzit lătrături de cîini. Erich a fost primul care a înțeles că urma lor a fost deja luată. Erau obligați să accepte lupta.

— Avem un avans de cel puțin o oră, face Gross. Cîinii vor merge unde am poposit noi, apoi se vor îndrepta încoace. Trebuie să ne înarmăm. În pădure să facem rost de bîte.

Mergeau în marș forțat. Printre gîfîituri, Erich spune :

— Oh ! de-am avea măcar o armă. Cu o armă aș avea curajul să mă lupt cu cinci soldați... Am experiența războiului... Grănicerii n-o au.

Era o cursă sinucigașă. Au dat de un drum, tasat de mașini. L-au trecut, unul cîte unul, tîrîș. Se vedeau bine luminile de la pichet. Cîinii nu se mai auzeau. Ajunseseră, pesemne, la locul lor de popas. Soldații vor descoperi

acolo coji de cartofi și cărbuni de lemn. Apoi se vor îndrepta spre graniță.

Și-au făcut rost de bețe lungi, de un stat de om, iar buzunarele le-au umplut cu nisip; să-l arunce în ochii grănicerului. S-au format două grupe, doi cîte doi. Cu bîtele vor lovi cîinii, să le rupă șira spinării. Asta cădea în sarcina primei grupe. Cea de-a doua așezată la cîțiva metri mai în spate, va arunca nisip în ochii soldaților.

La scurt timp de la adoptarea acestei tactici, cei patru rămîn locului. La nici o sută de metri de ei se zărea mucul unei țigări. Erich și Gross se deplasează mai spre stînga, Schmalfuss și Gotfried o iau spre dreapta. Patrula se apropie, cîinele începe să latre. Soldații sînt gata de tragere. Cîinele se zbate în lesă și face un zgomot nemaipomenit. Era un cîine puternic, bine dresat. Soldații au aprins o lanternă. Dîra de lumină e slabă, dar s-a înțeles bine că e vorba de cei patru evadați din lagărul 6 din Karaganda. Gotfried și Schmalfuss scot din buzunare cîte un pumn de nisip. Soldatul cu cîinele a rămas ceva mai în urmă Ceilalți doi, cu automatele îndreptate spre fugari, sînt la cîțiva pași. Primesc nisipul drept în față. În aceeași clipă bubuie automatele. Gotfried cade la pămînt. Gloanțele trec pe lîngă Schmalfuss. Unul îl atinge totuși și îl culcă la pămînt. Gross lovește cu putere cîinele. I-a rupt șira spinării. Cîinele se zbate și shiaună. E lovit și însoțitorul cîinelui, cu ciomagul pe spinare. Cade alături de cîinele care se zbate agonic.

Pichetul e în alertă. O duzină de soldați înarmați vin în fugă spre locul de bătălie. Din cei trei ostași, unul e pe poziție. Nisipul nu l-a atins, avea ochelari. El i-a culcat la pămînt pe Gotfried și Schmalfuss, apoi pe Erich și Gross. Gotfried era deja mort, iar Schmalfuss nu mai avea decît o oră de trăit. Fusese lovit în piept, iar în iarba uscată de lîngă el se aduna o mică baltă de sînge. Gross fusese și el lovit în piept și va mai avea parte de cîteva ore de agonie. Erich fusese împușcat în picior. Întins la pămînt, scîncea.

Norocul sovieticilor au fost ochelarii unuia din cei trei. Altfel, fugarii ar fi ajuns, cu siguranță, în China. Șansele libertății lor ar fi fost vizibil crescute.

A sosit o nouă grupă de grăniceri. Au fost improvizate cîteva tărgi. Incredibil de repede a sosit și căpitanul, comandantul de companie. Părea mulțumit și bănuia o binemeritată avansare. Mirosea a rachiu prost și era ud de transpirație. S-a dat ordin să fie pansați răniții. Gross respira tot mai greu și era pentru toți limpede că el nu va ajunge viu în lagăr. După cîteva ore de așteptare a sosit și mașina, o dubă cu gratii la geamuri. Se dă un anunț lapidar la Upravlenie. În jurul orei 10 dimineața vestea prinderii celor patru sosește și în lagărul 5. S-a anunțat o adunare de urgență. În barăci erau cei care lucrau în schimburile II și III. Efimov radia de bucurie. Avea confirmarea faptului că nu se poate evada din-

tr-un lagăr sovietic. Asta a și spus, în scurta-i luare de cuvînt :

— Nu cunosc nici un civil care să fi evadat de aici, a zis NKVD-istul. Dară-mi-te un prizonier de război... Așa că nu vă mai obosiți cu gîndul că se poate fugi de aici. Puterea sovietică așteaptă de la voi fapte de muncă, nu aventuri puse la cale de un SS-ist notoriu.

În acest timp Erich avea dureri cumplite la picior. Fusese împușcat sub genunchi. Nu mai sîngera, dar simțea înțepături insuportabile în tot corpul. Gross agoniza. La un moment dat a prins puteri miraculoase și s-a ridicat în capul oaselor.

— Unde sîntem și ce s-a întîmplat, Erich ?

— Sîntem într-o dubă și ne îndreptăm spre lagăr. Gotfried și Schmalfuss au scăpat de pacostea asta. S-au dus *dincolo*. Dar stai liniștit, că îi vom urma și noi cît de curînd.

Gross avea hainele pline de sînge. Era galben la față și horcăia, Un glonț îi perforase plămînul. Știa că nu va mai trăi mult. Era lucid. Printre horcăieli a reușit o rugă :

— Dacă vei avea zile și dacă vei scăpa din Siberia, du-te la ai mei și spunele totul, totul.

Îl strîngea de braț pe Erich. Lacrimile îi brăzdau obrazul murdar, însîngerat. La un moment dat nimic nu mai mișca în el. Erich i-a închis ochii și i-a vorbit, de parcă Gross ar mai putea da răspunsuri.

— Poate ar fi fost mai bine dacă rămîneam în lagăr. V-ați luat după mine, iar eu v-am dus la moarte. Da, Gross, da băiete, merit să rămîn în viață și să trăiesc orgia pînă la ca-

păt. Eu v-am promis libertatea și, uite-te, o aveți, libertatea deplină.

Lacrimile lui Erich picau pe obrajii lui Gross. În ciuda spectacolului tragic, Erich trăia senzații lumești. Resimțea foamea, setea și gîndea despre moarte ca despre un act firesc, un act binemeritat uneori. Se întreba de ce n-a fost el primul ucis. Știa că-l așteaptă împușcarea. Judecătorii din Curtea Marțială n-au chef de glume. Se țin serios de treabă. Dar e ridicol să te înfățișezi în fața acelor cetățeni sobri, cu mințile împuținate de noianul de legi și decrete absurde.

Era flămînd, însetat și simțea nevoia să se pună capăt calvarului siberian. După cîteva ore de mers duba se oprește. Hurducăturile contenesc, iar durerea din picior devine mîncărime. Căpitanul bagă capul pe ușă. Lumina era atît de puternică încît Erich a închis ochii. Părea mort, coleg de eternitate cu ceilalți trei. Căpitanul îl scutură zdravăn și îl întreabă ceva. Ochii injectați se întredeschid, iar buzele, arse de febră și de sete, schițează un răspuns, cu privire la Gross : „On uje mertveț“ (El e deja răposat.). Toate acestea se întîmplau ca într-un vis, ca într-o levitație neprovocată. Căpitanul pune mîna pe un aparat de emisie-recepție și ia legătura cu Upravlenie. Raportează că trei evadați au murit, iar „fiara SS-istă“ are toate șansele să scape cu zile. După dispariția căpitanului pilangiu și după pornirea dubei impresiile și trăirile s-au amestecat, pînă la o totală confuzie. Atît a mai ținut minte Erich — durerea ascuțită din picior. Dure-

rea care i-a provocat în cîteva rînduri stări de leșin.

La căderea serii duba a ajuns în lagăr. Prizonierii nemți au coborît morții din mașină și l-au dus pe Erich în fața lui Efimov. Acesta a dat ordin ca fugarul să fie dus în carceră. Era urgentă nevoie de o intervenție chirurgicală, a explicat doctorul Neumann, dar n-a fost luat în seamă. Mai mult, i s-a spus să dispară din fața NKVD-istului. Comandantul lagărului n-a fost în stare de nici un gest. Asculta orbește de Efimov, ofițer tînăr, dar cadru al uneia dintre cele mai temute instituții de represiune. O oră mai tîrziu maiorul cazah a permis doctorului Neumann să intre în celulă, cu infinite precauții, firește. În celulă era frig, iar Erich era flămînd. însetat și obosit. Durerile de la picior erau groaznice.

L-am căutat pe Dobre și l-am rugat să facă rost de ceva haine groase, să le plasăm în carceră. Dobre părea înfricoșat.

— De ce nu încearcă Tiegler să-i facă rost de haine ? Sîngele apă nu se face, așa că e de datoria lui să-l ajute pe Erich. Ștefane, risc mult dacă fac ce-mi ceri tu. Nu vezi că toți sînt cu fundu'-n sus și vînează orice greșeală ?

I-am amintit de felul în care ne-am protejat „greviștii“ și de rolul pe care l-a jucat Dobre în acea acțiune. Încet. încet a început să cedeze. În cele din urmă mi-a spus :

— Trebuie să-l rog pe Fedotov să ne ajute, dar mai așteptați și voi un pic, pînă pleacă

Efimov. Dacă miroase ceva NKVD-istul, ne-am ars cu toții.

Spre miezul nopții eram convins că Dobre îl va ajuta pe Erich. În baracă am aflat că ne așteaptă iar o „adunare extraordinară", anunțată pentru a doua zi. Ședința a debutat cu aducerea lui Erich, cu targa. Eram puțini martori, căci schimbul III întîrziase în subterane, iar schimbul II se pregătea să plece la lucru. A vorbit același același Efimov, subliniind de cîteva ori că din lagărele sovietice nu se poate evada. În prezidiu era și un colonel de la Upravlenie, care a vorbit scurt și amenințător. Ședința n-a durat mai mult de douăzeci de minute, timp în care am aflat că Dobre a reușit să strecoare în celulă o pufoaică și o pereche de pantaloni îmblăniți. Unul din nemți a introdus în arest o bucată mare de pîine.

Peste cîteva zile Erich a fost scos din carceră. Transportat la spital, doctorul Neumann i-a amputat ambele picioare, unul mai jos și celălalt mai sus de genunchi. Degerase și nu se mai putea face nimic. Durerile l-au mai lăsat, dar bietul om arăta jalnic. Resemnarea lui ajunsese atît de departe încît cerea să fie împușcat. I-am întins o țigară aprinsă. Trăgea din ea și plîngea, scîncea ca un copil. Mă cunoșteam bine cu Erich. Eram aproape prie-

teni. Germana de la el am învățat-o. Atunci mă încerca și pe mine plînsul, pentru că și pe mine mă încercase adeseori gîndul evadării. Plîngeam cu gîndul că nici o cale de evadare nu mai era posibilă. Toate iluziile se închideau în camera arestatului. Și ieșeau de acolo cu picioarele amputate.

După vederea cu Erich am plecat la club, să ridic scrisorile. Podaru primea vestea cea mai proastă. Margareta lui se recăsătorise cu Ioan al lui Petruș. Era convinsă că bărbatu-su fusese împușcat. Confirmarea venise din partea unui camarad, Crăciunel, din Regimentul 91 Alba Iulia. Dar Podaru trăia. Trăia și înjura într-una. Încă un combatant părăsit de consoartă.

ALTE MUNCI, ALTE ACCIDENTE

Vine într-o zi Velicu la mine și mă întreabă dacă nu vreau să ies în oraș. Am crezut că e pus pe glume nesărate. L-am urmat totuși, pînă la poartă, unde aștepta un camion. Mai erau cîțiva prizonieri acolo, păziți de un soldat pirpiriu, negricios, cu fața lată, de mongol. Am urcat pe platforma camionului, iar soldățelul s-a băgat în cabină, nu înainte de a ne spune că cel ce va încerca să fugă va fi

împușcat pe loc. Nu mai avea nimeni gînd să fugă, după eșecul celor patru. În camion era frig, de ne înghețau oasele. Stăteam tolăniți pe saci de făină. Toți aveam linguri „la purtător". Acesta era obiceiul. Nu se știa niciodată ce soartă are ziua. Dacă te trimite în fața unui tuci cu zeamă de cartofi, iar tu n-ai lingura la tine. Lingura era un obiect de mare preț în viața noastră. Tot atunci, în camion, ne gîndeam că ne vom pricopsi cu cîte un kilogram de făină, fie în săculeți, fie în buzunare. N-a fost să fie așa. Eu aveam buzunarele sparte, cît despre săculeți, ni s-a spus de la bun început că ne paște carcera dacă încercăm să furăm ceva.

Mergeam la moară, traversînd orașul. Orașul era trist, cenușiu. Predominau barăcile pentru „Obșejîtie" (camere comune), pentru deportați. Erau odăi mari, care adăposteau pînă la patruzeci de suflete. În centru am văzut cîteva blocuri noi, cu patru și cinci nivele, dar tot așa, cenușii, neîngrijite, cu tencuiala repede mîncată de vînturile siberiene. Trecătorii erau, și ei, posomorîți, prost îmbrăcați. Predominau vestoanele, paltoanele și capelele scoase la reformă. Pînă și copiii aveau aerul unor militari dezertori. Purtau veșminte peste măsură și păreau băieți din ceata lui Papuc.

Moara era o clădire uriașă, din cărămidă roșie, în jurul căreia staționau zeci de camioane ; unele descărcau grîu, altele încărcau făină. Mă gîndeam că o parte din grîul acela a fost adus și din Bărăgan. Altul a trecut oceanul, venind din America sau Canada. Grîul și făina erau manipulate tot de prizonieri, oameni ca noi, cei din lagărul 5. Am intrat în vorbă cu cîțiva. Păreau mai mulțumiți decît ai noștri ; aveau cel puțin mîncarea sub nas, grîul acela adus din toate colțurile lumii. N-am stat mult acolo. Am încărcat ZIS-ul cu 80 de saci, a cîte 50 kilograme fiecare. În spate ne-am lăsat loc pentru adăpostire. Pe drum, cu o lingură din aluminiu am spart un sac. Mîncam făină cu lingura. La un moment dat am zis că e cazul să ne oprim. Făina face cocoloașe în stomac, fermentează și ne va da o diaree de pomină. Spînu din Hîrlău, un lungan de doi metri, veșnic flămînd, tot scotocește cu lingura în sac. Cum-necum, jumătate din sac s-a golit. Cu puțin înainte de intrarea în lagăr, Spînu al nostru începe să se țină cu mîinile de burtă. Cum ajungem, sare din mașină și fuge la baie. Înghite cîțiva litri de apă, apoi se întinde la pămînt, urlînd că l-a ajuns moartea. Noi terminaserăm de descărcat ma-

șina, dar el tot acolo se tăvălea. Într-un tîrziu s-a ridicat și, ajutat de cîțiva flăcăi, a ajuns la spital. Noi ne-am ținut mai bine, dar, fie din cauza manipulării sacilor grei, fie din cauza făinii, înghițită fără socoteală, ne-a vînturat, timp de trei zile, o diaree chinuitoare. Cu acordul camarazilor am scăpat, cel puțin, de munca în subteran. Fiecare a slăbit cu cîteva kilograme, iar Spînu ajunsese mai slab, ațos și mult adus din spate. Singurul care s-a descurcat a fost Marin Marin, din Dragodana-Titu. A fost mai hoț decît pungașul, decît noi toți la un loc. Își umpluse buzunarele cu făină (cînd o descărcam în magazie), iar în baracă a golit-o într-o gamelă. A făcut o coca și a copt-o pe jarul din sobă, apoi a trecut-o pe sub nările cîtorva camarazi ; salivau amărîți, precum cîinii în fața măcelăriei.

După mai bine de doi ani de lagăr masa era tot slabă. Pe lîngă cele trei porții zilnice de ciorbă cu sfelcă furajeră mai primeam, la intrarea în subteran, cîte un polonic (circa 300 grame) de cașă, o supă ceva mai groasă, din crupe. De la un timp, după înfrîngerea Japoniei, mîncam din gamele noi, ceva mai mari decît cele nemțești sau românești. Erau gamele-pradă de război. Rușii se foloseau de alt-

ceva, de niște ceaune greoaie, nepractice. Cele japoneze erau strălucitoare și ușor de manevrat.

Se apropia Crăciunul lui 1946. Afară era un frig de —30—40 de grade. În barăci căldura era plăcută, chiar peste limitele obișnuite. Cumplite însă erau drumurile de la mină pînă la baracă. Ieșeam din subteran uzi leoarcă, doar în cămașă și în salopetă. Ne lovea vîntul înghețat în față și, în cîteva minute, salopeta se făcea scorțoasă, ca tabla zincată. Acolo descopeream, mulți dintre noi, răcelile, pneumonia, guturaiul. Un asemenea sistem de „saună" nu era de dorit nici pentru dușmani. Tropăiau și soldații pe lîngă noi. Prost îmbrăcați, bieții copii visau izbe călduroase.

Se apropia Crăciunul. Pentru sovietici sărbătoarea aceasta n-avea nici un preț. Pentru noi, ea însemna amintiri senine și multe, multe lacrimi. Și în acel Ajun am cîntat colinde, am depănat întîmplări care mai de care mai hazlii. Nemții, mai bine pregătiți decît noi, au adus și un brad, pe care l-au împodobit cu lumînări și panglici. Au colindat și ei, dar fără patima pe care o dovedeam noi în asemenea ocazii.

De Revelion am încercat să ne revanșăm. Am făcut rost de un brad înalt de trei metri,

pe care l-am împodobit cu panglici, lumînări și pachețele învelite în hîrtii colorate. Pachețelele simbolizau cadourile și erau, de fapt, bucățele de scîndură, tăiate la joagărul minei și lustruite de doi lemnari-prizonieri. Printre nemți erau și cîțiva cîntăreți de operă, apoi ingineri, muzicieni și chiar doi profesori universitari. Cîntau minunat. La un vals de Strauss a început și dansul. Doi cîte doi făceau ocolul cantinei lui Iakob. Ofițerii sovietici holbau ochii. Era prima oară cînd vedeau așa ceva. La ei dansau doar fetele, în cupluri, iar bărbații se pupau, uneori, pe gură. Isprava de Revelion a nemților era unică în felul ei.

Printre români, cîțiva plîngeau potolit. Își ușurau amintirile și nutreau speranța că în 1947 va veni liberarea. Erau acolo oameni care stătuseră 4—5 ani în lagărele sovietice, îmbătrîniseră pe „frontul muncii", robotind în mine sau pe pămînturile deștelenite ale Kazahstanului. Nu mai cereau multe de la viață ; doar un bilet de voie pînă-n țară, un ucaz semnat de Stalin.

În prima zi a anului 1947 nu s-a lucrat. Doar cîțiva civili și o duzină de prizonieri au muncit la remedierea unor utilaje. Fiind zi liberă, de Sfîntul Vasile am mîncat mai prost

decît în celelalte zile. Asta m-a și făcut să holbez ochii la o grămadă de varză, înghețată tun, acoperită, cu un strat subțire de zăpadă, o grămadă în apropierea căreia se proțăpise o santinelă. Asta se întîmpla dimineața, pe la zece. Soldatul mă ghicise, așa că n-a fost chip să pun mîna pe ceva. Ticluiam un furtișag de seară. Întindeam mîna prin gardul din sîrmă și aș fi prins cîteva verze, apoi le-aș fi dezghețat lîngă sobă. Așa am și făcut. L-am luat și pe Apetrei cu mine, om descurcăreț. Nu mai era nici o santinelă în jur. La cincizeci de metri de noi era turnul de pază. Am fost observați ? Tot ce e posibil. Nu toți soldații se purtau urît cu noi. Îndurau și ei destule. Am dus varza în coșarul sobei, bine încălzit. Am mai făcut un drum pînă la gardul din sîrmă. Luasem și o bucată de cărbune cu mine, cu gîndul să izbesc în varză, dacă o fi prea înghețată. Mi-era teamă să nu dau de vreun prizonier, care să mă pîrască lui Munteanu. Prizonieri n-am întîlnit, dar era un soldat, care se tot învîrtea prin preajmă.

Am revenit în baracă, unde se discuta despre bunătățile ce se pun pe masă de sărbători. Podaru lăuda pîinea de la Teiuș. Zicea că e groasă cît palma. Slănina, la fel. Ceilalți rîdeau, făceau haz de necaz. Podaru avea o

palmă cît cazmaua și o gură pe care scotea țînțarul cît armăsarul. Despre moldoveni s-au spus vorbe frumoase. Ne aminteam cu toții, cum de Paște, pe front, femeile din sat au dat fiecărui soldat cîte două ouă și cîte o felie de cozonac. Simțeam gustul bunătăților în gură. Și salivam. Fostul subofițer Anica e bucuros, că ,în sfîrșit, moldovenii lui sînt lăudați. Vușcan zice că ardelenii ar fi mai de ispravă. În toiul discuțiilor n-am intervenit cu nici o vorbă. Gîndul mi se fixase pe varza aia degerată. Mă uit în sobă și mai arunc două bucăți de cărbune ; să fie mai cald în coșar. Îi fac semn lui Apetrei, că să mai aștepte ; poate mai vin cu un transport. Iau o bucată de cărbune, ascuțită și dispar. Iau și salopeta, cu gîndul s-o umplu. De atîta poftă, vorbeam de unul singur. Afară, întuneric beznă. La cîțiva zeci de metri, o santinelă fuma. N-avea cum să mă observe. Pășeam pisicește. Inima îmi bătea, să-mi spargă coșul pieptului. Și simțeam cum intră repede frigul în mine. Eram doar în cămașă, căci salopeta o țineam pe post de traistă pentru varză. Cu pași repezi am ajuns la movila înzăpezită. Varza nu era atît de înghețată pe cît am crezut. Am desprins cîteva bucăți bune din grămadă și am luat-o repejor spre baracă. Mă prefac că bag cărbuni în sobă, dar eram tot cu ochii pe coșar. Stre-

cor verzele în locul dinainte pregătit și îmi ploua în gură. Ies apoi din baracă, să „atac“ coșarul pe din afară. Afară dau de cîțiva camarazi, cu Nicolae în frunte.

— Măi Ștefane, zice Nicolae, nu simți că miroase de parcă s-a mutat closetul lîngă baraca noastră ?

Nu i-am luat în seamă vorbele. Mă vedeam mîncînd cu lingura varză fierbinte și gustoasă. Să mă satur odată și odată ! Numai că n-a fost să fie așa. Am scos o varză coaptă din coșar și am băgat lingura în ea. S-a răspîndit o duhoare insuportabilă. Abia atunci mi-am dat seama că movila ninsă era groapa de gunoi a bucătăriei, unde au fost aruncate și cîteva duzini de verze degerate. Așa n-am avut eu noroc nici în prima zi a anului 1947.

Am mers pînă la closet și am aruncat gunoiul pe gaură. În scurt timp a venit neamțul, să ne cheme la masă. Pe culoar, în baracă, mirosea a rahat. Toți se întrebau de unde o fi venit mirosul ăla. Abia peste cîteva zile am avut puterea să mă destăinui. S-a rîs mult, s-a rîs cu fălcile strînse.

Nepotolita foame ne ducea cu gîndul și la foametea din Moldova. Din nou s-a ciorovăit pe seama mai bunei organizări a agriculturii din Transilvania. Moldovenii erau vădit mar-

cați de goana rudelor spre sud și spre Ardeal. Puneau foametea pe seama distrugerilor provocate de război, precum și a jafurilor făcute de nemți și ruși. Una peste alta, eram cu toții afectați pentru foametea din Moldova, pentru că și noi, la rîndu-ne, înduraserăm sute de zile de foame. În aceste condiții Munteanu ne vorbea de avantajul colhozurilor sovietice, unde și celor bătrîni li se asigură toate mijloacele de subzistență. Nu-l credea aproape nimeni, după cum niciunul dintre noi n-aveam curajul să-l combatem. Într-o zi în care se discuta din nou despre Moldova, am ridicat problema grădinii de zarzavat din lagăr.

— Observ că pe aici nimeni nu cultivă legume, am zis ; toți așteaptă hrană din Europa. Dom Munteanu, hai să le arătăm rușilor și cazahilor de ce sîntem în stare. Să ajungem să nu mai tînjim după o foaie de varză, sau după un morcov.

— Lasă-i în plata Domnului, mi-a răspuns, să se descurce cum știu ; numai nouă să ne dea mai repede drumul acasă. Dacă tot s-a semnat tratatul de pace, ce rost mai are să slugărim aici ?

Mai discutăm și despre alte lucruri. Ne plîngem morții. Într-o zi Munteanu ne-a prezentat o statistică a întîmplărilor tragice. În

1946 s-au stins din viață 40 de români, numai în lagărul 5. 32 au murit în accidente de muncă, iar restul, din pricina TBC-ului și a altor boli. Într-un asemenea ritm, în cîțiva ani de zile toți am fi fost decimați. Pentru sovietici singura pagubă era aceea că li se subția forța de muncă. Războiul se terminase, dispăruse sursa de prizonieri, iar ei aveau atît de multe de reparat și de construit. Pierduseră milioane de bărbați și o bună parte din efortul reconstrucției cădea pe umerii prizonierilor de război. Nimeni n-a calculat valoarea acestei munci uriașe. În chip firesc ea ar fi trebuit să fie trecută în contul datoriilor de război. Gîndindu-mă numai la ostașii noștri, la sutele de mii de prizonieri români, munca lor trebuie că s-a ridicat la multe miliarde de ruble. Cine ar mai fi în măsură să facă o socoteală cît de cît exactă ? S-a muncit după încheierea armistițiului, s-a muncit vîrtos și după semnarea tratatelor de pace. Ne-am plătit cu vîrf și îndesat expediția de la est de Nistru.

Primăvara ne-a prins, totuși, relativ curați, cu dezinsecția bine făcută, cu o baie grozavă, unde veneau, în schimb de experiență, și ofițeri din alte lagăre. Aveam și o orchestră pe cinste, compusă din două viori, o trompetă și o baterie, formată din prizonieri nemți. Din

cînd în cînd ascultam în cantină „Silvia“ și „Katiușa“, iar Nicolae al nostru îi învățase pe nemți să îngîne și „Morărița“. În cîteva rînduri am avut ca oaspeți soții și copii de ofițeri. Drept recompensă, instrumentiștii primeau promisiunea că vor fi scoși de la muncă din mină, dacă își vor da silința să cînte și mai frumos. Promisiunea asta trena de cîteva luni bune. Apoi a căzut, căci au venit întîmplări neprevăzute, tragice. Cei de la Upravlenie erau cu ochii pe comenduirea lagărului, iar iluzia îmbunătățiri vieții noastre s-a topit cu totul.

În abatajul lavei din sectorul 6 au fost îngropați de vii cinci prizonieri români și doi civili ruși, care lucrau ca buciki. Trei zile au durat săpăturile, pînă au fost scoase la lumină cadavrele celor șapte. Din rîndurile noastre au dispărut : moldovenii Berindei și Asaftei, olteanul Prisăcaru și ardelenii Mareș și Petrișor. Doar Mareș era bărbat căsătorit și lăsa în urmă un orfan de șase ani. A fost o tragedie de neuitat, care a lăsat multă vreme răni deschise în sufletele tuturor prizonierilor. Sovieticii sfidau orice ritual creștin. Morții noștri au fost încărcați într-un camion și duși spre o groapă comună. Au fost dezbrăcați pînă și de albituri, deci erau complet goi. Nu le-a pus

nimeni cruci la căpătîi. Asta ne-a mîniat foarte tare. Ne-am răstit și la Munteanu, că nu e în stare să intervină pentru frații lui. Am format o delegație din cinci inși (Eram și eu printre ei.) și am zis că mergem la comandantul lagărului. L-am pus pe Ungureanu în frunte. Știa bine rusește și era bun de diplomat Ne-am expus doleanțele în fața comandantului cazah : morții noștri să fie însoțiți pînă la groapă de o delegație formată din zece camarazi, cei zece să sape gropi, iar la căpătîiul răposaților să fie plantate cruci din lemn. Am mai cerut : morții să nu fie dezbrăcați de hainele intime, gropile să fie săpate mai adînc, căci cimitirul a ajuns plin de oseminte ; pe cruci să fie săpate numele oamenilor.

Comandantul nota într-un carnețel tot ceea ce îi spunea Ungureanu. Nu părea supărat. A avut grijă Ungureanu să-i spună de la bun început că facem parte cu toții din brigăzi fruntașe în muncă. Concluziile, mulțumitoare pentru noi, le-a tras maiorul cazah :

— Sînt de acord să aveți zece însoțitori pentru înhumare, dar să nu fie oameni care lucrează în mină, ci doar bolnavi, convalescenți și personal auxiliar. Sînt de aseemnea, de acord să săpați gropi mai adînci, căci vin lighioanele și răvășesc cadavrele. Aveți dreptul

să vă pregătiți cruci din lemn. Toate aceste aprobări le voi comunica și prizonierilor germani. Au și ei aceleași drepturi.

Am ieșit și ne-am îndreptat, glonț, spre Munteanu. I-am spus ce s-a hotărît și l-am rugat să mai intervină odată pentru îmbunătățirea condițiilor de lucru din subteran, pentru respectarea normelor de securitatea a lucrătorilor în mod deosebit. Ne-a promis că va sta de vorbă cu Veselovski și cu maiorul cazah.

La nici o oră după întrevederea noastră cu comandantul, unde obținusem asigurări nesperate, a fost chemat la poartă Tiegler. S-a întors de acolo aproape voios și cu o vădită simpatie pentru cei cinci români, în frunte cu „diplomatul" Ungureanu.

În aceeași zi am mai dat o dată de Munteanu și am discutat o sumedenie de amănunte privind anunțarea familiilor celor decedați, conservarea obiectelor lor personale, înregistrarea tuturor evenimentelor mai importante din colonia românilor. Așa am ajuns să strîngem în club pachete peste pachete, cu lucrurile celor decedați. După eliberare aceste pachete (cu amulete, portofele, scrisori) urmau să fie înmînate familiilor de prizonierii care locuiau cel mai aproape de fostele adrese ale dispăruților.

Tot în ziua aceea Marin Marin din Dragodana a primit cea mai tristă scrisoare din viața lui. Era bărbat care bătea pe patruzeci de ani Marin al nostru, om liniștit și împlinit la trup că ne minunam cu toții cum de se poate îngrășa un om într-un lagăr sovietic de prizonieri. Îi scria un frate că s-a încurcat nevastă-sa cu un „învîrtit", cu „al lui Petre al Duțului", că a umblat multă vreme „brambura", pînă l-a găsit pe ăla. Al lui Petre al Duțului scăpase de front, că a avut bani și a făcut-o pe bolnavul, i-au găsit doctorii „nuș' ce în măruntaie". Marian tocmai sosise de la baie, vesel și pofticios să ajungă la cantină. În acele momente i s-a înmînat scrisoarea. S-a pleoștit cît ai zice pește. Înjura mai dihai decît rușii și decît ungurii. Din omul blînd, așezat devenise o fiară de nepotolit. După zece ani de căsnicie și după alți trei de front și prizonierat să-l lase nevasta, așa tam-nisam? I se părea că totul se întîmplă peste firea omului. Dacă fosta-i nevastă ar fi fost atunci în baracă, eu cred că o strîngea de gît, sau murea de gît cu ea. Nu mai era Marin al nostru, omul hîtru, potolit, bondoc și cumsecade. Era în stare să dea foc barăcii și să mestece sticlă pișată.

Mult s-a mai chinuit bietul Marin din Dragodana, starostele nostru, dacă luam în seamă

vîrsta. După crizele de isterie l-a apucat plînsul. Între sughițuri auzeam cuvinte „în clar“ : „Auzi ? cică a luat-o razna ! Păi atunci eu ce să mai spun ? Că de la Cotul Donului încoace numai între sîrme de lagăre am stat. Ce să mai zic, măi vere ? Ea se plînge, bre ? Să vină aci, să vadă cum e în Karaganda !“.

Era și Velicu acolo, *starșele* românilor din lagăr. Are, n-are treabă, dar o dă cu presupusul :

— Băi Mărine, dă-o în judecată, cînd ajungi acasă dă-o-n judecată. Să se-nvețe minte !

Marin dă cu șapca după el. Șapca de miner era din carton presat, și s-a rostogolit pînă-n pragul ușii. A ieșit o mică vînzoleală atunci din care s-a mai răcorit amărîtul camarad din Dragodana. În cele din urmă îi părea rău doar de copil. Îl lăsase la doi anișori, iar în vara lui '47 era copil de școală. După cîteva zile a scăpat de pandaliile căsniciei „prin corespondență“ și s-a hotărît să intre în zurliul nostru club de urmărire a femeilor infidele.

Toți oamenii fericiți seamănă între ei, numai nefericiții se deosebesc unul de altul. Cugetarea asta parcă am citit-o undeva, dar ea se potrivea, iată, atît de bine la condițiile

noastre din lagăr. Podaru își pierduse și el consoarta, dar nefericirea lui „suna" altfel decît cea a lui Marin. Nimeni nu putea fi pus pe un calapod al nefericirii generale.

L-am urmat afară pe Marin. Ieșise afară să se „răcorească". Pămîntul era reavăn. Firava vară siberiană își arăta colții. Deodată, Marin se lasă pe genunchi și începe să bată pămîntul cu pumnii. Și înjura, spurcînd cele mai sfinte obiceiuri ale creștinului. Era de nerecunoscut. Iese din baracă și Aldea, mereu nemulțumitul Aldea, și toarnă gaz peste foc :

— Cît om mai sta aici, fraților ? „Graiul liber" (ziarul prizonierilor români din marea Uniune) minte de îngheață apele. Nu s-a spus nimic de noi, ăștia din Karaganda. Prin scrisori nu se poate *discuta* ! Să fim trimiși acasă și să vedem la fața locului ce și cum. Fraților ! nu mai e de stat aici. Între 23 august și 12 septembrie '44 rușii au luat patruj de mii de prizonieri, după socotelile mele. Jumate din ei sau sfîrșit pe drumuri și la muncă. Ceilalți, douăj de mii, se chinuie de pomană, pentru că țara plătește, oricum, obligațiile impuse prin tratate. Să cerem să plecăm acasă ! Marine, e, ori nu e așa ?

După zurliul Aldea apare și Apetrei, fost subofițer, băiat mai instruit, dar și ațos ca

• fasole fiartă într-o singură apă. Zice Apetrei :

— Măi Aldea, tu vorbești de patruj de mii de prizonieri ? Ia înmulțește treaba asta cu cinci ! Pune la socoteală și civilii și angajații civilii din armată. Pune la socoteală și pe bieții oameni, luați drept „colaboraționiști", din Basarabia și Bucovina de nord. Măi băiete, a fost un jaf de bunuri și de oameni, mă înțelegi ? Nici nemții n-ar fi făcut treaba asta, chit că și ei au fost părtași la ofensiva sovietică împotriva României ; că de aia am intrat noi în război.

Nu toți îl înțelegeau pe Aldea, dar și mai puțini îi acceptau părerile. Asta se întîmpla *atunci*, în condiții de chin siberian. Dovadă era și părerea lui Munteanu, care nu se abătea de la directivele lansate din Upravlenie. El începea, de obicei, cu aceste cuvinte :

— Măi băieți (Deși erau și „băieți" mai bătrîni ca el acolo), măi băieți, ne pasc primejdii mari, dacă nu ne astîmpărăm. Eu aș spune, așa cum au spus și șefii noștri, să facem niște cursuri de activiști. . ., adică să găsim niște oameni care să ne reprezinte, adică oameni de-ai noștri. . ."

De data asta tot Apetrei s-a zburlit. Fostul șef de grupă de jandarmi nu se lăsa cu una,

cu două. El vroia adevăruri, el vroia fapte concrete. Minciuna i-a fost străină iar împotriva ei luptă și în captivitate.

Apetrei era unul din pensionarii lagărului. Nicolae îl mai lua peste picior. Nu-i înghițea pe jandarmi, pentru că s-au fofilat mereu și n-au înghițit noroaiele tranșeelor din prima linie. Cu toate aceste ironiile la adresa lui Apetrei nu-și aveau rostul. Fostul „jăndar" căzuse la Stalingrad, în pragul iernii 1942/1943. Ori de cîte ori era luat peste picior ținea să evoce catastrofa de acolo.

— Băi Niculae, tu n-ai trăit gerurile și goana de la Stalingrad. Eram toate națiile acolo. Din 19 noiembrie a început fuga spre vest. Nemții dădeau foc mașinilor și o lua pe jos. Nu mai aveau carburanți Ai noștri împușcau caii, să nu cadă în mîna rușilor. După trei zile de goană prin viscol dăm de o casă, fără geamuri, neîncălzită. Eram patru inși împreună, eu și trei băieți din Divizia 20 infanterie. Dăm o raită prin casă și descoperim că soba e bună. Facem rost de lemne, facem focul și ne culcăm, cîteșitrei și unul de planton. Erau primele ore de somn, după trei zile de goană prin ger. A adormit și plantonul, de oboseală și de frig. De aici ni ș-au tras toate. Ne-au trezit cinci ruși, cu automatele. „Kakaia na-

ția ?“, ne-au întrebat. Am zis că sîntem români. Nu prea știam noi rusește, dar de înțeles, ne înțelegeam. S-au tolănit și ei lîngă trupurile noastre, zicîndu-ne că mai departe nu putem merge, că sîntem încercuiți. Aflînd acestea, nu ne-a venit să credem și, spre dimineață, am tulit-o cîteșipatru. Am mers cu grabă cale de vreo 6—7 kilometri. Locurile erau pustii. Armatele fugărite se retrăseseră peste noapte. În depărtare se vedea un sat, complet distrus de război. N-am apucat să ajungem pînă acolo. Am fost opriți de o mașină, plină cu soldați sovietici. Erau bine îmbrăcați rușii : pîslari, căciuli groase, mantăi, alții cu cojoace. Dacă n-ar fi fost zăpadă pe cîmp, poate că nu ne-ar fi reperat, dar pe fondul alb eram o țintă sigură. Am fost duși pînă-n satul devastat. Acolo se încropea un fel de lagăr, sub cerul liber, bineînțeles, păzit de soldați, așezați din zece în zece metri. A fost o jale. Eram încălțați în bocanci slabi, cu mantăi subțiri, iar sub mantăi, vestoane de vară. Era un ger de —25—30 de grade. Pînă dimineață, jumătate din cei prinși și-au dat duhul. În aceeași zi am și plecat de acolo. Trei zile am mers pînă la Volga, unde am avut parte de o ciorbă călduță. Am fost încărcați în vagoane și, după alte trei zile, am ajuns în

Tambov, lîngă Urali. Așa s-au întîmplat, Niculae, lucrurile. Și-ți mai vine să zici că toți jăndarii au dus-o bine? Nimeni n-o duce bine în vreme de război. Iar unii trag ponoasele și după aceea.

De fiecare dată, evocarea căderilor în prizonierat dezamorsa stările noastre momentane. Necazurile lui Marin păreau mai estompate, în comparație cu gerurile din jurul Stalingradului, cu miile de morți rămași pe cîmpul alb, cu foametea din vagoanele sovietice.

Prin Tambov a trecut și Ungureanu. Și el a vorbit de condițiile groaznice de acolo. Cîteva zile s-a dormit în zăpadă, claie peste grămadă. Rușii, pesemne, nu erau pregătiți să preia un număr atît de mare de prizonieri. Stalingradul i-a obligat să construiască mai multe lagăre de concentrare și să acorde o oarecare protecție prizonierilor, viitoarea forță de muncă a sovietelor.

— În martie '43, zice Ungureanu, am fost vizitați de niște trimiși ai Crucii roșii internaționale. La o lună după aia am descoperit raiul pe pămînt. Pîinea a crescut de la 200 la 300 de grame. Primeam cîte trei gamele de ciorbă pe zi. Nu mai aveam degerați în lagăr.

Adeseori, comparațiile cu ceea ce a fost mai îndulceau atmosfera din barăcile lagărului 5.

Iar dacă în lagărul 5 era mai bine decît în lagărele din Tambov, atunci mai era loc de speranță. Fiecare nutrea speranța că va scăpa, odată și odată, din Siberia.

În vara lui 1947 am fost nevoiți să înghițim o nouă momeală. S-a zis atunci așa : dacă o brigadă îndeplinește normele de lucru primește în numerar, 4000 de ruble. Din această sumă, diseatnikului îi reveneau 500 ruble, brigadierul lua 400, iar minerii de rînd, între 50 și 100 de ruble de căciulă. O cămașă bună costa în jur de 300 ruble, un ceas de mînă — 720 ruble, un kilogram de pîine — 10 ruble, 100 grame de votcă, tot 10 ruble. În aceeași vară au fost anulate și cartelele pentru pîine. Aflam de la civili că în oraș sînt cozi infernale la centrele de pîine. Cu toate acestea am început și noi să facem negoț pentru pîine, hrana noastră cea mai consistentă. În vara și toamna lui 1947 „bursa de valori“ era cam aceasta : un cearșaf făcea cît un kilogram de pîine, o pătură, cît două kilograme. Pe o pereche de ghete vechi, dar reparate am obținut de la un cazah un kilogram de pîine. Civilii nu găseau săpun în oraș. Noi primeam cîte 100

de grame pe lună. Ne spălam mai rar și economiseam 50 grame de săpun. Iar 50 grame de săpun echivalau cu un kilogram de pîine. În ceea ce mă privește, în a doua jumătate a anului 1947 am „vîndut“ civililor 5 pături, 20 cearșafuri, 10 perechi de ghete și aproape o jumătate de kilogram de săpun. Dar nu mi-a părut rău, căci aceste obiecte au completat averea poporului sovietic. N-au ajuns pe mîna americanilor, iar eu, după trei ani de prizonierat, am avut ceva mai multă pîine.

Cel mai greu se scoteau păturile din lagăr. O legam sub cămașă, ca pe un corset, îmi sugeam burta, de arătam ca un cocoșel pintenog, și pășeam țanțoș, elastic, ca un săritor de la trambulină. Cu infinite precauții o pasam apoi civilului. Dacă m-ar fi prins cineva de la Upravlenie, m-ar fi așteptat zile grele de carceră, pentru sabotarea economiei sovietice. Dar, am avut un dram de noroc. Pe unii i-a ocolit norocul *ăsta*.

Așadar, în vara lui 1947 a dat bunăstarea buzna peste noi. Au apărut și cîteva ronduri cu flori în jurul unor barăci, flori plantate de inginerul Meyer. În lagăr începea să ia naștere, o clasă de privilegiați : diseatnici, brigadieri, spertari. Unii aveau dreptul să iasă în oraș, fără escortă și fără permis special. Își

permiteau cîte o băută cu civilii și învîrteau tot felul de afaceri mărunte, pentru pîine și alte bunuri alimentare. Toți aceștia formau „burghezia" lagărului. Din rîndul românilor erau vreo zece inși, iar de la nemți încă odată pe atît. Oricum, nemții se descurcau mai bine. Aveau muzicanți. bucătari, ingineri, pe care sovieticii îi curtau fără jenă. Medicii nemți dădeau consultații soțiilor de ofițerii sovietici, iar inginerul Meyer era în stare să trasforme o cazemată în siloz de cereale. În acest timp, Aldea al nostru se tot plîngea de picioare. Le avea umflate de la umezeala din mină. Genunchii erau de mărimea unor capete de vițel. Și alții erau reumatici în ultimul hal. Ne mai plîngeam lui Munteanu. Dar ce putea să facă Munteanu ? Scîncea și el :

— Măi băieți, am intrat în al șaselea an de prizonierat. Aș fugi acasă și călare pe o coadă de mătură. O ducem mai greu, nu zic că n-o ducem, dar uitați-vă și la civilii ruși. Noi om scăpa într-o zi de aici, dar civilii pe aici or să-și lase oasele.

Secaș, diseatnik și el, se întoarce din oraș și ne spune :

— Am văzut patruzeci de sași deportați din România. I-au descărcat acum cîteva ore dintr-un vagon. Erau păziți de cinci soldați ruși.

Ce-or căuta sașii tocmai aici, nu înțeleg. Am întrebat și eu, în stînga, în dreapta și am aflat că au fost aduși mai multe transporturi cu sași. O parte din ei stau în lagărul 29. Ieri au lucrat la descărcatul lemnelor din vagoane. Pe cei patruzeci i-am văzut cu ochii mei. Arătau rău de tot. Slabi, murdari, flămînzi ; cum arătam noi cînd ne-au adus aici. Ce mai zici de asta, dom Munteanu ? Se mai iau prizonieri și după doi ani de pace ? Doamne, Doamne, ce vremuri trăim !

Munteanu nu era în stare să dea vreun răspuns. A ridicat din umeri, și atîta tot.

A fost repede uitată și întîmplarea cu aducerea sașilor în Karaganda. Ne era mai aproape cămașa de piele decît haina sașilor deportați din România. Eram în subteran cînd s-a rupt armătura de lemn a lavei. Bradul a trosnit, apoi s-a făcut țăndări. Hondu a strigat primul și am izbucnit cu toții afară, unii spre vagoneți, alții, în sus, pe galerie. Cîteva minute mai tîrziu auzim un sunet ca de proiectil de tun. O parte din tavan s-a prăbușit. După surpătură au urmat cîteva clipe de liniște. Apoi un strigăt disperat. Moga era prins în lavă. A mai strigat un timp, bietul om, preț de zece minute, poate, după care nu l-a mai auzit ni-

meni. Am făcut repede apelul şi am descoperit că lipsea şi Matei. Lucrase cot la cot cu Moga. Dărîmăturile s-au oprit, dar ne era teamă să ne apropiem de locul dezastrului. Nimeni nu putea şti dacă surparea nu se va declanşa din nou. Într-un tîrziu, cîţiva au urcat pe dărîmături şi au măturat cu raza lanternei locul cu pricina. Golul produs de surpare închipuia nava unei biserici, lungă de treizeci de metri, cu o turlă înaltă de 5—6 metri. Sub dărîmături au rămas şi uneltele noastre, motorul şi banda transportoare. Întîi cu frică, apoi mai siguri de noi, am început să evacuăm materialul căzut. Erau acolo şi bolovani grei de cîteva tone. Trebuiau mărunţiţi şi încărcaţi în vagoneţi. Neaşteptat de repede a apărut şi directorul minei, inginerul Gorbunov, un rusnac rotofei, urmat de Efimov şi de alţi şefi şi şefuţi. Diseatnikul Marcu era şi el acolo. Prima lui întrebare a fost : ce oameni am pierdut ? I-am amintit pe Moga şi Matei. Apare şi Şerbino şi îl ia la înjurături pe Gătej al nostru, că de ce n-a făcut armarea cum trebuie. E chemată echipa de intervenţie din oraşul Karaganda, formată din zece bărbaţi zdraveni, ruşi şi cazahi. Lucrau repede cei zece, ajutaţi şi de brigada lui Marcu, din schimbul III.

Am lucrat cîteva ore bune acolo. Eram lac de sudoare. Dar pe cei doi nu-i mai putea învia nimeni. Moga era din Arad, băiat bine clădit și plin de viață. S-a sfîrșit la patru sute de metri sub pămînt. Matei era moldovean și ne învățase pînă atunci o mulțime de cîntece, și vara și iarna. Era bondoc și șugubăț. La autopsie s-a constatat că Moga n-a fost omorît de dărîmături, ci asfixiat sub lavă. Matei era total desfigurat de prăbușirea bolovanilor. A doua zi i-am înmormîntat și le-am așezat cruci la capete. Deasupra lui Moga am cioplit: „Moga Ioan, Arad, România".

Eram plini de amărăciune. Încă doi români nu-și vor mai vedea prietenii din țară. Dar niciodată o amărăciune nu e de ajuns. După înmormîntare l-am întîlnit pe Erich, oarecum prieten cu mine. Fostul evadat arăta jalnic. I-am cerut două „papiroase" lui Secaș și am mai stat un timp de vorbă. Atunci mi-a povestit Erich tot filmul evadării. La scena cu întoarcerea în lagăr l-a podidit plînsul. Frumosul plutonier SS era descurajat și ciopîrțit. O singură mîngîiere mai avea: părinții lui erau în viață. În rest... A și spus-o:

— Pot să-mi pun și ștreangul de gît. Nu mai am ce pierde, nu mai am ce cîștiga.

Camarazii lui îl mai scoteau, din cînd în cînd, la soare. Dar, sub soarele siberian, fărîma de viață nu face nici doi bani. Același preț a avut viața și în catacombele Siberiei. Amintiți-vă de Matei și Moga. De Moga și Matei. De Matei și Moga...

Venea iarna și intram în al patrulea an de muncă pentru puterea sovietică.

CUPRINS

Tipografia UNIVERSUL — c. 14